

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU POLİTİKASI BİLİM DALI

**GÜVENLİK POLİTİKALARINDA AKTÖRLER VE KİMLİK:
2007 SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

ÖMER ÇAKIR

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU POLİTİKASI BİLİM DALI

**GÜVENLİK POLİTİKALARINDA AKTÖRLER VE KİMLİK:
2007 SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

ÖMER ÇAKIR

Danışman: DOÇ. DR. ARZU AL

İstanbul, 2020

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Ömer ÇAKIR
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bilim Dalı : Kamu Politikası
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Arzu AL
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans - Eylül 2020
Anahtar Kelimeler : Türkiye, Kamu Politikası, Güvenlik, Kimlik, Aktörler

ÖZET

Çift kutuplu dünya düzeninin sona ermesi ve küreselleşmenin ivmelenmesi ile uluslararası sistemin işleyişi değişmiştir. Bu yeni düzende hem yöneten-yönetilen ilişkisi hem de güvenlik-kimlik ilişkisi ön plana çıkmıştır. Günümüzde devletlerin yönetim mekanizmalarında gayri resmi aktörlerin etkinliğinin artması sonucunda kamu politikaları sürecinde bu aktörlerin kimlikleri ve güvenlik tanımlamaları da dikkate alınmaya başlanmıştır. Buna bağlı olarak kamu politikaları; güvenlik ve kimlik temelinde resmi, gayri resmi ve uluslararası aktörlerin birbirleriyle olan etkileşimi sonucunda çeşitli niteliklerde ve düzeylerde oluşmaktadır. Bu tezin amacı ise maddi ve manevi unsurların ötesinde “kimliğin”, kamu politikası sürecine olan etkisini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda bu tezde ilk olarak “kamu politikaları”nın ve “güvenlik”in kavramsal çerçevesi sunulmaktadır. Tezin dördüncü bölümünde, Türkiye’de 2007-2018 yılları arasında gerçekleşen ve kamuoyuna yansıyan güvenlik temelli sorunlar (2007 yılında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimi krizi ile başlayan süreci, demokratik açılım, anayasa referandumu, Gezi Olayları, FETÖ/Paralel Devlet Yapılanması, MİT Krizi, 15 Temmuz Darbe Kalkışması, OHAL, Hükümet Sistemi Değişikliği) kamu politikası çerçevesinde durum analizi yöntemi ile ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kamu Politikası, Güvenlik, Kimlik, Aktörler

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Ömer ÇAKIR
Field : Political Science and Public Administration
Programme : Public Policy
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Arzu AL
Degree Awarded and Date : Master – September 2020
Keywords : Turkey, Public Policy, Security, Identity, Actors

ABSTRACT

With the end of the bipolar world order and the acceleration of globalization, the functioning of the international system has changed. In this new order, both the governing-governed relationship and the security-identity relationship have come to the fore. Today, as a result of the increase in the effectiveness of nongovernmental actors in the governance mechanisms of states, the identities and security definitions of these actors have started to be taken into account in the process of public policies. Accordingly, public policies are formed in various qualities and levels as a result of the interaction of formal, nongovernmental and international actors on the basis of security and identity. The aim of this thesis is to reveal the effect of "identity" on the public policy process, beyond the material and moral factors. In accordance with this purpose, firstly, the conceptual framework of "public policies" and "security" is presented in this thesis. In the fourth part of the thesis, which took place between the years of 2007-2018 in Turkey and the security-based problems reflected on the public (the process that began with the presidential election crisis in 2007, the democratic initiative, referendum on the constitution, Attractions Events, FETÖ / Parallel State Structuring, MIT Crisis, July 15 Coup Attempt, State of Emergency, Government System Change) have been put forward in the framework of public policy through the situation analysis method.

Key Words: Turkey, Public Policy, Security, Identity, Actors

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tez çalışma süreci boyunca bilgileri, görüşleri ve eleştirileriyle her türlü katkıda ve destekte bulunan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Arzu AL'a teşekkürlerimi arz ederim.

Lisans mezuniyetimin sonrasında akademik hayatta bana yol gösteren, beni Kamu Politikası Bilim Dalı alanına yönlendiren ve bu alanda çalışma hususunda destek veren değerli hocam Prof. Dr. Haluk ALKAN'a teşekkürlerimi arz ederim.

Tez sürecimde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ve yanımda olan ailem ile dostlarıma ve yakınlarıma sonsuz teşekkür ederim. Tezimi pandemi sürecinde vefat eden canım anneannem Sehure KABA'ya ithaf ediyorum.

Eylül, 2020

Ömer ÇAKIR

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
ŞEKİL LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
1.GİRİŞ.....	1
2.KAMU POLİTİKASI'NIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	4
2.1.KAMU POLİTİKASI'NIN TANIMI.....	4
2.2. KAMU POLİTİKASI'NIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	7
2.3. KAMU POLİTİKASI SÜRECİ.....	10
2.3.1. Problemin Tanımlanması ve Gündem Oluşturma	11
2.3.2. Politika Formülasyonu ve Karar Verme.....	12
2.3.3. Politikanın Uygulanması.....	15
2.3.4. Politikayı Sonuçlandırma ve Değerlendirme.....	20
2.4. KAMU POLİTİKASINDA AKTÖRLER.....	23

2.4.1. Resmi (Ulusal) Aktörler.....	24
2.4.2. Gayri Resmi (Hükümet-dışı) Aktörler.....	26
2.4.3. Uluslararası Aktörler.....	29
3. KAVRAMSAL OLARAK GÜVENLİK.....	30
3.1. GÜVENLİĞİN TANIMI	30
3.2. GÜVENLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	36
3.3. SOĞUK SAVAŞ VE KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE GÜVENLİK.....	43
3.4. GELENEKSEL VE YENİ GÜVENLİK YAKLAŞIM.....	51
3.4.1. Geleneksel Güvenlik Yaklaşımları.....	51
3.4.1.1. İdealizm.....	52
3.4.1.2. Realizm.....	54
3.4.1.3. Neorealizm	57
3.4.1.4. Liberalizm.....	58
3.4.2. Yeni Güvenlik Yaklaşımları.....	61
3.4.2.1.Kopenhag Okulu.....	61
3.4.2.2. Konstrüktivizm.....	67
3.4.2.3. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı.....	69
3.4.2.4. Feminizm.....	71
4. TÜRKİYE’DE GÜVENLİK POLİTİKALARI.....	73
4.1. TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK KÜLTÜRÜ.....	73
4.1.1. Tarihsel Bağlam.....	74
4.1.2. Coğrafik Etkenler	77

4.3. 2007 - 2011 DÖNEMİ	78
4.4. 2011 – 2015 DÖNEMİ	100
4.5. 2015 VE SONRASI DÖNEM	107
5. SONUÇ	112
KAYNAKÇA	116

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1: Sabatier ve Mazmanian'ın Uygulama Modeli.....	16
Şekil 2: Kamu Politikası Süreçlerinde Değerlendirmeler.....	21
Şekil 3: Kamu Politikaları Sonuçları.....	22
Şekil 4: Tehditler	34

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AGİT	Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Teşkilatı
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ANAP	Anavatan Partisi
AST	Avrupa Savunma Topluluğu
AYUM	Aşağıdan Yukarıya Doğru Uygulama Modeli
BBP	Büyük Birlik Partisi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
COMECON	Council for Mutual Economic Assistance (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)
DTP	Demokratik Toplum Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
EMASYA	Emniyet Asayiş Yardımlaşma
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HSYK	Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İKT	İslam Konferansı Teşkilatı
M.Ö.	Milattan Önce

M.S.	Milattan Sonra
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OAPEC	Organization of Arab Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü)
OHAL	Olağanüstü Hal
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
SEATO	The Southeast Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü)
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TMYP	Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UGK	Ulusal Güvenlik Konseyi
YAŞ	Yüksek Askeri Şura
YAM	Yukarıdan Aşağıya Uygulama Modeli

1.GİRİŞ

Soğuk savaş sonrası oluşan yeni düzende küreselleşmenin etkisi ile zaman ve mekân sınırsızlığının oluşması hem yöneten-yönetilen ilişkisini hem de güvenlik-kimlik ilişkisini ön plana çıkarmıştır. 21. yüzyılda, bu ikili ilişki grupları temel alınarak yerelden küresele tüm aktörlerin birbirleriyle olan etkileşimi sonucunda çeşitli niteliklerde ve düzeylerde politikalar oluşmaktadır. Bu politikaların oluşumunda maddi unsurlar kadar manevi unsurların da etkili olduğu görülmektedir. Bu tezin amacı ise maddi ve manevi unsurların ötesinde “kimliğin”, kamu politikası sürecine olan etkisini ortaya koymaktır. Buradan hareketle; “Türkiye Cumhuriyeti’nin kamu politikalarının yapım ve uygulama aşamalarında, aktörler arasındaki etkileşim sürecinde “kimliğin rolü” nedir?” ana sorusunun çerçevesinde; “Kamu politikalarının oluşumu sürecinde aktörlerin sahip oldukları gücün mevcut politikalara nasıl yansıdığı”; “kamu politikasının yapım ve uygulama aşamasında aktörün sahip olduğu kimliğe dayalı güvenlik tanımlamasında tehdit ve riskleri nasıl belirlediği”; “kamu politikası süresince aktörlerin birbirleri ile etkileşimi sonucunda hangi aktörün kimliğinin daha ağır bastığı” ve son olarak; “Kurumsal gündem oluşumunda güvenlik kavramının etkinliği ve söz konusu güvenlik kavramının devletin kurumsal gündemi olarak nasıl belirlendiği” sorularına yanıt aranmıştır. İlgili araştırma sınırlılıkları ise; AK Parti’nin, devletin yürütme erki olan hem Başbakanlık makamında hem de Cumhurbaşkanlığı makamında etkin olduğu dönem ile Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş yapılan süre aralığı dikkate alınmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki hipotezler doğrulanmaya/yanlışlanmaya çalışılmıştır:

H1: Kamu politikası süreçlerinde “bürokrasi” hâkimdir.

H2: Egemenlik kaynağına sahip olma yolunda iktidar mücadeleleri kamu politikalarının oluşumuna doğrudan etki etmektedir.

H3: Türkiye’deki “Demokratikleşme Süreci” Cumhuriyet’in temel değerleri ile çelişmemektedir.

H4: Günümüzde kamu politikalarının oluşumuna “güvenlik kültürü”nün etkisi azalmıştır.

Bu tezde kamu politika analizi hedeflenmekte olup nitel araştırma yöntemlerinden dokümantasyon taraması ve durum analizi yapılarak genellikle birincil kaynaklara yer verilmiştir. Ancak yer yer ikincil kaynaklara da değinilerek literatürde ilgili konu bağlamında yer alan eserlerde incelenmiştir. Bu noktadan hareketle “kamu politikaları” ve “güvenlik” kavramlarını açıklamak için dokümantasyon taraması yöntemi kullanılmıştır. Türkiye’de 2007-2018 yılları arasında gerçekleşen ve kamuoyuna yansıyan güvenlik temelli sorunlar ise (2007 yılında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçim krizi ile başlayan süreci, demokratik açılım, anayasa referandumu, Gezi Olayları, FETÖ/Paralel Devlet Yapılanması, MİT Krizi, 15 Temmuz Darbe Kalkışması, OHAL, Hükümet Sistemi Değişikliği) durum analizi yöntemi ile ortaya konulmuştur.

Tezin ikinci bölümünde ilk olarak kamu politikası tanımlanmakta ve kamu politikası alanına dair kavramsal çerçeve çizilerek bu alana yönelik sınıflandırmalar bulunmaktadır. İkinci olarak kamu politikasının tarihsel gelişimi, belli olgular ve olaylar üzerinden ele alınarak kamu politikasının nicel ve nitel değişimi gösterilmektedir. Bu bölümün üçüncü kısmında ise kamu politikası süreçleri aşamalara ayrılarak her aşama detaylıca incelenmektedir. Son olarak ise kamu politikası sürecinde yer alan tüm aktörler süreçteki etkinlikleri ve yetkileri bakımından ele alınmaktadır.

Üçüncü bölüm güvenlik kavramı tanımlanmakta olup güvenlik kavramıyla ilişkili kavramlar açıklanmaktadır. Bu bölümün ikinci kısmında belli örnekler üzerinden güvenliğe dair unsurlar belirtilerek güvenliğin tarihsel gelişimi ele alınmaktadır. Üçüncü kısımda ise güvenlik kavramının ve güvenlik çalışmalarının, Soğuk Savaş döneminde ve küreselleşme sürecindeki değişimi ve dönüşümü incelenmektedir. Son olarak ulusal ve uluslararası sistemde gerçekleşen güvenlik olaylarını ve gelişmelerini anlamlandırmayı ve açıklamayı sağlayan güvenlik yaklaşımları ele alınmaktadır.

Dördüncü bölümde ilk olarak güvenlik kültürü kavramı açıklanmakta ve sonrasında Türkiye’nin güvenlik kültürünün unsurları incelenmektedir. Bu bölümün ikinci kısmında 2007- 2018 yılları arasında Türkiye’de başta güvenlik politikaları olmak üzere kamu politikaları oluşumu ve uygulama süreçleri incelemektedir. 11 yıllık süreç 2007-2011, 2011- 2015, 2015 ve sonrası olmak üzere üç döneme ayrılarak dönemler içerisinde gerçekleşen belirli olaylar seçilmekte ve bu olaylar üzerinden kamu politikaları yapım ve uygulama aşamalarında güvenlik ve kimlik temelinde aktörlerin

etkileşimleri incelenmektedir. Sonuç bölümünde tezin amacı doğrultusunda açıklamalarda bulunularak tezin hipotezleri ele alınmakta ve yorumlanmaktadır.

2.KAMU POLİTİKASI'NIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Tezin bu bölümünde kamu politikasının kavramsal çerçevesi açısından kamu politikasının tanımı, tarihsel gelişimi, kapsamı, özellikleri, süreçleri ve aktörleri ele alınmaktadır. Kamu politikasının tarihsel gelişimi, belli örnek olaylar ve kavramlar üzerinden ele alınarak kamu politikasının değişimi ve dönüşümü incelenmektedir. Kamu politikası süreci çeşitli aşamalara ayrılarak politikanın yapımı, uygulanması ve değerlendirilmesi incelenmektedir. Bu bölümün son kısmında ise kamu politikası sürecinde yer alan tüm aktörlerin süreçteki etkinlikleri ve yetkileri bakımından sınıflandırılarak ele alınmaktadır.

2.1.KAMU POLİTİKASI'NIN TANIMI

Literatüre baktığımızda kamu politikası alanında çalışmalarda bulunan akademisyenler ve politika uzmanları tarafından yapılan birbirlerinden farklı kamu politikası tanımlamaları bulunmaktadır. Kamu politikası kavramının çok sayıda farklı tanımlamaları olmasının iki sebebinden ilki sosyal, fen ve sağlık olmak üzere tüm bilimlerle ilişki içerisinde olan kamu politikasının multidisipliner bir alan olmasıdır. Her akademisyenin kendi bilim dalları açısından kamu politikasına yaklaşımı farklı tanımların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yıldız ve Sobacı, 2015: 17). İkinci sebep ise kamu politikasının karmaşık yapıya sahip olmasıdır. Bu özelliği nedeniyle kamu politikası kavramı ile ilgili net bir tanım yapmak zorlaşmaktadır. Buna bağlı olarak da geniş ve farklı tanımlamalar ortaya çıkmaktadır (Cooper vd.'den akt. Babaoğlu, 2017: 512).

Kamu politikası alanında genel kabul gören en geniş ve klasik tanım Dye tarafından yapılan tanımdır. Dye, kamu politikasını *“hükümetin yapmayı seçtiği veya seçmediği her şey”* olarak tanımlamıştır (Dye'den akt. Yıldız ve Sobacı, 2015: 18). Bu tanım, kamu politikasını geniş açıdan ifade etse de belli noktalarda eksik kalmaktadır. Bunlardan ilki hükümetin gerçekleştirdiği tüm eylemleri kamu politikası şeklinde ifade etmesidir. Devletin yürütme erkinin başındaki hükümetin hem siyasi kanadı hem de idare kanadı bulunmaktadır. Hükümetin memur atamaları, görev değişikliği, emeklilik, disiplin işlemleri gibi idari işlemleri kamu politikasının bir parçası olarak kabul etmek her zaman doğru olmamaktadır (Çevik, 1998: 104). Örneğin sağlık personelinin veya

öğretmenin başka bir şehre atanması bir idari işlemdir. Ancak bazı durumlarda atama işlemleri kamu politikası sürecinin bir unsuru olabilmektedir. Bu duruma hükümetin politikanın gerçekleştirileceği il veya ilçeye önceki dönemlerde uygulanan politikalarda başarılı olmuş tecrübeli bir mülki idare amirinin atanması örnek verilebilir. İkinci eksik kalınan nokta ise politika yapımında karar mekanizmasının hükümet olarak belirtilmesidir. Politika yapımı karar mekanizmasında devletin sadece yürütme erkinin mensupları bulunmamaktadır. Devletin yasama erkine sahip olan ulusal meclisin üyeleri de politika yapımına karar verebilmektedir.

Kamu politikası alanında önemli bir isim olan Lasswell ise kamu politikasını *“amaçların, değerlerin ve uygulamaların projelendirilmiş programı”* olarak tanımlamıştır (Huang’tan akt. Yıldız ve Sobacı, 2015: 18). Anderson (2003: 2) da kamu politikasını *“bir aktörün veya aktörlerin bir problemin çözümünde izledikleri amaçlı eylemler bütünü”* olarak tanımlamıştır. Thoenig ise kamu politikasını *“bir veya birden fazla hükümet otoriteleri tarafından hazırlanan programlardır”* şeklinde ifade etmiştir (Thoenig’ten ak. Demir, 2018: 3).

Kamu politikasını daha iyi anlamak ve açıklamak için akademisyenler ve politika uzmanları farklı kıstasları temel alarak kamu politikasını çeşitli sınıflara ayırmışlardır. Sınıflandırmalardan birisi politikanın konu alanlarına göre yapılan sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmanın örnekleri eğitim politikaları, güvenlik politikaları, sağlık politikaları gibi alanlardır. Bu sınıflandırmada bir ayrıma daha gidilerek politika alanları daha alt başlıklara ayrılmaktadır. Güvenlik politikalarının; iç güvenlik politikası, dış güvenlik politikası, siber güvenlik, ekonomik güvenlik gibi çeşitli alt dallara ayrılması bunun bir örneğidir (Kavak, 2016: 18).

Kamu politikalarının toplum üzerindeki etkilerine ve politikaya dâhil aktörler arasındaki ilişkilerine göre de sınıflandırmalar yapılmaktadır. Lowi bu hususa göre kamu politikalarını dağıtıcı, düzenleyici, yeniden dağıtıcı ve tamamlayıcı politikalar olarak gruplandırmıştır (Lowi, 1972: 300). Anderson da kamu politikalarını dört grupta sınıflandırmıştır. Bunlar sırasıyla dağıtıcı politikalar, düzenleyici politikalar, öz-düzenleyici politikalar ve yeniden dağıtıcı politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Anderson, 2003: 7). Lowi ve Anderson’un sınıflandırmalarında ortak olan üç politika türü görülmektedir. Bunlardan ilki olan dağıtıcı politikalar; politika hizmetinin veya faydalarının bireyler, şirketler, çıkar ve baskı grupları gibi toplumun belli bir kesimine

yönelik uygulanan politikalardır. Bazı dağıtıcı politikalardan bir veya birkaç aktör fayda sağlamaktadır. Toplumun belli kesimleri için uygulanan bu politikaların maliyetleri diğer aktörler tarafından karşılanmaktadır. Ancak diğer aktörler bu maliyetlerin etkisini hissetmemektedir. Diğer ortak tür olan düzenleyici politikalar; bireylerin veya grupların eylemlerini, faaliyetlerini yasaklayan veya sınırlandıran politikalardır. Düzenleyici politikaların genellikle özel sektörlerle ilgili olduğu düşünülse de bu politikalar sosyal alanlarda da uygulanmaktadır. Düzenleyici politikaların yapım sürecinde genellikle iki grup veya karşıt görüşte olan topluluklar birbirleriyle çatışmaktadır. Bir taraftaki aktör diğer taraftaki aktörü kontrol altına almaya çalışmaktadır. Politikanın sonucunda kazanan ve kaybeden aktörler net bir şekilde görülmektedir. Kazanan aktör veya aktörler kazanmış olmalarına rağmen başlangıçtaki hedeflerine göre daha az kazanç sağlamış bulunmaktadır. Son ortak politika türü olan yeniden dağıtıcı politikalar ise refah, gelir, mülkiyet ve haklar gibi unsurların nüfusun belirli bir kesimine, topluluğa tahsis edilmesine yönelik devlet yönetiminin bilinçli uygulamalarının sonucunda değişimler içeren politikalardır. Bu politikalar ile kaynakların ve hakların, varlıklı olanlardan olmayanlara doğru tahsis edildiği açıkça görülmektedir. Buna bağlı olarak da mevcut toplumsal düzenin işleyişinin tersine dönmesi mümkün olabilmektedir (Anderson, 2003: 7-10).

Kamu politikasında yapılan bir başka sınıflandırmaya göre politikalar asli ve tali (prosedürel) olarak ikiye ayrılmaktadır. Asli politikalar; hükümetlerin hangi konuları, problemleri çözmek ve uygulamak istediğini gösteren programların olduğu politikalardır. Bu politikalar vatandaşların hayatına avantajlar-dezavantajlar ve faydalar-maliyetler olarak doğrudan etki göstermektedir. Tali politikalar ise bir işin nasıl yapılacağını veya o işin yapımında kimin görev alacağını içeren politikalardır (Anderson, 2003: 6).

Politikaların sınıflandırılmasındaki bir başka tipolojide ise karşımıza maddi politikalar ve sembolik politikalar çıkmaktadır. Maddi politikalar uygulandığında sonuç olarak ortaya somut kaynaklar çıkmaktadır. Politikanın somut kaynakları ve verileri politika aktörlerine ve hedef kitleye avantajlar sağlamak veya bu aktörler için dezavantaj durumunda olmaktadır. Diğer taraftan sembolik politikalar ise bireylerin yaşamına veya toplumsal hayata maddi açıdan az oranda tesir edip; bireylerin, belirli grupların veya toplumun kutsal değerlerine yönelik uygulanan politikalardır. Bazı

politikaların uygulanmasına bakıldığında sembolik veya maddi politika olarak tam bir ayırım yapmak mümkün olmamaktadır. Çünkü sembolik ve maddi unsurlar aynı politika içerisinde yapım ve uygulama süreçlerinde karşı pozisyonlarda yer alabilmektedir (Anderson, 2003: 11-12).

2.2. KAMU POLİTİKASI'NIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Toplumsal hayatta yöneten ve yönetilen ilişkisiyle birlikte kamu politikası çalışmaları insanlık tarihinde yer almaya başlamıştır. Bireyler ve sınıflar arasındaki iktidar olma mücadelesinde ve toplumların siyasal hayatındaki yönetim şekillerinde olan değişimler sonucunda geçmişten günümüze kadar tarihsel süreçte kamu politikası çalışmalarında da değişimler gerçekleşmiştir. Kamu politikası tarihte ilk olarak danışma ve tavsiye mekanizması şeklinde ortaya çıkmıştır. İnsanlığın ilk dönemlerinden itibaren yönetici sınıfına danışmanlık eden ve tavsiyede bulunan kişiler olduğu görülmüştür. Bu kişilerin danışmanlık ve tavsiye hizmetleri çerçevesinde ortaya çıkardıkları eserler o dönemde karar alma süreçlerine etkileri göz önüne alındığında kamu politikası belgeleri olarak kabul edilebilmektedir (Yıldız ve Sobacı, 2015: 32). Farabi'nin "El Medinetül Fazıla", İbni Haldun'un "Mukaddime" ve Machiavelli'nin "Prens" eserleri bu dönemin kamu politikası eserlerinin örneklerindendir (Aktan'dan akt. Yıldız, Babaoğlu ve Şahin, 2016: 136-137; Smith ve Larimer'den akt. Babaoğlu, 2017: 515). Bu dönemin eserleri bilimsel bir niteliğe sahip olmayıp daha çok bireysel gözlemlere dayanmaktadır (DeLeon'den akt. Babaoğlu, 2017: 515)

Kamu politikasının tarihsel sürecinde ikinci dönem Vestfalya Antlaşması ile başlayıp 20. yüzyılın başlarında sona ermektedir. Vestfalya Antlaşması ile ulus devletlerin ortaya çıkması egemenlik anlayışını, toplumun unsurlarını ve devletin yapısını değiştirmiş ve yeni bir düzene geçilmiştir (Özkazanç, 2016: 152). Bu değişimler kamu politikası çalışmalarında yeni bir dönemin başlamasına yol açmıştır. Bu dönem içerisinde kamu politikası çalışmalarında değişime yol açan ikinci etken Aydınlanma Çağı'nın yaşanmasıdır. Aydınlanma Çağı'nda geçmiş dönemlerden farklı olarak Batı ülkelerinde insan aklının merkeze yerleştirilmesi ve bilimsel çalışmalara başlanması kamu politikasının niteliğinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu dönemde kamu politikaları çalışmalarını etkileyen üçüncü gelişme Fransız Devrimi'nin

gerçekleşmesi olmuştur. Sınıflar arasında yaşanan güç ve iktidar mücadeleleri devrimin gerçekleşmesine yol açmış ve sonrasında başta siyasal olmak üzere toplumsal hayatın birçok alanında değişimler ortaya çıkmıştır. Bu değişimler de kamu politikası çalışmalarına aktörlerin kamu politikası sürecine müdahil olmaları ve aktörlerin etkinliğinin artması şeklinde yansımıştır (Yıldız ve Sobacı, 2015: 33). Sanayi Devrimi bu dönemde gerçekleşen en son gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi Devrimiyle toplumun ekonomik ve sosyal unsurlarının değişmesi sonucunda bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların çözümünde ve başka sorunların ortaya çıkmaması için bilgiye dayalı analiz yapılarak politikaların oluşturulması bir zorunluluk haline gelmiştir (Dunn'dan akt. Babaoğlu, 2017: 516).

Kamu politikasının üçüncü dönemi 20. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde yerel yönetimlerin kalkınması için başlayan ve zamanla ulusal düzeyde bir reform hareketi haline gelen “İlerlemeci Hareketi” ile başlamaktadır (Dunn'dan akt. Yıldız ve Sobacı, 2015: 33). Bu dönemde sırasıyla gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı, 1929 Küresel Ekonomik Krizi ve İkinci Dünya Savaşı'nda kamu politikası çalışmalarının etkileri görülmüş ve aynı zamanda kamu politikası çalışmalarının geliştiği gözlemlenmiştir. Küresel ölçekte etkileri olan bu üç olay, devlet yönetim işleyişlerinde ve toplum yapısında büyük değişimlere yol açmıştır. 1929 Küresel Ekonomik Krizi'nin yaşandığı dönemde ABD Başkanı Roosevelt, politika çalışmaları sonucunda ülkesinde Keynesyen ekonomi politikalarını hayata geçirmiştir. Roosevelt, sonraki başkanlık dönemlerinde “beyin takımı” olarak adlandırdığı uzmanlar ve danışmanlardan oluşan ekibinin hazırladığı çeşitli politikaları ülke yönetiminde uygulamıştır (Parsons'dan akt. Yıldız ve Sobacı, 2015: 34). İkinci Dünya Savaşı'nda devletler güç dengesinde kendilerini iyi bir konuma getirebilmek için stratejiler oluşturmuştur. Bu stratejilerin hazırlanması için geliştirilen yöntemler ve yapılan istatistiki analizler kamu politikası çalışmalarının gelişmesine katkı sağlamıştır (Yıldız ve Sobacı, 2015: 34). İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemin değişen düzeninde sosyal bilimlerde yapılan çalışmaların, karar verme ve uygulama mekanizmalarında daha aktif olmaya başlaması ülke yönetiminde kamu politikası çalışmalarının ve analizlerinin gelişmesini devam ettirmiştir (Radin'den akt. Babaoğlu, 2017: 517).

Kamu politikası'nın bilimsel alanda yeni bir disiplin olarak faaliyette bulunması İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Lerner ve Lasswell'in 1951 yılında çıkardıkları "Policy Sciences" eseri, kamu politikası alanının ilk bilimsel kitabı olarak kabul edilmektedir (Demir, 2018: 8). 20. yüzyılda bu eserden önce kamu politikası kavramının bazı çalışmalarda yer aldığı ifade edilse de (Farr, Hecker ve Kaze 2006: 2), bu eserin metodolojik açıdan sahip olduğu modern analiz özelliği gelecek yıllardaki kamu politikası çalışmaları için bilimsel anlamda büyük bir yenilik olmuştur (National Academy of Sciences'ten akt. Kavak, 2016: 13). 1950'li yıllardan sonra kamu politikası alanı üzerine yazılan bilimsel eserler hem siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel vb. niteliksel yönden çözümlemelerin hem de sayısal göstergeler, istatistiki veriler niceliksel açıdan analizlerin sayısının arttığı görülmüştür (Çelik, 2008). DeLeon'a göre, 1950'lerden sonra ABD'de kamu politikası alanında yapılan bilimsel çalışmalar, kamu politikası bilim dalının üç temel özelliğini öne çıkararak diğer bilim dallarından ayrılmasını sağlamıştır ki bunlar (akt. Köseoğlu, 2013: 8-9):

- *Politika bilimlerinin bir probleme dayalı olması,*
- *Her politika sorununun özel bir bağlamda ortaya çıkması nedeniyle politika bilimlerinin entelektüel ve pratik yaklaşımları açısından çok disiplinli olması*
- *Politika bilimleri yaklaşımlarının açıkça değere dayalı olmasıdır.*

Kamu politikası çalışmalarında son dönem 1970'li yıllarda başlamaktadır. 1970'li yıllarda Bretton Woods sisteminin dağılması ve küresel petrol krizlerin yaşanması sonraki süreçte 1980'li yıllarda başta ekonomi olmak üzere birçok alanda devletleri yeni arayışlara yöneltmiştir. Soğuk Savaş dönemi sonrası küreselleşmenin de etkisiyle beraber yeni düzende devletlerin yönetim mekanizmasında değişimler yaşanmıştır. Yeni düzende tek merkezli bir yönetim yapısından çok merkezli bir yönetim mekanizmasına geçiş yapıldığı görülmüştür. Başka bir ifadeyle kamu politikası süreçlerinin sadece resmi aktörler tarafından şekillendirilmesi yerine gayri resmi ve uluslararası aktörlerin de yönetim mekanizmasında yer alarak politikanın hazırlanması ve uygulanmasında etkin olmaya başladığı görülmüştür (Krahmann'dan akt. Özdemir, 2006: 176). Bu dönemden sonra çok merkezli bir yapının olması kamu

politikası çalışmalarının da değişime uğramasına neden olmuştur. Geçmiş dönemlerde kamu politikaları analizinin merkezinde sadece resmi aktörlerin faaliyetleri yer almaktayken yeni dönemde hem gayri resmi ve uluslararası aktörlerin de faaliyetleri ele alınmakta hem de tüm aktörlerin birbirleriyle olan etkileşimleri incelenmektedir. Tüm bu gelişmelerin yanında 1990'lı yıllardan itibaren derinleşen ve genişleyen kamu politikası çalışmaları gelişim göstererek siyaset biliminin bir alt disiplini olarak kurumsallaşmaya devam etmektedir. (Demir, 2018: 9).

2.3. KAMU POLİTİKASI SÜRECİ

Kamu politikası süreci, bir döngü içerisinde birbirini takip eden çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. Kamu politikası çalışmalarında politika sürecini analiz etmek için uzun yıllar David Easton'un "Kara Kutu" modelinden yararlanılmıştır. Bu model, siyasi sistem içerisindeki siyasi girdiler (vatandaşların ve toplulukların istekleri) ile siyasi çıktılar (yasal düzenlemeler, hükümet politikaları vb.) arasındaki döngüsel ilişkiyi anlama konusunda fayda sağlamaktadır. Ancak bu model, politika sürecinde sorunların nasıl tanımlandığını ve gündeme getirildiğini, politikanın oluşumunda hangi aktörün nasıl bir rol aldığını belirlemede, politikada yer alan aktörlerin birbirleri arasındaki ilişkiyi anlamlandırmada ve benzeri hususları açıklamada yetersiz kalabilmektedir (Demir 2011: 110).

Kamu politikası alanında çalışmalar yapan akademisyenler politika sürecini farklı şekillerde aşamalara ayırmış bulunmaktadır. Anderson'a (2003: 27) göre kamu politikası süreci problem tanımlama ve gündem belirleme, formülasyon, karar verme (adoption), uygulama ve değerlendirme olmak üzere beş aşamadan oluşmaktadır. Parson'a göre ise kamu politikası süreci altı aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar sırasıyla; problemin tanımlanması, alternatif çözümlerin belirlenmesi, seçeneklerin değerlendirilmesi, seçeneklerden birinin kabul edilmesi, politik seçeneğinin uygulanması ve politikanın değerlendirilmesidir (Parson'dan akt. Demirhan, 2016: 57-58). Kamu politikası süreci le ilgili yapılan farklı sınıflandırmalardan yola çıkılarak bu çalışmada kamu politikası süreci; problemin tanımlanarak gündem oluşturulması, politika formülasyonu ve karar verme, politikanın uygulanması, politikayı sonuçlandırma ve değerlendirme olmak üzere dört aşamada incelenmektedir.

2.3.1. Problemin Tanımlanması ve Gündemin Oluşturulması

Toplumsal hayatta hem nicel boyutlarda hem de nitel özelliklerde olmak üzere farklı problemler yer almaktadır. Bu problemler farklı nicel boyutlarda; yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitel özelliklere baktığımızda ise ekonomik, sosyal, siyasal, sağlık ve benzeri özelliklerde sorunlarla karşılaşmaktadır. Mevcut olan bu çeşitli boyutlarda ve niteliklerdeki problemlerin tümüyle ilgili bir kamu politikası oluşturulması hem imkân (finans ve insan kaynağı) hem de zaman açısından mümkün değildir. Bu nedenle aktörler, kendi problemlerinin ülke gündemine gelmesi ve sonrasında kamusal bir sorun nitelik kazanması için, aralarında bir rekabet ortamı doğmaktadır (Demir 2018: 20). Aynı zamanda bir sorunun nasıl tanımlandığı ve gündeme hangi aktör tarafından ne şekilde geldiği önem arz etmektedir. Problemi gündeme taşıyan gayri resmi aktör, kamu politikasının formüle edildiği aşamada çözümün şekillenmesine yön vermektedir. Kamu politikasının bu sürecinde belirli problemlerin gündeme gelmesini isteyen aktörlerin olduğu gibi bazı problemlerin gündem dışında kalmasını isteyen aktörler de bulunmaktadır. Bu aktörler kendi değerleri ve çıkarları aleyhine olan bir durumun ilk önce gündem haline gelmemesi için uğraşmakta, bu hususta başarılı olmamışsa gündeme gelen problemin devlet ajandasına girmemesine engel olmaya çalışmaktadır. Kamusal nitelik kazanan problemin devletin kurumsal gündemine girmesi halinde ise formülasyon sürecini tıkamaya yönelik girişimlerde bulunmaktadır (Demir, 2011: 111).

Her gayri resmi aktör bir problemi kendi değerlerine, inançlarına, ideolojilerine, statülerine vb. unsurlara göre farklı bir şekilde tanımlamaktadır. Bu aktörler kendi problemlerinin veya problem tanımlamalarının gündeme gelmesini amaçlamaktadır. Gayri resmi aktörler bu amaçlarına ulaşmak için kendi tanımlamalarını destekleyen argümanları konferanslar, sosyal medya, televizyon tartışma programları gibi çeşitli şekillerde kamuoyuna duyurmaktadır. Toplumsal hayatta farkındalık oluşturarak geniş kesimlerin dikkatini çekerek problemi sistemik gündeme taşıyan gayri resmi aktörler devamında kamuoyu desteğini almaya çalışmaktadır. Kamuoyunun desteği ile birlikte problemler sistemik gündemden devlet yönetiminin kurumsal gündemine taşınmış olacaktır (Akdoğan, 2015: 216-217). Sorunun tanımlanması ve

gündeme gelmesinde aktörün kullandığı dil, kurumsal gündemde oluşan problem çerçevesine etki etmektedir ve politika formülasyonu aşamasında çözüm önerilerine yön vermektedir. Kurumsal gündem, politikaya karar vermede yetkili olan resmi aktörlerin kendi çalışma alanları ve sınırları içerisinde dikkatlerini çeken problemlerdir. Bir problemin kurumsal gündeme gelişi sadece sistemik gündemden geçişle olmamaktadır. Yürütme erkinin başında bulunan hükümet temsilcilerinin seçim döneminde kendi kampanyalarında yer alan konular kurumsal gündemin de konularıdır. Sistemik gündemde yer almayan ve toplumsal düzende aniden, beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olaylar da kurumsal gündeme giren konular olabilmektedir (Kavak, 2016: 46,48,49).

2.3.2. Politika Formülasyonu ve Karar Verme

Politika formülasyonu ve karar verme aşaması, bir problemin devletin kurumsal gündemine alındıktan sonra kamu politikası sürecinde resmi işleyişin başladığı aşamadır. Bu aşamada ilk olarak politika sürecinde yer alan bütün aktörler sorunun çözümü için kendileri bir alternatif politika seçeneği hazırlayıp sunmaktadır. Aktörler bu politika seçeneğini, problem tanımlanmasında da olduğu gibi kendi değerlerine ve çıkarlarına göre şekillendirip oluşturmaktadır. Alternatif politika seçeneklerinde aktörler ilk önce problemin çözümü ile ulaşmak istedikleri hedeflerini oluşturmakta ve bu konudaki önceliklerini belirlemektedir. İkinci adım ise belirlenen hedef ve önceliklere ulaşmak için uygulama aşamasında hangi yol ve yöntemlerin izlenmesinin uygun olacağını belirlemektir. Son adım ise önerilecek seçeneğin fayda/maliyet analizinin yapılması ve olası dışsallıkların etkilerinin hesaplanmasıdır. Tüm bu adımlar tamamlandıktan sonra alternatif politika seçenekleri resmi makamlarla paylaşılmaktadır (Demir, 2011: 111). Alternatif politika seçeneklerini hazırlayan aktörler genellikle sivil toplum kuruluşları, özel şirketler, baskı grupları, çıkar grupları, düşünce üretim merkezleri vb. gayri resmi aktörlerdir. Bazı durumlarda resmi aktörlerin de alternatif politika seçeneklerini hazırladığı görülmektedir. Bu duruma verilecek örneklerden birisi Cumhurbaşkanlığı koordinatörlüğünde gerçekleştirilen bir kamu politikasında yer alan ilgili bakanlıkların kendi birimleri tarafından hazırlanan alternatif

politikalaradır. Bir başka örnek ise ulusal meclislerde mevcut olan ana komisyonlara bağlı oluşturulan alt komisyonların yapmış oldukları çalışmalardır.

Politika formülasyonu ve karar verme aşamasında ikinci kısım olarak politika tasarlanması karşımıza çıkmaktadır. Kamusal sorunun boyutuna göre yetkili olan yerel ve ulusal resmi aktörler problemi tanımladıktan sonra sorunun çözümüne yönelik bir politika tasarımı faaliyetine başlamaktadır. Yetkili resmi aktörler sırasıyla politikanın amacını, araçlarını ve uygulayıcılarını belirlemektedir. Aynı zamanda yetkililer politikanın toplumun hangi kesimine yönelik olduğunu ve hangi zaman tarihlerde uygulanacağını da planlamaktadır (Kavak, 2016: 54). Yetkili aktörler bunları belirlerken devletin imkân ve kaynaklarını göz önünde bulundurarak uygun olan politika formülasyonuna karar vermesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak da daha etkin bir uygulama süreci oluşturularak kamusal sorunun çözümünde politika başarıyla sonuçlandırılacaktır.

Resmi aktörler politika tasarımını kendi bünyesindeki birimleriyle ya da gayri-resmi aktörler ile işbirliği yaparak hazırlamaktadır. Gayri resmi aktörlerin politika tasarlanmasına dâhil olması durumunda resmi aktörler, alternatif politika seçeneklerinden birini seçmektedir ya da bu seçenekleri kapsayan sentez bir politika oluşturarak uygulanmasına karar vermektedir (Göçoğlu, 2014: 23). Politika tasarlanması sürecinde resmi aktörler ile gayri resmi aktörler arasındaki farklı boyutlarda ve niteliklerde ilişki örüntülerinin olduğu politika ağları bulunmaktadır. Politika ağları, karar verme sürecine kadar yatay ve dinamik bir yapıda, ortak veya farklı çıkarlara sahip olan aktörlerin birbirleriyle karşılıklı bağımlılık içerisinde yürüttüğü ilişki örüntüleridir (Börzel'den akt. Sobacı, 2015: 136). Bu politika ağlarındaki olayların bazıları kamuoyunun nezdinde gerçekleşmemektedir. Kingdon'a göre politika ağları ile ilişkili olan politika topluluklarında çeşitli aktörler bulunmaktadır. Kingdon bu aktörleri kamuoyu tarafından bilinirliğine göre görünür ve gizli olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Hükümet temsilcileri, milletvekilleri, siyasi partiler ve yerel yönetimlerde seçilmiş temsilciler görünürdeki aktörleri oluşturmaktadır. Gizli aktörler ise bürokratlar, baskı ve çıkar grupları, düşünce kuruluşları, akademisyenler ve görünürdeki katılımcıların danışmanları gibi çeşitli

aktörlerden oluşmaktadır. Görünürdeki aktörler politika tasarımı gizli aktörlere göre daha kontrolcü bir konumda olabilmektedir (Kingdon'dan akt. Demir, 2018: 33). Çünkü politikanın tasarımı politikanın uygulanmasına karar vermede görünürdeki aktörler olan hükümet temsilcileri (yürütme erkinin başı) veya mecliste yer alan milletvekilleri ve siyasi partiler (yasama erki) yetkilidir. Karar vermede yetkili olan aktörlere daha hızlı ve daha kolay bir şekilde iletişim kurabilen gizli aktörler politika tasarımı etkin rol almaktadır (Demir, 2018: 56) Bu aktörler etkin rol alıp önemli konuma gelerek hem politika yapım sürecinde hem de uygulama sürecinde büyük bir avantaj sağlamaktadır.

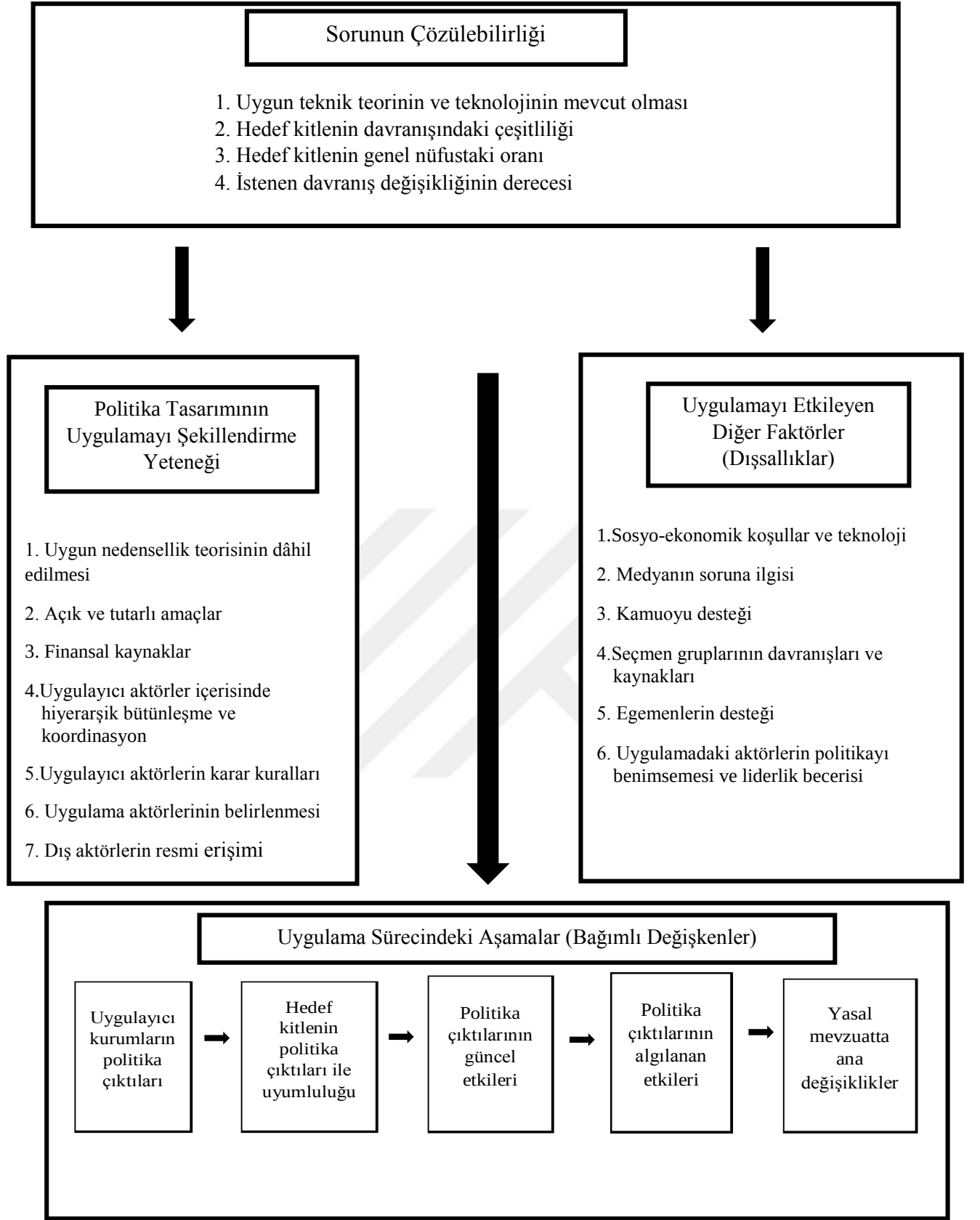
Bir politika seçeneğinin kabul edilmesini veya seçeneklerin belirli bir kısmını kapsayan bir sentez politikanın oluşumunu etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerden biri aktörlerin hem nicel hem de nitel açıdan çeşitli olmasıdır. Aktörler kendi değerlerine, ideolojilerine, çıkarlarına ve yapılarına göre politikanın tasarlanmasını istemektedir. Bu hususlarda farklılıklar az olursa ve ne kadar ortak paydada buluşulursa politika yapım süreci daha hızlı ve daha kolay bir şekilde tamamlanmaktadır. Nicel açıdan bakıldığında ise aktör sayısının az olması politika yapım sürecinde uygun politikanın hazırlanmasını ve karar verilmesini kolaylaştırmaktadır. Politika yapım sürecinde o dönemin siyasal, ekonomik ve sosyal koşulları da başka bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte başta iktidar partisi olmak üzere bütün siyasi partiler genellikle toplumda yer alan hâkim anlayışa göre politikayı tasarlayıp bir sonraki genel seçimde iktidar olmayı hedeflemektedir. Genel seçim sonrasında mecliste bulunan siyasi partiler ve hükümet kanadı kendi anlayışlarına göre politika tasarımı bulunarak oy konsolidasyonu sağlamayı amaçlamaktadır. Bu faktöre benzer bir başka faktör ise politik liderlerin konuya, probleme yönelik tutumlarıdır. Nitekim devlet başkanlarının ve siyasi partilerin genel başkanlarının kendi görüşlerinin politika yapımını etkilediği bilinmektedir (Kavak, 2016: 55).

Politika tasarımı gerçekleşip yetkili aktörler tarafından karar alındıktan sonra yapılacak ilk faaliyet bu politikanın yasal hale getirilmesidir. Bu kısımda yapılan işlemler uygulama aşamasında yapılan yasal değişiklikler ve işlemler ile karıştırılmamalıdır. Bu kısımda yapılan işlemler tasarlanan ve karar verilen politikaya

yasallık kazandırma ve politikayı resmi düzlemde ilan etme özelliğine sahip olmaktadır. Uygulama aşamasındaki yasal değişiklikler ve işlemler ise politikanın hedefleri doğrultusunda işlemlerini ve politikanın devamlılığını sağlamaktadır. Bu işlemi yasama faaliyetinde bulunan meclisin gerçekleştirebileceği gibi yürütme erkinin başında bulunan hükümet de yapabilmektedir. Ülkemizde Anayasa'ya göre hükümet tarafından hazırlanan bir kalkınma planının Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'ne sunulması ve meclis tarafından onaylanması bu işleme örnek verilecek durumlardan biridir. Hükümetin yaptığı işleme ise 2018 yılından önce kanun hükmünde kararname, 2018 yılından sonra da gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı kararnameleri örnek olarak verilebilmektedir. Ülkemizde acil çözüm üretilmesi gereken konular ve problemlerde hükümet, Anayasa'nın yetki tanıdığı sınırlar dâhilinde Cumhurbaşkanlığı kararnamesine başvurarak yasal düzenleme yapabilmektedir. Bu son yasal işlemlerin de gerçekleşmesiyle politika yapımı tamamlanmakta ve uygulama sürecine geçilmektedir.

2.3.3. Politikanın Uygulanması

Politika yapım sürecinde tasarlanan ve uygulanmasına karar verilen politikanın yasallaşması ile birlikte politika uygulanmaya başlanmaktadır. Bu aşamada, politika hedef ve amaçlarına ulaşılması için politikanın uygulanmasında yetkili ve görevli olan aktörler, politikanın tasarımında belirlenen yol, yöntem ve araçları kullanarak eylemlerini gerçekleştirmektedir. Uygulama sürecinde politikanın işleyişini olumlu veya olumsuz şekilde etkileyecek birçok faktör bulunmaktadır. Sabatier ve Mazmanian (1980: 541), bu süreçte gerçekleşen eylemlerin başarısını etkileyen faktörleri üç temel grupta toplamıştır. Bunlar sırasıyla ilgili mevzuatta ve politika sürecinde problemin çözülebilirliği, politika tasarımının uygulamayı şekillendirme yeteneği ve uygulamayı etkileyen diğer faktörler (dışsalıklar)dir.

Şekil 1: Sabatier ve Mazmanian'ın (1980) Uygulama Modeli

Kaynak: Sabatier, P. A. ve Mazmanian, D. (1980). The Implementation of Public Policy: A Framework for Analysis. Policy Studies Journal, 8(4), 542.

Temel gruplardan ilki olan problemlerin çözülebilirliği başlığı altında teknik zorluklar, hedef kitledeki davranış değişim durumu ve hedef kitlenin genel nüfustaki oranı faktörleri sıralanmıştır. Gündeme alınan problemin çözümü için uygulama aşamasında karşılaşılan teknik sorunlar süreci doğrudan etkilemektedir. Bu karşılaşılan teknik sorun çözümü için politika araçlarının değiştirilmesi gerekmektedir. Geçmişte hiç uygulanmamış yeni bir politikanın hedef kitle üzerinde eyleme geçildiğinde beklenmedik davranışlarla ve geri bildirimlerle karşı karşıya kalılabilmektedir. Bu durumlar genelde radikal bir değişimi öngören politikalarda daha sık görülmektedir. Bu duruma rağmen politika tasarımı planlanandan daha farklı bir davranışla karşılaşıldığında politika sürecinin tıkanması söz konusu olabilmektedir. Buna bağlı olarak da bazı aktörler politika yapım sürecinde geçmişte uygulanan politikalardan faydalanmaktadır. Politikanın uygulanacağı hedef kitlenin toplum içerisindeki oranı ise süreci etkileyen unsurlardandır. Politikanın içeriği, yer/mekân açısından dağılımı, yoğunluğu ve kapsama alanı bu oranın yüksek veya düşük olmasına farklı anlamlar katmakta ve uygulama sürecini farklı şekilde etkilemektedir (Kaptı ve Alaç, 2015: 238).

İkinci ana başlık olan politika tasarımının uygulamayı şekillendirme yeteneği altında yer alan faktörler sırasıyla açık ve tutarlı amaçlar, doğru nedensellik teorisinin dâhil edilmesi, finansal kaynaklar, uygulayıcı kuruluşlar ile hiyerarşik bütünleşme, uygulayıcı kuruluşların karar kuralları, uygulama aktörlerinin belirlenmesi ve üçüncü şahısların resmi erişimidir. Politika yapım sürecinde aktörler ne kadar açık, anlaşılır ve tutarlı hedefler belirler ise uygulama sürecinde çözüme de daha kolay ulaşılmaktadır. Bunun tam tersi bir durumda ise politika uygulama süreci daha karmaşık bir yapıya sahip olmaktadır. Politika yapım sürecinde sorunun kaynağı ile oluşturulan hedeflerin arasında bir nedensellik bağının olması gerekmektedir. Bu nedensellik bağının olmaması durumunda sorun çözülemeyecek ve başlangıçtaki duruma göre daha büyük bir sorun oluşabilecektir. Bir sorunun çözümü için politikanın oluşturulmasında ve uygulanmasında da belli bir maliyet ortaya çıkmaktadır. Aktörler, devletin imkânlarını ve finans kaynaklarını göz önünde bulundurarak politika tasarımını gerçekleştirmektedir. Bu yapım sürecinde aktörler tarafından yapılan yanlış hesaplamalar uygulama aşamasında mali sorunlar yaşanmasına neden olmakta ve kamu politikası sürecini aksatmaktadır. Resmi aktörler bu sorunu yedek ödenekler, bütçe

transferi gibi çeşitli yollarla çözmeye çalışmaktadır. Bir politikada görev ve sorumlulukların açık bir şekilde belirtilmesi ve kurumlar arası iletişimin iyi koordine edilmesi politikanın sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için önem arz etmektedir. Politikanın uygulanmasında koordinatör pozisyonunda bulunan aktörün bu süreçte bazı takdir ve denetim yetkilerine sahip olması politikanın işlevselliğini güçlendirmektedir. Politika yapımında yetkili resmi aktörlerin uygulanacak politikayı belirlemede ve karar vermede usul farklılıkları görülebilmektedir. (Kavak, 2016: 62,63). Bu kararlar iradenin sayısına ve kararın alınmasında izlenen usul bakımından basit işlemler, kolektif işlemler ve karma işlemler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Politikanın belirlenmesi ve karar verilmesi tek bir aktörün iradesi sonucunda oluşmakta ise bu basit işlemdir. Kolektif işlemler ise birden fazla aktörün aynı anda ve aynı yönde iradesini açıklamasıyla gerçekleşen işlemlerdir. Bu işlemler, kurul veya meclis üyelerinin oy çokluğu veya oy birliği ile karar alması sonucunda gerçekleşmektedir. Üçüncü olan karma işlemler ise aynı yönde, aynı politikada, aynı amaç ve hedefe yönelik birden fazla aktörün kararlarını belli bir sıra izleyerek açıklaması ile uygulanan işlemlerdir (Gözler ve Kaplan, 2011: 163). Politikanın uygulama aşamasında yer alacak aktörlerin alanında uzman olması ve politikayı benimsemesi politika çıktılarına olumlu yansımaktadır. Ayrıca beklenmedik sorunlarla karşılaşıldığında bu aktörler sorunları çözme konusunda daha aktif rol almaya istekli olmaktadır. Politikanın uygulamasında yer almayan dış aktörlerin bu süreçte politikaya çeşitli yollarla erişimi de süreci etkileyen faktörlerden biridir. Dış aktörlerin politikaya eklenmesi süreci olumlu etkileyebileceği gibi politikanın gerçekleştirilmesini zorlaştırması da mümkündür (Kavak, 2016: 64-66).

Modeldeki üçüncü temel grupta uygulamayı etkileyen diğer faktörler de bulunmaktadır. Bunlar; sosyo-ekonomik koşullar ve teknoloji, medyanın soruna ilgisi, kamuoyu desteği, seçmen gruplarının davranışları ve kaynakları, egemenlerin desteği, uygulamadaki aktörlerin politikayı benimsemesi ve liderlik becerisi olarak sıralanmaktadır. Bu faktörler uygulama aşamasında politikaya olumlu yönde büyük katkı sağlayacağı gibi politikanın seyrini tamamen değiştirecek boyutta etkileme potansiyeline de sahip bulunmaktadır. Bu faktörler politikanın gidişatında olumsuz bir duruma yol açtığında, etkileme boyutuna göre aktörler politika hedeflerinde veya araçlarında değişiklik yapmaya mecbur kalmaktadır.

Kamu politikası alanında uygulama aşamasını daha iyi anlamak ve analiz etmek için uygulama şekilleri açısından farklı yaklaşımlar ve modeller kullanılmaktadır. Bu modeller arasında ön plana çıkanlar sırasıyla yukarıdan aşağıya uygulama modeli, aşağıdan yukarıya uygulama modeli ve sentez (melez) uygulama modelidir (Demir, 2011: 113).

Yukarıdan aşağıya uygulama modeli (YAM), hiyerarşik bir düzen içerisinde tepeden aşağıya doğru bir başka ifadeyle merkezden çevreye doğru politikanın uygulandığını temel alan modeldir. Bu modele göre en tepede bulunan yetkili aktörün (temsilcilerin veya bürokratların) politika yapım sürecinde hedefleri ve araçları belirlemesinden sonra uygulama süreci aşağıya doğru ilerlemektedir. Politikadaki hiyerarşik yapıda en üst konumda yer alan aktörün kararları ve tutumları uygulama sürecini şekillendirmektedir. Yukarıdan aşağıya doğru gidildikçe aktörlerin politikadaki sorumlulukları ve politikaya olan etkileri azalmaktadır. Ancak aktörlerin bu etkileri, uygulanan politikanın içeriğine ve alanına göre farklılık gösterebilmektedir. YAM'a göre politika çıktıları, politika tasarımında belirlenen hedefler ile karşılaştırıldığında politikanın başarılı veya başarısız sonuçlanması tepede yer alan aktörün verdiği kararların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaptı ve Alaç, 2015: 230).

Aşağıdan yukarıya doğru uygulama modeli (AYUM), politikanın uygulama aşamasında gerçekleşen eylemleri ve olayları anlamak ve açıklamak için uygulamada hiyerarşik düzende en alt tabakada görev alan aktörlerin değerlerine, politikaya olan motivasyonlarına ve politika alanına dair yetkinliklerine odaklanmaktadır (Birkland'dan akt. Kaptı ve Alaç, 2015: 233). Sabatier, AYUM'un yerel düzeyde görevli olan aktörlerin eylemlerini temel aldığını belirtmektedir. AYUM'u savunan bilim insanları hiyerarşik yapı içerisinde alt kısımda yer alan aktörlerin uygulama aşamasında tepede bulunan aktörlere göre daha fazla katkıda bulunduklarını belirtmektedir. Yukarıdan aşağıya uygulama modeline karşıt olan bu modele göre politikanın bu aşamasında aktörlerin etkisi aşağıdan yukarıya çıkıldıkça azalmaktadır. AYUM'a göre politikanın seyrini etkileyen, politikanın başarılı olup olmasını belirleyen faktör ise alt kesimde yer alan aktörlerdir. Buna bağlı olarak da bu modelde yerel düzeydeki aktörlerin unsurlarına odaklanması gerektiği vurgulanmaktadır (Kaptı ve Alaç, 2015: 233).

Sentez uygulama modeli, yukarıdan aşağıya uygulama modeli ile aşağıdan yukarıya uygulama modellerinin üzerine inşa edilen bir modeldir. YAM'ın ve AYUM'un uygulama sürecinde gerçekleşenleri açıklama noktasında yetersiz oldukları görülmüştür. Nitekim Sentez uygulama modeli de YAM'ın ve AYUM'un güçlü ve zayıf yönleri ele alınarak oluşturulmuştur. Bu yönüyle hem tepedeki hem de alt kesimdeki aktörlerin başta eylemleri olmak üzere tüm unsurlarına odaklanan sentez uygulama modeli, uygulama sürecini analiz etme hususunda diğer iki modele göre daha kapsayıcı olmuştur (Kaptı ve Alaç, 2015: 237).

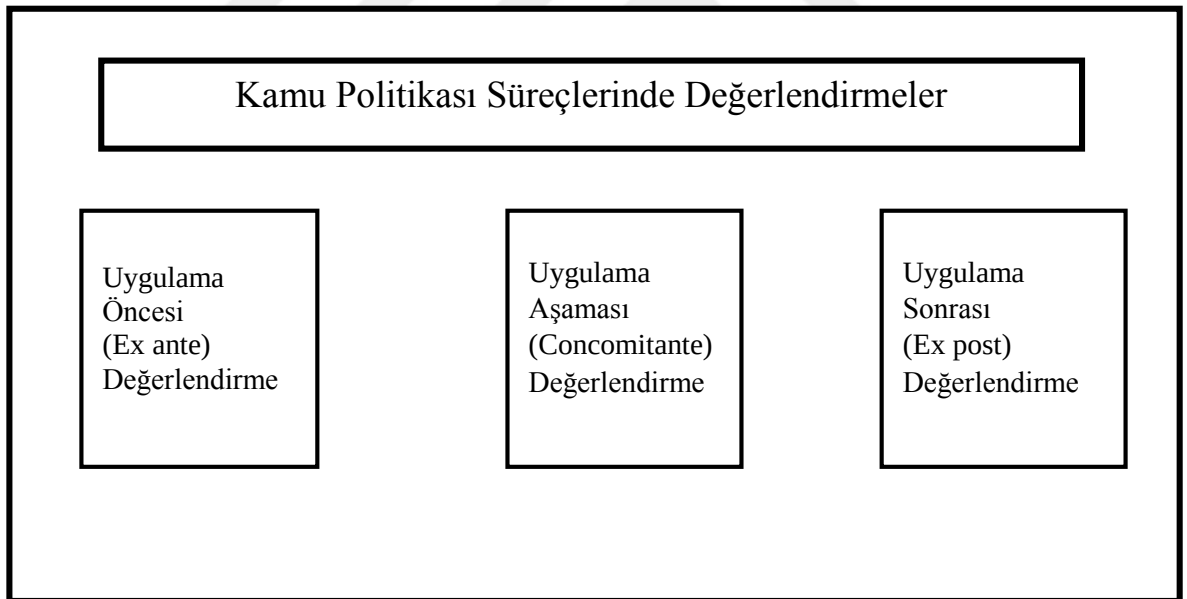
2.3.4. Politikayı Sonuçlandırma ve Değerlendirme

Kamu politikasının uygulama aşamasının bitmesinin ardından kamu politikası sürecinin son kısmı olan politikayı sonuçlandırma ve değerlendirme aşamasına geçilmektedir. Öncelikle kamu politikasında yetkili ve görevli olan aktörler tarafından politika sonuçları çıkarılmaktadır. Sonrasında ise sorunun tanımlanması ve politika tasarımı süreçlerinde olduğu gibi her aktör kendi bakış açılarından politika sonuçlarını değerlendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında politika değerlendirmesi sadece bilimsel bir değerlendirme olmakla kalmayıp, ayrıca siyasi bir niteliği de bulunmaktadır (Kavak, 2016: 77).

Politika değerlendirmesi hususunda birbirinden farklı özellikte çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlar içerisinde genel olarak kullanılan yaklaşıma göre değerlendirme; süreç değerlendirilmesi ve etki değerlendirmesi olmak üzere iki kategoride gerçekleştirilmektedir. Süreç değerlendirmesinde politika tasarımında belirlenen amaçlara ulaşılıp ulaşılmadığı, politika araçlarının etkin kullanılıp kullanılmadığı ve fayda-maliyet durumu değerlendirilmektedir. Etki değerlendirmesinde ise aktörler uygulanan politikanın başta hedef kitle olmak üzere toplumda ve siyasal sistem üzerinde nasıl bir değişiklik yaptığını ve ne boyutta etki gösterdiğini belirlemeye çalışmaktadır (Çevik ve Demirci'den akt. Usta, 2014: 16-17).

Değerlendirme faaliyeti aşağıdaki özgün şeklimizde de görüldüğü gibi kamu politikasının farklı aşamalarında da yapılabilmektedir. Bu değerlendirmelerden biri uygulama öncesi (ex-ante) yapılan değerlendirme olarak karşımıza çıkmaktadır. Başta

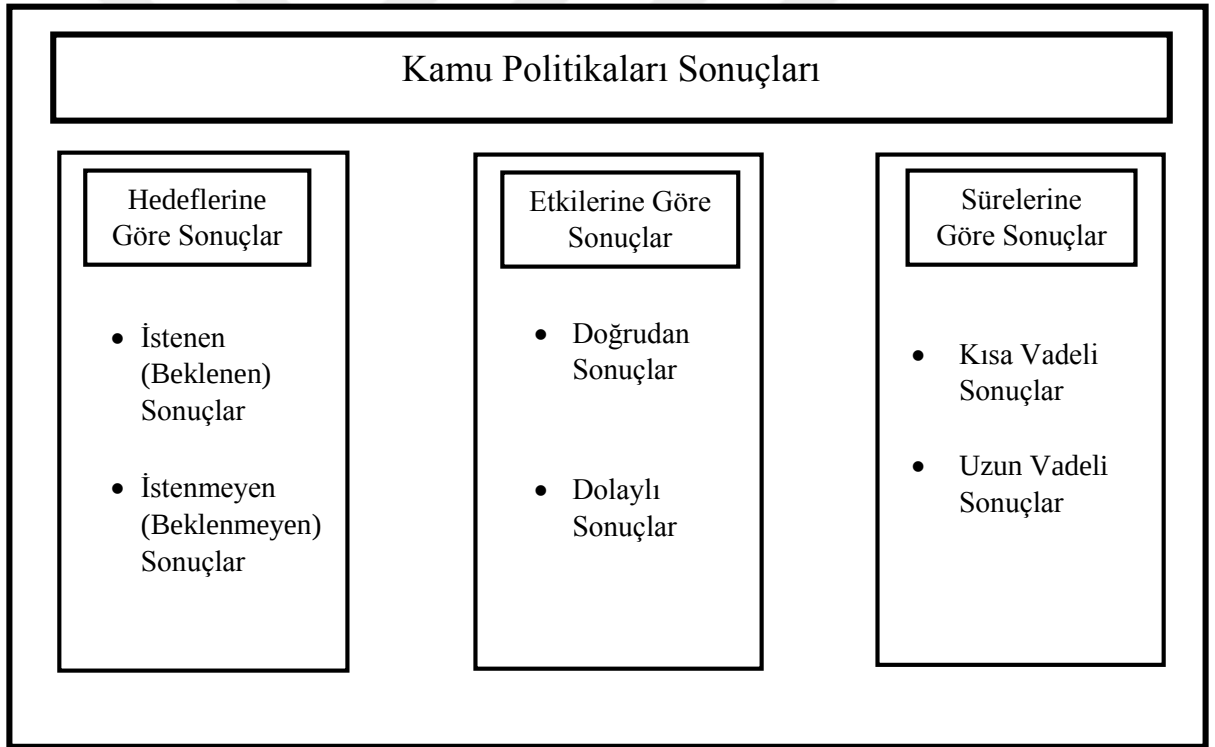
resmi aktörler olmak üzere politika aktörleri, uygulanacak politikaya karar vermeden önce sorunun çözümü için hazırlanan politika tasarımındaki sorun-amaç nedensellik bağı, belirlenen amaçların ve araçların tutarlığı vb. unsurları değerlendirerek uygulama sürecinde eylemlerin olası etkilerini öngörmeye çalışmaktadır. Bu değerlendirmelerden diğeri ise uygulama aşamasında yapılan değerlendirme (concomitante)'dir. Politikadaki yetkili ve görevli aktörler, uygulama sürecinde eylemlerin etkilerini analiz ederek politikanın mevcut durumunu değerlendirmektedir. Bu değerlendirmenin sonucuna göre aktörler gerek görmeleri halinde politika amaçlarında ve araçlarında değişiklikler yaparak politikaya müdahale etmektedir. Son değerlendirme ise uygulama sonrasında gerçekleştirilen değerlendirme (ex-post)'dir. Bu değerlendirmede politika sonuçları ve etkileri değerlendirilerek politikanın sorunun çözümünde başarılı olup olmadığı belirlenmektedir. Politika değerlendirmesi sonucunda elde edilen bilgiler gelecek dönemlerde hazırlanacak kamu politikalarına fayda sağlamaktadır (Millot'tan akt. Usta, 2014: 21-22; Demir, 2011: 116).

Şekil 2: Kamu Politikası Süreçlerinde Değerlendirmeler

Aşağıdaki özgün şeklimizde görüldüğü gibi politika değerlendirmesinde sonuçlar ve etkiler çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Kamu politikalarının hedeflerine göre yapılan sınıflandırmada sonuçlar, istenen (beklenen) ve istenmeyen (beklenmeyen) sonuçlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Politikanın uygulanmasıyla birlikte

ulaşılması amaçlanan hedefler, politikanın istenen sonuçlarıdır. İstenmeyen sonuçlar da politika tasarımında tahmin edilemeyen çıktılardır. Politikaların etkilerine göre yapılan sınıflandırmada ise doğrudan sonuçlar ve dolaylı sonuçlar olarak iki kategori bulunmaktadır. Politikanın uygulandığı hedef kitle veya sektör üzerindeki tüm etkiler politikanın doğrudan sonuçlarıdır. Dolaylı sonuçlar ise hedef kitle veya sektör dışındaki diğer grupların ve sektörlerin uygulanan politikadan olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilenmesidir. Politika değerlendirilmesinde bir diğer sınıflandırma ise politika etkilerinin süresi temel alınmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre politikanın etkileri kısa vadeli ve uzun vadeli olabilmektedir. Bazı durumlarda sorunların çözümünde politikaların sağladığı faydalar uzun zaman sonra gözlemlenebilmektedir (Demir, 2011: 116-117).

şekil 3: Kamu Politikaları Sonuçları

Politika aktörleri politika sonuçlarını değerlendirirken çeşitli araç ve gereçleri kullanmaktadır. Bu araç ve gereçler Demir'e (2011: 117) göre aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Sözlü ve yazılı raporlar,

- Yerinde ziyaretler,
- Program ölçütleri,
- Profesyonel standartlarla karşılaştırmalar
- Vatandaş şikâyetlerinin değerlendirilmesidir.

Politikayı yürütmeye görevli olan politika uygulayıcıları (bürokratlar veya gayri resmi grupların yöneticileri) belli zaman aralıklarında meclis üyelerini ve hükümet temsilcilerini politika uygulama süreci hakkında sözlü veya yazılı olarak bilgilendirmektedir. Bu araçlara ülkemizde milletvekillerinin Anayasa'nın 98. maddesinde yer alan bilgi edinme ve denetim yolları olan meclis araştırması, genel görüşme ve yazılı soru örnek olarak verilebilmektedir. İkinci yöntem ise hükümet temsilcilerinin, meclis üyelerinin ve politika uygulayıcılarının politikanın uygulandığı alana gerçekleştirdiği ziyaretlerdir. Bu ziyaret esnasında politikanın nasıl gerçekleştirildiği, politika araçlarının belirlenen hedefler doğrultusunda etkin kullanılıp kullanılmadığı ve politikanın uygulandığı hedef kitlenin memnuniyeti hakkında bilgi toplanmaktadır. Bu değerlendirme aracının örneği ülkemizde kamu politikasının gerçekleştirildiği seçim bölgesinin veya o ilin milletvekillerinin ve hükümet temsilcilerinin yaptığı ziyaretlerdir. Program ölçümleri aracı ise devlet kurum ve kuruluşlarının kendi oluşturdukları kriterlere ve verilere göre politika değerlendirmesinin yapılmasıdır. Politika aktörleri değerlendirme sürecinde kamu politikasının uygulandığı hizmet alanıyla ilgili oluşturulan profesyonel standartlara göre politika sonuçlarını değerlendirmektedir. Değerlendirmede kullanılan bir başka ölçüt ise politikanın uygulandığı hedef kitle üyelerinin ve vatandaşların görüşleridir. Son yıllarda kamu yönetimi anlayışında artan katılımcılık ile birlikte vatandaşların görüşlerine daha çok başvurulmaktadır. Vatandaşların kamu politikalarına yönelik olan görüşleri ülkelerde yapılan genel ve yerel seçimlere yansıdığı görülebilmektedir.

2.4. KAMU POLİTİKASINDA AKTÖRLER

Kamu politikasının yapımına, uygulanmasına ve değerlendirilmesine doğrudan ve dolaylı olarak etki eden çok sayıda aktör bulunmaktadır. Aktörlerin kamu politikalarına etkileri hükümet sistemleri, seçim sistemleri, siyasi kültürler vb. faktörlere göre ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Kamu politikası aktörleri, literatürde

kendilerinin politika süreçlerindeki etkilerinin boyutlarına ve yetkilerine göre sınıflandırılmıştır. Bu çalışmada kamu politikası aktörleri resmi aktörler, gayri resmi aktörler ve uluslararası aktörler olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır.

2.4.1. Resmi (Ulusal) Aktörler

“Devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olan belirli bir insan topluluğunun oluşturduğu varlıktır”. Devleti oluşturan üç unsurdan biri olan egemenlik, en üstün iktidar anlamına gelmektedir (Gözler, 2012: 133). En üstün iktidar olan devlet, kamu politikasının başat aktörüdür. Devletin yasama, yürütme ve yargı erkleri, kamu kurumları ve kuruluşları, bu erklerde, kurumlarda ve kuruluşlarda yer alan temsilciler, üst düzey yöneticiler ve çalışanlar kamu politikasının resmi aktörleridir.

Devletin yasama organı olan ulusal meclis kamu politikalarının tüm süreçlerinde etkin rol alabilen kurumlardan birisidir. Ulusal meclisi oluşturan üyeler temsil ettikleri il veya seçim bölgesindeki bireylerin ve grupların problemlerini başta meclisin olmak üzere ülke gündemine getirerek sorunun çözülmesini amaçlamaktadır. Problemin kurumsal gündeme gelmesinin ardından ulusal meclis; politikanın tasarımını kendi bünyesindeki komisyonlar aracılığıyla gerçekleştirebilmektedir ve ayrıca meclis komisyonlarının, milletvekillerinin veya hükümetin oluşturduğu politika tasarımının hayata geçmesi için gereken yasal düzenlemeleri çıkarabilmektedir. Böylece ulusal meclis politika sürecine katkıda bulunmaktadır. Ülkemizde Anayasa’mızın üçüncü kısmının birinci bölümünde yasama erkine verilen görev ve yetkiler; TBMM’nin bütçe kanun teklifini kabul etme, milletlerarası andlaşmalarının onaylanmasını uygun bulma, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına izin verme yetkileri bu duruma verilebilecek örneklerdendir. Ulusal meclis sahip olduğu bilgi edinme ve denetim yolları yetkisi ile birlikte uygulanma sürecinde de aktif rol alabilmektedir. Politikanın sona ermesinin ardından hem meclisin genel kurulunda kamu politikasının sonuçlarının tartışılması hem de milletvekillerinin politikanın uygulandığı yere gidip seçmenlerden geri dönüş alması politikayı değerlendirme sürecinde önemli bir rol almaktadır.

Devletin yüksek yargı kurumları, adli ve idari mahkemeler kamu politikasının uygulama aşamasında aktif rol alabilmektedir. Yasama ve yürütme organlarının mensupları hukuk kurallarına bağlı kalacak şekilde kamu politikasını hazırlamak ve uygulamak mecburiyetindedir. Uygulanmasına karar verilen politikanın içeriğinin veya politika uygulamalarının anayasaya ve kanunlara göre uygun olmayıp ve bunların yargıya intikal ettiği durumlarda yargı organları kamu politikasında rol almaya başlamaktadır. Bu durumun dışında yargı organları iki noktada kamu politikasına dolaylı olarak etki etmekte ve pasif rol alabilmektedir. Bunlardan ilki yargı kurumlarının ve mahkemelerin vermiş oldukları bazı kararların emsal teşkil etmesidir. Bu emsal kararlar gelecek dönemlerde o alanda yapılacak politikaların seyrini değiştirmektedir (Kavak, 2016: 104). İkinci nokta ise anayasa mahkemesinin iptal kararlarının yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilmesidir. Bir kanun veya başka bir hukuk normunun iptal edilmesi sonucunda toplumsal hayatın veya bir özel sektörün işleyişinde bir boşluğun ortaya çıkması kaçınılmaz bir durum olmaktadır. Anayasa mahkemesi bu durumu göz önünde bulundurarak bazı iptal kararlarını açıklarken hükmün yürürlüğe girişini ileri bir tarih için belirleyebilmektedir. Bu zaman diliminde yasama ve yürütme organları bu hukuki boşluğu dolduracak çalışmalara öncelik vermektedir (Gözler, 2012: 487).

Kamu politikalarının en aktif ve belirleyici aktörü olan hükümet, kamu politikasının yapım, uygulama ve değerlendirme tüm süreçlerinde rol almaktadır. İktidar partisinin politika süreçlerindeki faaliyetleri hükümet sistemlerine göre farklılık göstermektedir. Mevcut yönetim sistemine göre yasama ile yürütme arasındaki ilişkiler değiştiği için kamu politikası oluşumlarında ve uygulamalarında da farklılık oluşmaktadır. Hükümetin faaliyetlerini etkileyen unsurlardan bir başkası da devletin yapısıdır. Üniter devletin hükümeti ile federal devletin hükümetinin kamu politikalarındaki fonksiyonları farklılaşmaktadır (Kavak, 2016: 90-91)

Kamu politikalarının resmi aktörlerinden biri olan kamu üst düzey yöneticileri ve personelleri başka bir ifadeyle kamu bürokrasisidir. Kamu politikalarının yapımında ve uygulanmasında bürokratların teknik bilgi ve uzmanlığından faydalanılmaktadır. Bu özellikleriyle birlikte kamu bürokrasisi, kamu politikalarının temel aktörlerinden

birisidir. Kamu politikalarının başarılı olup olmaması bürokratların politika alanına dair liyakat ve yeteneği kadar politikaya olan inancına ve motivasyonuna da bağlıdır (Yıldız ve Sobacı, 2015: 20).

2.4.2. Gayri Resmi (Hükümet-dışı) Aktörler

Gayri resmi aktörler; kamu politikası süreçlerinde devlet kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerini etkilemeye çalışarak yönlendiren veya değiştiren aktörlerdir. Bu aktörler sırasıyla vatandaşlar, siyasi partiler, çıkar grupları, baskı grupları, politika danışmanları, düşünce üretim kuruluşları ve medyadır.

Gayri resmi aktörlerden biri olan vatandaşlar (bireyler), aynı zamanda kamu politikalarının temel aktörlerinden birisidir. Yasama ve yürütme organları kamu politikası ile ilgili kararlar alırken ve politikayı uygularken vatandaşların taleplerini ve tercihlerini dikkate almak zorundadır. Vatandaşların kendi istek ve taleplerini ortaya koyabildikleri en bilinen yöntem belli zaman aralıklarında yapılan genel seçimlerdir (Yıldız ve Sobacı, 2015: 21). Gelişmekte ve gelişmiş ülkelerin siyasal hayatında vatandaşların ülke yönetimine katılması siyasi partiler, çıkar grupları ve baskı grupları aracılığıyla da gerçekleşmektedir (Huntington ve Dominguez'den akt. Aksoy, 2008: 15). Günümüzde teknolojinin gelişmesi ve sosyal medya ağların artması ile birlikte bireylerin kamu politikalarına etkisi arttığı görülmektedir. Bireylerin sosyal medya ağlarındaki yaptıkları paylaşımlar ile bir kamuoyunun oluşmasına, problemin gündeme gelmesine veya politikanın tasarımına yön vermesine olanak sağlayabilmektedir.

Günümüzde temsili demokraside vazgeçilmez bir yeri olan siyasi partiler, kamu politikalarının gayri resmi aktörlerinden birisidir. Siyasi partiler, halkın desteğini alarak genel seçimler sonucunda siyasi iktidarı elde etmeyi ve devlet yönetiminde olmayı hedeflemektedir. Bu amaçlarla aynı siyasi düşüncüyü benimsemiş insanların bir araya gelmesi ile oluşan siyasi partiler, teşkilatları ülke genelinde yaygın ve sürekliliği olan siyasi kuruluşlardır. Siyasi partiler, toplumsal taleplerin tanımlanmasında, formüle edilmesinde ve siyasal kararların uygulanmasında önemli rol oynamaktadır (Çam, 2011: 415-416).

Çıkar grupları ve baskı grupları kamu politikalarının gayri resmi aktörlerindendir. Literatürde bu iki kavramın birbirlerinin yerine kullanıldığı görülse de baskı grupları ve çıkar grupları birbirlerinden farklı kavramlardır. Çıkar grupları; üyelerinin çıkarları için siyasal sistemde yasama temsilcilerinin, siyasi ve idari otoritelerin üzerinde doğrudan veya dolaysız süreklilik arz eden bir şekilde baskı kurması ve etki oluşturmalarıyla baskı gruplarına dönüşmektedir. Bu iki grup kapsam açısından karşılaştırıldığında çıkar gruplarının daha geniş bir kapsama sahip olduğu, baskı gruplarının ise çıkar gruplarının bir alt dalı olarak düşünülmesi gerektiği açıkça görülmektedir (Aksoy, 2008: 14; Yüksel, 2016: 260). Literatürde bazı çalışmalarda siyasi partilerin bir baskı grubu olarak ele alındığı görülmektedir, ancak siyasi partiler ve baskı gruplarının birbirlerinden farklı iki kavram olduğu bilinmektedir. Siyasi partilerin amacı siyasi iktidarı elde etmek ve devlet yönetiminde olmak iken baskı grupları, başta iktidar partisi olmak üzere mecliste yer alan siyasi partiler üzerinde baskı yaparak kamu politikalarının kendi çıkarları doğrultusunda oluşturulmasını veya uygulama aşamasındaki politikanın değiştirilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Başka bir ayrıma göre ise baskı grupları, siyasi partiler gibi sürekli ve istikrarlı bir şekilde siyasi faaliyet göstermemektedir. Çıkar grupları ve baskı grupları istek ve amaçlarının kabul edilmesi ve yapılması için siyasi temsilcilere ve kamu bürokrasisine, doğrudan ve dolaylı olmak üzere çeşitli yöntem ve araçlarla başvurmaktadır. Bu aktörlerin hangi yöntem ve araçlarla başvuracağı kendi grup yapısı ve üye sayısı, ideolojisi, kaynakları, konunun içeriği ve etki altına alınmak istenen diğer grubun yapısı gibi çeşitli faktörlere göre değişmektedir (Yüksel, 2016: 260).

Kamu politikalarının gayri resmi aktörlerinden birisi olan politika danışmanları; siyasi liderlere, kurumlara ve kuruluşlara danışmanlık hizmetinde bulunarak politika sürecine etki etmektedir. Politika danışmanlarının gündemde olan konu, politika alternatif seçenekleri ve politika uygulamaları ile ilgili vermiş oldukları tavsiyeler ve bilgiler politika aktörlerinin karar alma ve uygulamasına yön vermektedir (Yıldız ve Sobacı, 2015: 22)

Gayri resmi aktörlerden birisi olan düşünce üretim kuruluşları, kamu politikalarının yapım sürecinde oluşturulan alternatif politika seçeneklerinin veya yetkili

aktörlerin uygulanmasına karar verilen politikanın kamuoyu tarafından destek görmesi için akademik yayınlar, konferanslar, çalıştaylar gibi faaliyetler gerçekleştirmektedir. Düşünce üretim kuruluşları araştırma faaliyetleri sonucunda elde ettikleri verileri analiz ederek ortaya çıkan bilgiler ışığında kamu politikası yapıcılarına ve uygulayıcılarına tavsiyelerde bulunarak danışmanlık yapmaktadır (Yıldız vd., 2015: 189). En çok bilinen uluslararası düşünce üretim kuruluşları Chatham House, RAND Corporation, SIPRI, Brookings Institute olarak sıralanmaktadır (Göçöğlu, 2014: 17,18). Türkiye’deki düşünce üretim kuruluşlarına ise Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM), Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE), Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) örnek verilebilmektedir (Yıldız vd., 2015: 196).

Gayri resmi aktörlerden birisi olan medya, kamu politikalarının tüm süreçlerinde rol alabilmektedir. Toplumsal ve siyasal hayatta kamu politikasının hazırlanması ve uygulanması sürecinde medyanın aktarma ve yönlendirme olmak üzere iki fonksiyonu bulunmaktadır (Al-Shinkheti’den akt. Tirab, 2017: 119). Vatandaşları ve kamu politikasında yetkili ve sorumlu olmayan aktörleri kamu politikası sürecine dair unsurlardan ve gelişmelerden haberdar etmek medyanın aktarma fonksiyonundaki işlevidir. Medyanın yönlendirme fonksiyonunda, vatandaş ile kamu politikasında yetkili ve sorumlu aktörler arasında dolaylı veya doğrudan iletişimi sağlayarak tarafların birbirleriyle etkileşime girmesidir. Kamu politikası sürecinde bir sorunun tanımlanması ve gündeme gelmesi, hangi alternatif politika seçeneğinin uygulanacağı ve politika araçlarının kullanılacağı vb. hususlarda tüm aktörler medyayı kullanarak diğer aktörleri kendi istekleri ve fikirleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışmaktadır.

Yönlendirme fonksiyonuyla birlikte medyanın bir baskı grubu olup olmadığı hususunda akademik alanda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda medya bir baskı aracı olarak ele alınmaktadır. Baskı gruplarının kendi fikirlerinin ve isteklerinin yürütme ve yasama erkleri tarafından dikkate alınması ve karşılanması için baskı gruplarının medyayı baskı aracı olarak kullandıkları belirtilmektedir. Baskı gruplarının kamuoyu oluşturmaları için en iyi baskı aracı medya olarak gösterilmektedir. Medyayı bir baskı grubu olarak nitelendiren diğer çalışmalarda medyanın son yüzyılda başta siyasal

olmak üzere toplumsal hayatta artan etkinliği vurgulanmaktadır. Yürütme ve yasama erkleri karşısında belli grupların çıkarları için değil toplumsal taleplerin karşılanması için faaliyetlerde bulunduğu belirtilmektedir. Medya, bu özelliği ile bazı çalışmalarda “dördüncü erk” olarak da nitelendirilmektedir (Aksoy, 2008: 26-27).

2.4.3. Uluslararası Aktörler

Bir ülkede kamu politikalarının yapım ve uygulama süreçlerini etkileyen ve şekillendiren aktörler içerisinde uluslararası aktörler de yer almaktadır. Bu aktörler uluslararası kuruluşlar ve çok uluslu şirketlerdir. Teknolojinin gelişmesi, iletişim araçlarının yaygınlaşması ve çeşitlenmesi uluslararası aktörlerin, devletlerin ulusal politikalarına etkisini hem kolaylaştırmakta hem de artırmaktadır. Uluslararası sistemde küreselleşmenin etkisi ile başta ekonomi olmak üzere çeşitli alanlarda ülkeler arasında ilişkilerin artması, uluslararası kuruluşların ve çok uluslu şirketlerin kamu politikalarındaki etkinliğini artırmıştır (Kavak, 2016: 118,119).

Uluslararası kuruluşlar, ülkelerin üye devlet sıfatıyla bir araya gelerek antlaşma yapması veya sözleşme imzalaması sonucunda kurulmaktadır. Ekonomik, siyasal, güvenlik gibi çeşitli alanlarla ilişkilendirilerek oluşturulan uluslararası kuruluşlar, coğrafi temsil bakımından bölgesel veya küresel ölçeğe sahip olmaktadır. Ulusal kamu politikalarının formüle edilmesi ve uygulama süreçlerinde devletler, üye devlet olmanın gerekliliklerini dikkate almaktadır. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve benzeri uluslararası kuruluşlar ulusal politikaları etkilemektedir (Eroğlu, 2015: 149-150).

Uluslararası aktörlerden biri olan çok uluslu şirketlerin sahip oldukları büyük ekonomik güç ve istihdam ettiği insan kaynağı göz önüne alındığında kamu politikaları üzerine olan etkilerinin ne kadar fazla olduğu açıkça görölmektedir. Maliyetlerini azaltarak kârını artırmayı amaçlayan çok uluslu şirketler, yatırım yaptıkları ülkelerdeki kamu politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmeye veya yönlendirmeye çalışmaktadır (Yüksel, 2016: 274).

3.KAVRAMSAL OLARAK GÜVENLİK

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak güvenlik kavramı tanımlanmakta ve güvenlik kavramı ile ilişkili olan kavramlar açıklanmaktadır. İkinci olarak güvenliğin tarihsel gelişimi, belli olgular ve olaylar üzerinden ele alınarak güvenliğe dair unsurlar gösterilmektedir. Bu bölümün üçüncü kısmında ise Soğuk Savaş dönemi ve küreselleşme süreci başlığı altında güvenlik kavramının değişimi ve dönüşümü incelenmektedir. Son olarak ise geleneksel ve yeni güvenlik yaklaşımları olarak güvenlik yaklaşımları ele alınmaktadır.

3.1. GÜVENLİĞİN TANIMI

İnsan hayatının temel olgularından birisi olan güvenlik kavramı, en basit ifadeyle “varlığını koruma ve sürdürme” anlamına gelmektedir (Dedeoğlu, 2018: 28). Geçmişten günümüze tarihsel süreçte zaman ve mekân koşullarına göre güvenlik kavramı muğlak hale gelmiştir. Nitekim kavramın muğlak hale gelmesi akademisyenler ve uzmanlar tarafından ortak bir tanımın yapılmasını zorlaştırmaktadır. Güvenlik kavramı için birbirinden farklı tanımlamalar ve açıklamalar bulunmaktadır. Wolfers güvenlik kavramını “*kazanılmış değerlere kasteden tehditlerin ya da bu tehditlerin varlığına dair korkuların bulunup bulunmaması*” olarak ifade etmiştir (Akgül Açıkmeşe, 2011: 44). Ullman (1983: 133), güvenliği resmi ve gayri resmi aktörlerin değerlerine, yaşam standartlarına ve politika seçeneklerine yönelik tehdit ve saldırıların olmaması hali olarak dile getirmiştir. Homer-Dixon (1991: 77) da güvenliği “*insanın fiziksel, sosyal ve ekonomik refahının sağlanması ve korunması*” olarak tanımlamıştır. Baldwin (1997: 13-17) ise bir güvenlik tanımı yapmak yerine kavramın çerçevesinin oluşumunda kullanılan “*Kimin için güvenlik?*”, “*Hangi değerler için güvenlik?*”, “*Ne kadar güvenlik?*”, “*Hangi tehditlere karşı?*”, “*Hangi araçlarla?*”, “*Ne pahasına?*” ve “*Hangi zaman diliminde*” yedi soruyu belirtmiştir. Uzmanlar ve akademisyenler tarafından yapılan tanımlamalar ve sorular ışığında yeni bir tanımlama yapılacak olursa güvenlik; resmi ve gayri-resmi aktörlerin kendi varlıklarını koruması ve sürdürebilmesi için kendisine yönelen saldırıların ve tehditlerin olmaması hali olarak ifade edilebilmektedir.

İnsanların kendi varlıklarını koruması, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılaması doğa düzeninde insanların birbirleri arasında güvensizlik durumu oluşturmaktadır. Thomas Hobbes, insanların “*rekabetçilik*”, “*güvensizlik duygularının*” ve “*şan ve şeref arzularının olması*” nedeniyle doğa düzeninin çatışmacı bir yapısı olduğunu ve insanların güvenlik arayışı içerisinde olduklarını belirtmektedir. Hobbes’a göre insanlar bu güvensizlik durumunun olmaması ve çatışmanın azalması için doğa düzeninde bir üst egemen gücün varlığına ihtiyaç duymaktadır. Teşkilatlı bir toplum yapısı oluşturularak geçilen yeni düzende egemen bir gücün yönetiminde insanlar güvenliğin tahsis edilmesini beklemektedir. John Locke’a göre ise doğa düzeninde insanların birbirleri ile barış içerisinde yaşamakta olduğunu dile getirmektedir. Locke’a göre doğa düzeninde insanlar mevcut tehlikelerden değil, gelecekte kendilerine yönelebilecek muhtemel tehditler ve saldırılardan korunmak için güvenlik arayışındadır. Bu güvenlik arayışının sonucunda insanlar bir üst egemene tabi olarak teşkilatlı bir toplum yapısında yaşamaktadır (akt. Beriş, 2015: 5,6).

Doğa düzeninde insanların güvenlik arayışı sonucunda karşımıza çıkan egemenlik kavramı bir devletin belli bir toprak parçası üzerinde mutlak ve sürekli iktidarındır (Bodin’dan akt. Schmitt, 2005: 15). Carl Schmitt (2005: 13) egemenlik kavramını, “*olağanüstü hale karar verendir*” şeklinde tanımlamış olup bu tanımındaki olağanüstü hal ifadesi herhangi bir hukuk düzeninde mevzuatta yer alan olağanüstü hal ve sıkıyönetim hallerini karşılamamaktadır. Bu olağanüstü hal ifadesi sınıflandırılmayan ve nitelendirilemeyen anormal olan durumu ifade etmektedir. Anormal durumun gerçekleştiği düzende hukuk askıya alınmaktadır. Bu süreçte mevcut düzende normal bir durumun oluşturulması için kural koyucu olan ve uygulanmasına karar veren aktör, egemenin kendisidir (Schmitt, 2005: 19,20). Bu husus “devlet aklı” kavramının bir yansıması olarak egemenliğin mutlaklığını ve sürekliliğini göstermektedir.

Vestfalya Antlaşması’ndan sonra oluşan yeni dünya düzeninde devletlerin yapısının değiştiği görülmektedir. Yeni düzende ortaya çıkan ulus devletler, uluslararası sistemin temel aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulus devletlerin temel aktör olması egemenlik kavramını da uluslararası sistemin merkezine yerleştirmekte ve aynı

zamanda ulusal güvenlik kavramını ortaya çıkarmıştır. Egemenlik açısından ulusal güvenlik; bir ulus devletin sınırları içerisinde yaşayan tüm insanların korunması, tek egemen gücün kendisinin olması ve toprak bütünlüğünün sağlanmasıdır (Baharçipek ve İnan, 2013: 108). Egemenlik kavramı tarih boyunca değişime uğrayarak farklı anlamlar kazanmıştır. Bu kavramın farklı anlamlar kazanması ulusal güvenlik kavramını da şekillendirmiştir. Egemenlik kavramının iç egemenlik ve dış egemenlik olarak anlamlar kazanması ulusal güvenlikte iç güvenlik ve dış güvenlik ayrımlarını ortaya çıkarmıştır. İç güvenlik; bir devletin belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan vatandaşlarının güvenliğine ve refahına, devletin varlığına, egemenlik kaynağına ve kamu düzenine yönelik o ülkenin içinde örgütlenmiş bireylerin veya grupların tehdit ve saldırılarının olmaması halidir. Dış güvenlik ise bir devletin siyasi sınırları dışında örgütlenmiş bireylerin, grupların veya devletlerin; o ülkenin vatandaşlarına, egemenlik kaynağına, kamu düzenine ve toprak bütünlüğüne yönelik herhangi bir tehdit ve saldırıların olmaması durumudur (Küçükşahin, 2006: 13). Devletler kamu düzenini korumak ve güvenliği sağlamak için iç güvenliği tehdit edecek aktörlere yönelik kendi egemenlik kaynağına başvurarak ve özellikle Max Weber'in belirttiği gibi devletin kendisinin sahip olduğu şiddet kullanma tekel gücünü uygulayabilmektedir. Dış güvenlikte ise uluslararası sistemde devletler egemenlik açısından eşit olarak kabul edilmektedir. Ancak devletlerin birbirlerine göre güç kapasitelerinin farklılaşması bir devleti başka bir devlet karşısında avantajlı veya dezavantajlı duruma getirmektedir. Bu güç kapasitesi analizlerine göre de bir devletin diğer devletin güvenliğini tehdit etme, saldırma, müdahale etme durumu söz konusudur (Beriş, 2015: 7-8).

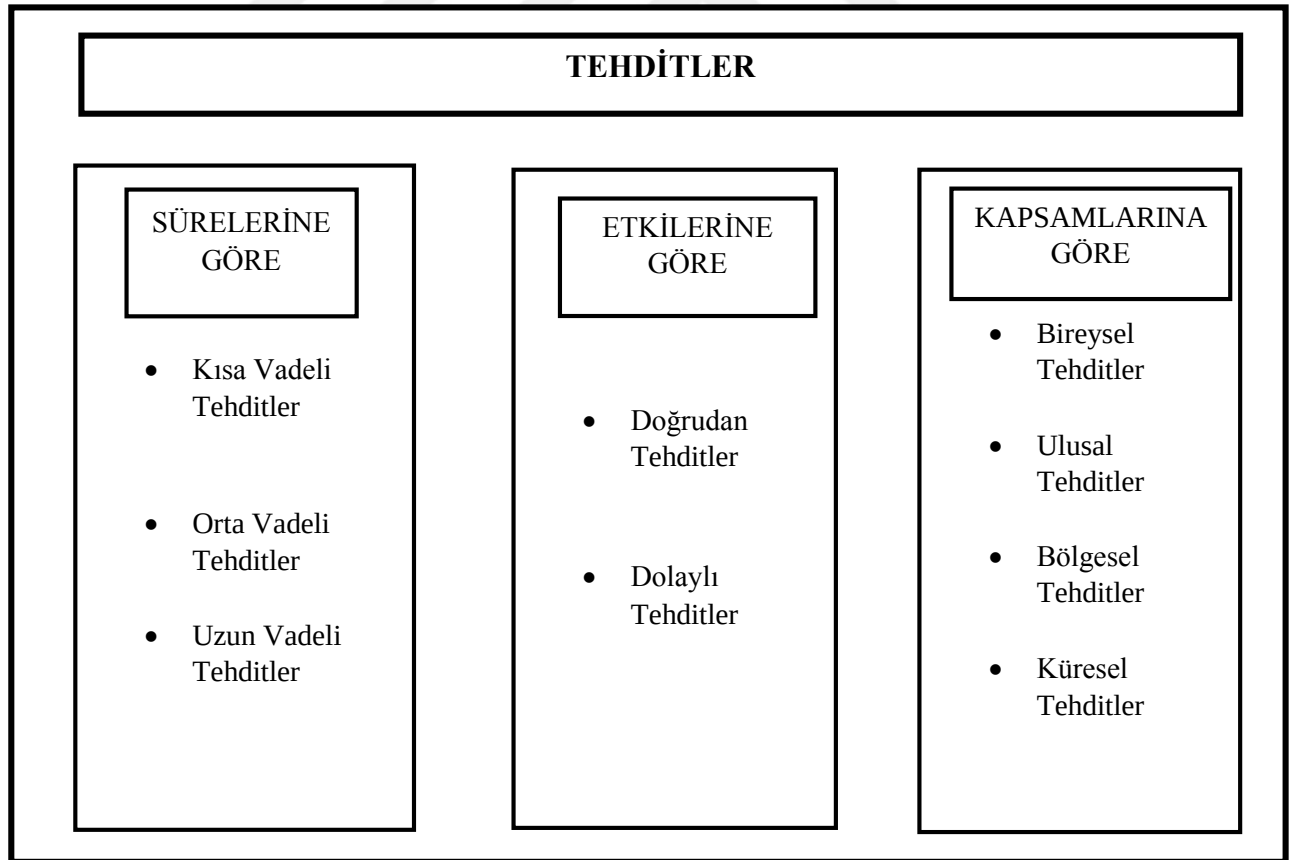
Egemenlik ve güvenlik kavramları ile ilişkili olan tehdit ve risk kavramları; güvenliğin tanımlanmasında ve açıklamasında yer alan temel unsurlardandır. İnsanların ve devletlerin öncelikleri güvensizlik ortamından kurtulmak olup insanlar ve devletler ilk eylemlerini güvenliklerini sağlamak için gerçekleştirmektedir. Güvensizlik ihtimallerinin her biri risk kavramını ortaya çıkarmaktadır. Türk Dil Kurumu (TDK)'nın sözlüğüne göre risk kavramı, “*zarara uğrama tehlikesi*” olarak tanımlanmıştır. Ancak risk durumu bir olasılık olup her risk durumunda aktörlerin zarara uğrayacağı anlamına gelmemektedir (Dedeoğlu, 2018: 29). Tehdit kavramı ise TDK'ya göre “*birinin gözünü korkutma, korku vermek, gözdağı*” anlamına gelmektedir.

Bir başka sözlük olan Meydan Larousse’da tehdit kavramı “ *sonradan verilecek bir ceza ile korkutma, gözdağı*” şeklinde tanımlanmıştır (akt. Küçükşahin, 2006: 19). Karabulut (2015: 12) ise tehdit kavramını; “*bir devlet, toplum ya da bireyin yaşamına veya sahip olduğu değerlere yönelik olumsuz sonuçlar doğurma potansiyeli olan olaylar ya da olgulardır*” olarak tanımlamıştır. Tehditler bir açıdan gerçeklik barındırırken diğer açıdan da tahminlere dayanmaktadır. Bir tehdidin gerçeklik yanının varlığı birey, devlet vb. herhangi bir aktöre yönelik bir tehdidin veya saldırının gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Tehdidin diğer yanı olan tahmin kısmı ise aktörlerin mevcut durumu kendi algılarına göre nitelendirmesi olup bu kısım olasılığı karşılamaktadır (Dedeoğlu, 2018: 32).

Uluslararası sistemde yer alan resmi ve gayri resmi aktörler, amaçlarına ve çıkarlarına göre farklı güvenlik anlayışlarına sahip olmaktadır. Tüm aktörlerin farklı anlayışa sahip olması nedeniyle mevcut durumu algılamaları ve tanımlamaları da birbirlerine göre değişmekte olup kendilerine özgü güvenlik arayışları bulunmaktadır. Aktörlerin değişen farklı güvenlik anlayışları sadece algılamalardan kaynaklanmayıp ayrıca aktörlerin uluslararası düzendeki konumu ve etkinliği, aktörlerin güç kapasitelerine göre de oluşmaktadır (Dedeoğlu, 2018: 36). Devletin yönetiminde bulunan resmi aktörler hangi konuların tehdit veya risk olacağına kendileri karar vermektedir. Tanımladıkları tehditleri ve riskleri göz önünde bulundurarak resmi aktörler “Milli Güvenlik Siyaset” belgesi oluşturmaktadır. Milli güvenlik siyaset belgesine göre de kamu politikaları hazırlanmakta ve uygulanmaktadır (Küçükşahin, 2006: 35). Tehdit ve risklerin tanımlanması, sınıflandırılması ve milli güvenlik siyaset belgesinin oluşturulması süreçlerinde gayri resmi aktörler de kendi güvenlik anlayışları ve arayışlarına göre devlet yönetiminde bulunan resmi aktörlerin kararlarını etkilemeye çalışmaktadır.

Resmi ve gayri resmi aktörler, ulusal ve uluslararası düzende bulundukları konumlarına ve durumlarına göre ihtiyaçlarını ve hedeflerini belirlemektedir. Aktörler belirledikleri ihtiyaçlarına ve hedeflerine göre de ulusal ve uluslararası düzende gerçekleşen olayları ve konuları tehdit veya risk olarak tanımlamaktadır. Aktörler tarafından tanımlanan tehditler, tarafimca oluşturulan aşağıdaki özgün şekilde

görüldüğü gibi sürelerine, etkilerine ve kapsamlarına göre üç şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ilki olan sürelerine göre tehditler, devlet yönetiminde bulunan resmi aktörlerin belirlemiş oldukları hedeflerin süresiyle ilişkilidir. Buna göre bu sınıflandırmada tehditler kısa, orta ve uzun vadeli olmak üzere üçe ayrılmaktadır. İkinci sınıflandırmada tehditler etkilerine göre doğrudan ve dolaylı tehditler olarak iki türe ayrılmaktadır. Bir başka aktörün yapmış olduğu bir eylem direkt olarak bir aktörün kendisiyle ilişkili olması halinde bu tehdit doğrudan tehdit olarak algılanmakta ve tanımlanmaktadır. Ancak bir başka aktörün gerçekleştirmiş olduğu eylem kendisine değil de kendisiyle bağlantısı olan bir başka üçüncü aktöre yönelik olduğunda bu tehdit dolaylı tehdit olarak tanımlanmaktadır. Üçüncü sınıflandırma ise tehditlerin kapsamlarına göre yapılmaktadır. Bu tehdit sınıflandırması eylemden etkilenen aktörlerin sayısına ve fiziki alanlarına göre yapılmaktadır. Tehditler bu sınıflandırmaya göre bireysel, ulusal, bölgesel ve küresel olmak üzere dörde ayrılmaktadır.

Şekil 4: Tehditler

Aktörlerin tanımladıkları tehditler bazen bir türe ait olabilirken bazen de türler arası bir ilişki bulunabilmektedir. Bu ilişkilerin sonucunda tehdit kombinasyonları yapılarak ortaya çıkan tehdit bileşkelerine göre aktörler tedbirler alırken güvenlik halkaları oluşturmaktadır. Aktörler bu halkaları merkezden çevreye doğru oluşturarak bir güvenlik sistemi veya ağı kurmaktadır. Bu halkalardan en içte yani merkezdeki halka, aktörün kendi iç güvenlik sistemidir. Bu birinci halkanın aktör için hayati bir önemi bulunmaktadır. Örnek aktör olarak devleti seçersek en içte yer alan birinci halka, devlet egemenliğinin ve kamu düzeninin korunduğu, devletin siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel vb. tüm sistemlerinin sürdürülebilirliğinin sağlandığı halka olarak belirtilmektedir. Güvenlik sistemindeki ikinci halka merkeze olan konumuna göre yakın çevre güvenlik halkası olarak dile getirilmektedir. Bir devletin sınırlarına komşu ya da devletin yakın kara veya deniz havzalarında olan devletler bu ikinci halkanın içinde yer almaktadır. Bir devletin komşu ya da coğrafi açıdan yakın olan devletlerin kendi çıkarları ve hedefleri doğrultusunda uygulamış oldukları politikalar o devlet için bir güvenlik tehdidi olabilmektedir. Bu halkada yer alan devletlerin politikaları bölgesel tehditler olarak tanımlanabilmektedir. Merkeze en uzak olan son halkada ise devletlerin güvenlik sisteminde küresel tehditler yer almaktadır. Devletler bu halkadaki tehditlerle ilgili çalışmalarda bulunup tedbirler alsa da güvenlik sistemindeki diğer halkalara göre kendilerini daha rahat bir konumda hissetmektedir. Bir devlet kendi ulusal güvenlik sisteminin haricinde ortak tehdit/tehditlere sahip olduğu devletlerle bir araya gelerek ortak güvenlik sistemleri kurabilmektedir (Dedeoğlu, 2018: 89,90). Bu güvenlik sisteminin niteliği ve niceliği tehdidin özelliğine göre değişmektedir. Nicelik açısından örnek vermek gerekirse ortak tehdidin kapsamı bölgesel ise bölgesel düzeyde bir güvenlik sistemi/kuruluşu oluşturulmaktadır. Nitelik açısından baktığımızda ise tehdidin özelliğine göre askeri, ekonomik, kültürel çeşitli alanlarda ortak güvenlik sistemi/kuruluşu oluşturulmaktadır.

Bir devletin belirlediği hedeflerin, tanımladığı tehditlerin ve risklerin o ülkenin ulusal gücü ile ilişkisi bulunmaktadır (Dedeoğlu 2018: 88). Pruitt (1964: 166) ulusal güç kavramını *“bir ulusun kendi hedeflerine göre başka bir ulusun davranışlarını etkileme yeteneği”* olarak tanımlamaktadır. Holsti ise ulusal güç kavramını *“bir devletin diğerlerinin davranışlarını denetleyebilme kapasitesi”* şeklinde ifade etmektedir (akt.

Baharççek ve   n  n, 2013: 110). Bir devlet sahip oldu   imk  nlar ve yetenekleriyle birlikte belirledi   hedeflerine ulaşmaya çalışırken diğer devletler de aynı şekilde kendi hedefleri doğrultusunda politikalarını hazırlamakta ve uygulamaktadır. Devlet kendi politikalarını uygularken bir taraftan da diğer devletlerin faaliyetlerine ve ulusal g    lerine göre oluşan tehditlere yönelik tedbirler almakta ve riskleri ise yönetmeye devam etmektedir. Devlet yönetiminin bu tehdit ve risk tanımlamalarını belli zaman aralıklarında gözden geçirmesi gerekmektedir. Çünkü hem kendisinin hem de diğer devletlerin kendi çıkarları, hedefleri ve ulusal g    leri değişebilmektedir. Devletler tehditlere yönelik tedbir alırken tüm ulusal güçlerini etkin kullanmak için planlamalar yapmaktadır. Gelecekte neler yaşanacağını kesin olarak bilmedikleri için devletler hazırladıkları planlarla ilgili birimlere görev dağılımı yaparak ulusal g     kapasitesiyle tedbirler almaktadır. Devletin tanımladığı tehditler kendi varlığına zarar verme noktasına geldiğinde devlet güvenlik sorununa müdahale etmektedir (Küçükşahin, 2006: 22,37).

3.2. G  VENL  Ğ  N TAR  HSEL GEL    M  

G  venli  ğin tarihi insanın dünyadaki varlığı ile birlikte başlamaktadır. Güvenlik olgusu insan hayatının en temel olgularından birisidir. Güvenlik olgusunun başlangıcı olarak Habil ile Kabil arasındaki gerçekleşen mücadele kabul edilebilmektedir (Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, 376). Bu mücadelenin başlangıç olarak kabul edilebilmesinin dayanağı Hobbes'un   ne sürdüğü doğa düzeninde insanların arasındaki çatışmayı olu  şturan nedenlerdir. Kabil'in kendisini rekabet içerisinde hissetmesi,   eref ve saygınlık kazanmak istemesi Habil ile arasında çatışmayı başlatmış ve bir güvensizlik ortamı oluşmuştur. Bu güvensizlik ortamının varlığı ile güvenlik olgusu başlamıştır.

Güvenlik başlangıçta insanlar arasında olurken zamanla egemenlik, sava  , barı   gibi çeşitli kavramlarla bağlantılı ve ili  şkili şekilde gruplar, kabileler ve devletler arasında gerçekleşen bir olgu olarak tarihsel süreçte yer almıştır. Geçmişten günümüze tüm olay ve olgular içerisinde g  venli  ğin tarihsel sürecinin tüm yönleriyle ele alınması ve analiz edilmesi zor bir uğraş olarak kar  şıma  za çıkmaktadır. Bu nedenle g  venli  ğin

tarihsel gelişimini belli olgular ve olaylar üzerinden ele almak faydalı olmaktadır (Karabulut, 2015: 41).

Güvenliğin tarihsel sürecinin başlangıcından sonraki dönemde karşımıza ilk olarak antik dönem uygarlıkları çıkmaktadır. Güvenlik anlayışlarının ve arayışlarının ilk resmi biçimi bu dönemin uygarlıklarında görülmektedir. Bu dönemde Hititler, kendi varlığını koruma ve sürdürme konusunda hem Asurluları hem de Mısırlıları bir tehdit olarak tanımlamıştır. Hititler tehdit olarak tanımladıktan sonra bölgedeki küçük krallıklarla anlaşmalar yaparak tedbirler almıştır. Mısır'ın kendi güç kapasitesini artırması sonucunda Hititler tedbirlerini artırmaya çalışırken küçük krallıkların iç egemenliğine müdahalede bulunmuştur ve bu krallıklar anlaşmaları bozarak Mısır'ın tarafına geçmiştir. Hititlerin kendi varlığına yönelik tehdidin boyutu artınca Hititler ile Mısır arasında “Kadeş Savaşı” başlamıştır. Bu savaş, iki tarafın yeni bir ortak tehdit (Asurluları) tanımlamasıyla sona ermiştir ve iki taraf barış sürecine geçiş yapmıştır. İki uygarlık arasında Kadeş Antlaşması imzalanmıştır ve bu barış aynı zamanda tarihte ilk yazılı barış antlaşması olma niteliğini kazanmıştır (Dedeoğlu, 2018: 40,41). Hititlerin, Mısırlıları tehdit olarak tanımlamasından barış antlaşmasının imzalanmasına giden süreci ele aldığımızda güvenlik olgusuna dair unsurlar görülmektedir. Bunlardan biri en basit şekilde bir devletin kendi güvenliğini sağlamak amacıyla tehdit karşısında tedbirler almasıdır. Hitit uygarlığının bu tedbirleri kendi güvenlik sisteminin ikinci halkasında yer alan küçük krallıklar ile anlaşma yapması, devletlerin ortak tehditler karşısında ortak güvenlik sistemleri kurmasının bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Hititler ve Mısırlıların kendi çıkarlarından ve hedeflerinden vazgeçmeyip savaşa girmeleri ve savaş esnasında iki uygarlığın yeni bir tehdit algılaması yapmaları, güvenlik olgusundaki unsurlardan biri olan devletlerin kendi tehdit ve risklerini sürekli gözden geçirme zorunluluğunun bir örneğidir.

Antik dönemden güvenlik olgusuna verilebilecek örneklerden bir başkası ise Yunan sitelerinin güvenlik arayışlarıdır. Yunan siteleri, M.Ö. 600'lü yıllarda büyük bir güç haline gelen Persleri ortak tehdit olarak tanımlamıştır. Yunan sitelerinin Persleri tehdit olarak görmesinin sebebi Perslerin güçlü ve kalabalık bir orduya sahip olmasıdır. Bu güçlü yapıya sahip olan ortak tehdiye karşı güvenliklerini sağlamak için Yunan

siteleri birlikte hareket ederek tedbirler almıştır. Yunan sitelerinin aldıkları tedbirlerden birisi de M.Ö. 478’de kurdukları Attik Delos Deniz Birliği’dir. Ortak tehdide yönelik güvenlik arayışında kurulan bu birlik, bölgesel bir savunma kuruluşu niteliğinde tarihin ilk örneklerinden birisi olarak kabul edilebilmektedir. Birlikte hareket eden Yunan siteleri, Perslerle yaptığı savaşılar galip çıkarak tehdidi ortadan kaldırmıştır. Güvenlik amaçlı kurulan bölgesel birlik zaman içerisinde Yunan sitelerinin onayıyla bir tür bölgesel konfederasyona dönüşmüştür. Konfederasyondaki sitelerden birisi olan Atina zamanla diğer sitelere göre daha fazla güçlenerek konfederasyonda baskın güç olmaya başlamıştır. Atina’nın baskın aktör olarak davranması diğer sitelerin egemenlikleri için tehdit olmaya başlamıştır. Birlik üyelerinden olan Sparta ve Atina site devletleri arasında başlayan Peloponnessos Savaşı, ortak güvenlik sisteminin ve birliğin dağılmasına neden olmuştur (Dedeoğlu, 2018: 42-43). Antik dönemden Yunan siteleri örneğini güvenlik açısından ele aldığımızda, karşımıza ilk olarak devletlerin ulusal güç kapasitelerini temel alarak kıyasladığı tehdit tanımlamaları çıkmaktadır. Perslerin ulusal gücü karşısında varlığını korumak için güvenlik arayışında olan Yunan siteleri ortak bir güvenlik sistemi kurarak güç kapasitelerini artırmış ve bölgesel bir savunma mekanizması oluşturmuştur. Bu örnekteki ikinci güvenlik unsuru ise baskın güç ve egemenlik ilişkisidir. Belli ihtiyaçlar ve amaçlar doğrultusunda oluşturulan birliğin işleyişini ve düzenini değiştiren olumsuz durumların ortaya çıkması, devletleri yeni tehdit tanımlamaları yapmaya ve güvenlik arayışlarına yöneltmektedir. Baskın güç olarak Atina birliğin düzenini bozmuştur ve üyeler arasında bir çatışma alanı oluşturmuştur. Bu da diğer üyeleri güvenlik arayışına yöneltmiştir.

Güvenliğin tarihsel sürecinde ikinci durak Roma İmparatorluğu’nun kendisidir. Roma İmparatorluğu, 1200 yıllık tarihiyle birlikte Antik Çağ’dan Orta Çağ’a geçişi ve bağlantıyı sağlayan köprü görevi ile önemli bir aktör olmuştur. Roma İmparatorluğu; Krallık (M.Ö. 753-509), Cumhuriyet (M.Ö. 509-27) ve İmparatorluk (M.Ö. 27- M.S. 476) olmak üzere üç dönemden oluşmaktadır ve Batı’nın en uzun siyasi geçmişe sahip olan teşkilatlı bir yapıdır. Krallık olarak tarih sahnesine çıkan Roma İmparatorluğu yaptığı fetihlerle birlikte çok geniş bir coğrafyaya hâkim olmuştur (Akkaya, 2013: 98-99). Roma İmparatorluğu kendi döneminde uluslararası sistemin süper gücü olarak nitelendirilebilmektedir. Geniş bir alana hâkim olan Roma

İmparatorluğu varlığını ve sistemini korumak için tehdit tanımlamalarını iç ve dış tehdit olarak yapmıştır. İmparatorluğun güçlü bir ordu yapılanmasına sahip olması nedeniyle o dönemde kendi varlığını tehdit edecek başka bir güçlü devlet ortaya çıkmamıştır. İmparatorluk o dönemde kendisine karşı kurulacak güvenlik birliklerini dış tehdit olarak tanımlamıştır. İmparatorluk kendi iç düzenini ve sistem işleyişini bozmaya ve imparatorluğun bölünmesine yol açabilecek konuları ve eylemleri de iç tehdit olarak tanımlamıştır (Dedeoğlu, 2018: 46). İç tehditler olarak tanımlanan tehditlerden birisi yatay ve dikey olarak gerçekleşen sınıflar arası mücadelelerdir. Egemen sınıflar arasındaki çatışmalar yatay olarak gerçekleşen sınıf mücadelesi şeklinde nitelendirilirken; efendiler ile köleler arasında yaşanan çatışmalar ise dikey olarak gerçekleşen sınıflar arasındaki mücadele olarak tanımlanmaktadır. Bu yaşanan sınıflar arası mücadeleler Roma tarihinde krallıktan imparatorluğa doğru rejim değişikliklerine neden olmuştur (Akkaya, 2013: 99). Toplumsal hayatta yer alan tüm konular ve alanlar hukuk kuralı haline getirilerek egemenlik kavramıyla ilişkili olan güvenlik olgusu yeni bir boyut kazanmıştır. Yönetimde bulunan aktörlerin güvenlik arayışlarının hukuk kurallarına bağlandığı görülmüştür (Dedeoğlu, 2018: 47). Bu hukuk sisteminin oluşturulması sonraki dönem Orta Çağ'ın da alt yapısını hazırlamıştır.

Roma İmparatorluğu'nun düzenini, sistemini ve egemenliğini tehdit eden iç faktörlerden bir diğeri ise din olgusu olmuştur. Hristiyanlığın başta eşitlik olmak üzere savunduğu değerler ve dinin yayılması, Roma İmparatorluğu'nun sisteminin sürdürülebilirliğini ve düzenin korunmasını tehlikeye atmıştır. Her iki tarafta birbirleriyle olan mücadelelerinde üstünlük sağlayamamıştır. Bunun sonrasında Roma yönetimi başta Hristiyanlığı serbest bırakmış ve devamında Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmiştir. Din olgusunun zamanla egemen aktörlerin manipülasyon aracına dönüşmüştür (Akkaya, 2013: 112). Egemenlik mücadelesinde ve egemenlikle ilişkili olan güvenlik olgusunda dinsel kurumların (kilise) varlığı görülmüştür. Roma İmparatorluğu'nda gerçekleşen olguların ve olayların, Orta Çağ döneminde dünyanın diğer bölgelerindeki büyük devletlerde ve ittifaklarında da yaşandığı bilinmektedir.

Güvenliğin tarihsel sürecinin üçüncü dönemini Yeni Çağ'da yaşanan tarihi olaylar oluşturmaktadır. Bu çağda siyasal, ekonomik, kültürel, dini ve sosyal alanlarda

gerçekleşen tarihi olaylar küresel düzende büyük değişimlere yol açmıştır. Orta Çağ'ın kapanmasını ve Yeni Çağ'ın başlamasını sağlayan tarihi olay Osmanlı Devleti tarafından İstanbul'un fethedilmesidir. İstanbul'un fethi güvenlik olgusuna dair üç unsur barındırmaktadır. Birinci olarak Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Doğu'daki devamı olan Bizans İmparatorluğu'nun sona ermesi ve İstanbul'un fethedilmesi ile birlikte yükselişe geçen Osmanlı'nın her alanda güçlü bir sisteme ve teşkilata sahip olması, Osmanlı Devleti'nin o dönemin en çağdaş (cihan) imparatorluğu bir başka ifadeyle süper gücü konumuna getirmiştir. Buna bağlı olarak da Orta Çağ'da hâkim olan Roma İmparatorluğu'nun yerini Osmanlı Devleti'nin aldığı söylenebilmektedir. İkinci unsur ise Sultan II. Mehmet döneminde "Milletler Sistemi"nin uygulanmasıdır. İstanbul'un fethi sonrasında Avrupa'daki devletlerin yönetim ve toplum baskısından kaçıp Osmanlı'ya sığınan Yahudi toplulukları ve Ortodoks Kilisesi, Osmanlı Devleti'nin hükümrânlığı altına girmiştir. Başta Hristiyan ve Yahudi olmak üzere çeşitli din toplulukları, kendi halkının yönetiminden merkezi otoriteye karşı sorumlu olan kendi yöneticilerinin yönetiminde, kendi kurallarını, inançlarını, gelenek ve göreneklerini koruyan "milletler" şeklinde örgütlenme oluşturarak yeni bir düzen kurmuştur (Sander, 2003: 64,65). Osmanlı Devleti bu sistemle kendi egemenlik kaynağını çeşitlendirmiştir. Bu egemenlik kaynağının çeşitlenmesi gelecek yıllarda hem Osmanlı'nın Balkanlar'daki Hristiyan topraklara doğru genişlemesinde hem de Avrupa'dan kaynaklanan tehditlere yönelik mücadelede Osmanlı Devleti'ne fayda sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin bu politikayı izlemesi ile yerel halkın desteğini alarak kazandığı topraklarda devlet hâkimiyetinin ve mevcut düzenin korunması kolaylaşmıştır. Üçüncü unsur ise İstanbul fethinde projesi Sultan II. Mehmed tarafından yapılan büyük "Şahî Topları"nın kullanılmasıdır. O döneme kadar İstanbul'u kuşatan birçok devlet olsa da bu çabalar başarısız olmuştur. Şahî topları ile güçlü surların yıkılması savaş teknolojisi açısından o döneme göre büyük bir yenilik olarak görülmektedir. Bu güçlü topların yapılması sonraki yıllarda Avrupa'daki derebeyliklerin yıkılmasına neden olarak merkezi yönetimin güçlenmesini sağlamıştır (Sander, 2003: 95,96).

Yeni Çağ'da güvenlik olgusunun yapısını değiştiren unsurlardan birisi "Merkantilizm"nin ortaya çıkmasıdır. Devlet yönetiminde bulunan aktörler, altın ve

gümüşün kendi devletlerine gelmesi için çeşitli uygulamalar gerçekleştirmiştir. Bu uygulamalar, kendi kendine yeterli güçlü ekonomilerin oluşmasına ve merkantilizmin doğmasına yol açmıştır (Sander, 2003: 94). Merkantilist politikalar ve yerli ekonomiler devletlerin güvenliğinin sağlanmasında önemli bir unsur olmuştur. Buna bağlı olarak da bir devletin güç kapasitesini oluşturan unsurlarından birisinin ekonomi olduğu görülmektedir.

Yeni Çağ'da gerçekleşen bir sonraki tarihi olay Otuz Yıl Savaşları ve Vestfalya Barışı'dır. Bu dönemde Avrupa kıtasında devletler, mezhepler üzerinden bir egemenlik mücadelesi başka bir ifadeyle güvenliklerini sağlama amacı içerisinde olmuştur. Devletler bu güvenliklerini sağlamak ve egemenliklerini korumak için çeşitli ittifaklar oluşturmuştur. Uluslararası bir savaş niteliğine sahip olan Otuz Yıl Savaşları'nın sonunda Vestfalya Barış Antlaşması imzalanmıştır ve bu barış ile Avrupa kıtasında yeni bir düzene geçilmiştir. Bu yeni düzende ulus devletlerin ortaya çıkması güvenlik anlayışlarında ve arayışlarında bir değişime yol açmıştır. Bu anlayışlar ve arayışlar ulus temelli olarak şekillenmeye başlamıştır. Güvenlikle ilgili bir başka husus ise barış antlaşması sonrasında Kilise'nin gücünün sınırlandırılmasıdır. Yeni düzende egemenliğin hâkimi siyasal kurumlar olmuştur. Daha açık bir ifadeyle siyasal kurumlar, güvenliğin tanımlanması ve sağlanmasında yetkili ve sorumlu aktörler olarak başlamıştır (Sander, 2003: 100). Bu düzene geçişle birlikte Yeni Çağ, Modern Çağ olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Modern Çağ, sadece Yeni Çağ ile sınırlı kalmayıp günümüze kadar olan tüm süreci kapsamaktadır.

Modern Çağ'da gerçekleşen bir sonraki tarihi olay/süreç "Aydınlanma Dönemi"dir. Bu dönemde insan aklının merkeze alınarak karanlık dönemin (Orta Çağ) belli geleneksel yapılarından kurtulduğu yeni bir aydınlık döneme geçilmiştir. Otorite karşısında bireyin aklının ve düşüncesinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca Batı'daki devrimlerin gerçekleşmesinde, günümüz dünyasının düşünce yapısının temelinde ve halk egemenliğinde bu dönemin etkileri görülmektedir (Ateş, 2009: 76,77). Aydınlanma dönemi, güvenliğin bireyselleşmesine katkıda bulunan bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aydınlanma Dönemi sonrasında gerçekleşen “Fransız Devrimi” de güvenlik olgusunu etkileyen temel tarihi olaylardan biridir. Ülkede yaşanan ekonomik sorunlar ve eşitsizlikten kaynaklanan sınıflar arasında yaşanan mücadele sonunda gerçekleşen devrim; egemenlik ve güvenlik anlayışında büyük değişimlere neden olmuştur. Bu değişimlerden bir tanesi ulusal egemenlik anlayışının getirilmesi ve kralın yetkilerinin sınırlandırılmasıdır. Halk ve burjuva sınıfının da egemenlik kaynağına ulaşma yolunun açılmasıyla devletlerin güvenlik anlayışlarını oluşturmada karar vermeye yetkili aktörlerin sayısı artmıştır. Vestfalya Antlaşması sonrasında ortaya çıkan ulus devlet anlayışının bu süreçte tamamen yerleşmeye başladığı görülmüştür. Güvenlik olgusunda gerçekleşen başka bir değişim ise eşitlik, özgürlük, adalet gibi insan hakları ile ilişkili kavramların yaygınlaşmaya başlamasıdır. Güvenlik anlayışlarında ve tanımlamalarında değerlerin, hakların, manevi unsurların yer aldığı görülmüştür (Sander, 2003: 164,168).

18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyılda üretim şeklindeki yaşanan nitel ve nicel değişimlere bağlı olarak Avrupa’da “Sanayi Devrimi” gerçekleşmiştir. Sanayi devrimi hem toplumsal hayatta hem de uluslararası sistemde değişimlere neden olmuştur. Sanayi devrimi ile Batı’daki devletlerin sömürgecilik anlayışı uluslararası sisteme hâkim olmaya başlamış ve diğer devletler için büyük bir güvenlik sorunu ortaya çıkmıştır. Devletlerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkın açılması, güçsüz devletler için daha ciddi bir tehdit haline dönüşmüştür (Karabulut, 2015: 43). Sanayi devrimiyle kırdan kente göçün artması, işçi sınıfının oluşması gibi çeşitli unsurlar toplumsal hayatta siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimler çeşitli alanlarda ve konularda çatışmalara yol açarak iç güvenlik sorunlarını oluşturmuştur (Ateş, 2009: 199,200).

Avrupa’da gerçekleşen devrimlerin sonrasında devletler, uluslararası sistemde birbirleriyle kıyasıya bir rekabet içerisine girmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonraki süreçte uluslararası sistemde devletler siyasal, ekonomik ve askeri alanlarda güç dengesinin istikrarlı yapısını ortadan kaldırmaya başlamıştır. Güç dengesinin sürekli değişime uğraması, devletlerin güvenlik tanımlamalarını sürekli yenilemesine ve yeni tedbirler almasına neden olmuştur. Bu süreçte devletler bir taraftan da o döneme göre savaş teknolojilerini de geliştirerek güç kapasitelerini artırmaktadır. Devletler arasındaki

bu çatışmalar 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Bu savaşı, dünya tarihinde o döneme kadar gerçekleşen diğer savaşlardan farklı kılan özellik ise topyekûn olmasıdır (Sander, 2003: 348-351). Birinci Dünya Savaşı'na katılan Avrupa devletleri büyük maliyetler ödemek zorunda kaldıkları için kazanan-kaybeden devlet ayrımı yapmaya gerek kalmaksızın tüm Avrupa devletleri eski güçlerini kaybetmiştir. Bu güç kaybı sonucunda Avrupa kıtası, uluslararası sistemde güvenlik merkezi olmaktan çıkmıştır. Savaşın ardından imparatorluklar yıkılmış ve yerlerine yeni ulus devletler kurulmuştur. Savaş sonrasında yapılan düzenlemelerde ulusçuluğun güçlendiği görülmüştür. Savaşın ağır etkilerinin görülmesinin ardından dünyada savaşın çıkmasını engellemek amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti, uluslararası düzeyde oluşturulan güvenlik sistemine örnek olarak gösterilebilmektedir (Sander, 2003: 393, 396, 401).

3.3. SOĞUK SAVAŞ VE KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE GÜVENLİK

İnsanlık tarihi ile eşdeğer geçmişe sahip olan güvenlik olgusu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir akademik alan olarak incelenmeye başlanmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda devletlerin ağır kayıplara uğraması, devletlerin yeni düzende daha sistematik ve bilimsel çalışmalara yönelmesini zorunlu kılmıştır. Devletler bu sistematik ve bilimsel çalışmalar ışığında hazırladıkları politikaları İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan düzende hem kendi ulusal güvenliklerini hem de uluslararası güvenliği sağlamak için uygulamıştır (Sancak, 2013: 128). İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından uluslararası sistemde çift kutuplu bir dünya düzeninin hâkim olduğu yeni bir dönem başlamıştır. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu dönemin ilk yarısında (1945-1969) güvenlik çalışmaları, "Strateji Çalışmaları"nın başlığı altında gerçekleşmiştir. Önceki dönemlerde gerçekleştirilen strateji çalışmalarındaki gibi bu yarı dönemde yapılan bilimsel güvenlik çalışmaları askeri odaklı olmasına rağmen bu dönemde sivilleşmenin arttığı görülmektedir. Güvenlik çalışmalarında sivilleşmenin artması, güvenlikle ilişkili kavramların ve tehditlerin yeniden tanımlanmasına ve güvenliğin sağlanmasında yöntemlerin değişmesine yol açmıştır (Karabulut, 2015: 46,48). Yeni dönemin tanımlamalarıyla bilimsel bir terim olarak ulusal güvenlik kavramı ilk kez ABD başkanı Roosevelt döneminde Donanma Bakanlığı ve sonrasında Truman

döneminde Savunma Bakanlığı görevinde bulunan James Forrestal tarafından kullanılmıştır (Del Rosso Jr, 1995: 183). 1947 yılında Truman döneminde ABD’de çıkarılan “Ulusal Güvenlik Yasası” da güvenlik çalışmalarındaki değişimi ve sivilleşmenin arttığını gösteren gelişmelerden biri olmuştur. Bu yasa ile ABD’de askeri politikaların devletin iç ve dış politikalarıyla bütünleştirilmesi ve ulusal güvenlik politikalarının karar alma süreçlerinde başkana tavsiyede bulunulmasını sağlayacak bir hukuki düzene geçilmesi, güvenlik alanındaki yaklaşımlarda gerçekleşen değişimlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Baharççek ve İnan, 2013: 109). Bu yasanın getirmiş olduğu bir başka yenilik ise ulusal güvenlik mekanizmasında karar alma sürecinde başkana hizmet vermesi amacıyla Ulusal Güvenlik Konseyi’nin kurulmasıdır. Dış politika ve ulusal güvenlik konularında bir danışma kurulu olarak faaliyette bulunacak UGK’nin üyeleri arasında başkan yardımcıları, dışişleri ve savunma bakanlarının bulunması ve ulusal güvenlik danışmanının öncülüğünde 60 uzmanın görev alması güvenlik alanında sivilleşmenin arttığını göstermektedir (Brewer’den akt. Erhan, 2001: 80,81). ABD’de görülen benzer değişim ve gelişmeler Soğuk Savaş’ın bu ilk döneminde başka ülkelerde ve uluslararası topluluklarda da gerçekleşmiştir.

Soğuk Savaş döneminde iki süper güç olan ABD ve Sovyetler Birliği’nin liderliğini yaptıkları bloklar arasındaki mücadele, üçüncü bir dünya savaşının başlamasına neden olmayacak düzeyde kısmi çatışmalar ve gerginlikler şeklinde gerçekleşmiştir (Baldwin’den akt. Erdoğan, 2013: 267). Soğuk Savaş döneminde taraflar güvenlik anlayışlarını ideolojik olarak kutuplaştırarak askeri, ekonomik ve siyasal tehdit tanımlamalarında bulunmuştur. ABD ve Sovyetler Birliği kendi bloklarının güvenliklerini sağlamak için uluslararası örgütler kurmuş ve ülkelere çeşitli yardımlarda bulunmuştur. ABD, Batı Avrupa devletlerinin Doğu Bloğu’na karşı güçlendirilmesi amacıyla Truman Doktrini ve Marshall Yardımı gibi plan ve programlarla ekonomik alanda destek sağlamıştır. Sovyetler Birliği kendi bloğundaki devletlerin yer aldığı Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON)’ni kurarak ekonomik açıdan gelişmeleri takip ederek üye devletlere yardım etmiştir. Bu dönemde taraflar askeri açıdan da güvenliklerini sağlamak için uluslararası kuruluşlar oluşturmuştur. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Varşova Paktı bu askeri güvenlik açısından oluşturulan kuruluşlardandır (Evans ve Newnham’dan akt. Sancak,

2013: 128). Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Savunma Topluluğu (AST), Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), ANZUS Paketi ve Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO); Soğuk Savaş döneminde oluşturulan bölgesel kuruluşlardandır (Dedeoğlu, 2018: 338, 346,347 ; Erhan ve Özkoç, 2014: 46).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemde güvenliği ve barışı sağlayabilmek için kurulan Milletler Cemiyeti'nin yerini İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni dönemde Birleşmiş Milletler (BM) almıştır. 1945 yılında kurulan BM, sadece askeri alanda olmayıp ekonomik, sosyal, kültürel ve insan hakları alanları olmak üzere çeşitli nitelikteki uluslararası sorunları çözerek, güvenliği ve barışı sağlamayı amaçlamaktadır (Acer ve Kaya, 2015: 449-450). Yeni dönemde askeri ve ekonomik sorunlar ön planda olmasına rağmen insan hakları alanında çalışmaların yapılması birey güvenliğinin varlığına işaret etmektedir.

Soğuk Savaş döneminde BM dışında çeşitli amaçlar için kurulan uluslararası kuruluşlar da bulunmaktadır. Bu uluslararası kuruluşlardan ikisi Uluslararası Para Fonu (IMF) ve sonrasında adı Dünya Bankası olan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'dır. Bu iki uluslararası kuruluş, İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni dönemde savaş ekonomisinden piyasa ekonomisine geçilen ekonomik düzende hâkim olan Bretton Woods sisteminin temel aktörlerindendir (Orhan ve Güllü, 2008: 2014). Bretton Woods sisteminde IMF ve Dünya Bankası'nın yetki ve sorumlulukları ile küresel ekonomi yeniden inşa edilerek devletlerin savaş döneminde kaybettikleri ekonomik güçlerini tekrar kazanılması hedeflenmiştir. Devletler kendi ekonomilerini kuvvetlendirerek kendi ulusal güç kapasitesini artırmaktadır. Ulusal güç kapasitesinin artması devletin kendi güvenliğini sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Bu dönemde ulusal ekonomilerin kalkınması ve küresel ticaretin gelişmesi için uygulanan politikalardan bir tanesi de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)'nın imzalanmasıdır. GATT'ın 1948 yılında yürürlüğe girmesiyle devletlerin kendi aralarındaki ticari ilişkileri düzenlenerek küresel ekonomik düzende devletlerin güç kapasiteleri arasındaki farkın açılmaması amaçlanmıştır (Oğuz, 2004: 26-27).

1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri ve Bretton Woods sisteminin çökmesi sonucunda "Detant Dönemi" olarak da adlandırılan Soğuk Savaş'ın ikinci yarısına

(1970- 1989), yeni bir sürece geçilmiştir. Bu yeni dönemde yaşanan olaylar sonrasında güvenlik çalışmalarının askeri konular kapsamında ele alınması ve değerlendirilmesi yetersiz görülmüş ve askeri odaklı güvenlik anlayışı sorgulanmaya başlanmıştır. Güvenlik anlayışının sorgulanmaya başlanmasıyla güvenliğin başka boyutlarının da olabileceği düşüncesi gündeme getirilmiştir (Çelebi'den akt. Karabulut, 2015: 47). 1970'li yılların başında Bretton Woods sisteminde yapılan değişim sonrası bu sistemin çöküşü uluslararası düzenin işleyişinin sürdürülebilirliğinde aksamalara yol açmıştır. Bu dönemde yaşanan bir başka olay ise 1973 yılında Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC)'nün uyguladığı petrol ambargosu ve bu örgütün petrol üretimini düşürerek petrol fiyatlarını yüksek bir oranda artırmasıdır. Bu süreçte gerçekleşen ekonomik sorunlar, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda yaşanan ağır maliyetlerin ardından devletlerin güvenliklerini ekonomik nitelikteki unsurların da tehdit edebileceği yeniden dikkat çekmiştir. Bu süreçte uluslararası ekonomik sistemin işleyişinde çok uluslu şirketlerin etkin bir yer edinmeye başlaması güvenlik çalışmalarında devlet merkezli yaklaşımın sorgulanmasını başlatmıştır. 1970'li yıllarda güvenlik anlayışının sorgulanmasının başlamasıyla güvenlik çalışmalarında ele alınan çevresel güvenlik kavramı ve yaklaşımı, 1972 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nda kapsamlı bir şekilde ilk kez ele alınmıştır (Keohane ve Nye'den akt. Akgül-Açıkmeşe, 2011: 47). Dünya'da yaşanan çevresel sorunların sadece bir ülkeye ait bir sorun olarak olmamaktadır ve buna bağlı olarak da ulusal güvenlik anlayışının yerini küresel güvenlik anlayışı almaktadır (Kaypak'tan akt. Ayata, 2017: 474). Çevresel sorunların ekosisteme zarar vererek insan hayatına etki etmesi, bireyin güvenliğini de göz önüne getirmiştir. Bu ulusal güvenlik anlayışından birey ve küresel güvenlik anlayışına doğru bir değişimin gerçekleşmesi ile güvenlik alanında derinleşmenin de olduğu görülmüştür. Ekonomik ve çevresel güvenliğin ele alınmasının yanı sıra bu iki güvenlikle de ilişkilendirilen enerji güvenliği de zaman içerisinde güvenlik çalışmalarında dikkate alınan konulardan birisi olarak karşımıza çıkmıştır.

1970'li yılların sonlarında Uluslararası Gelişim Tartışmaları Bağımsız Komisyonu'nun yayınladığı raporda, güvenliğe sadece askeri bir bakış açısıyla yaklaşmanın yetersiz olacağı ve buna bağlı olarak da güvenliğin tam olarak sağlanamayacağı, güvenlik alanında yeni yaklaşımlar ortaya çıkarılarak güvenlik

konusuna daha geniş bir açıdan bakılması gerektiği ifade edilmiştir. Rapordaki bu ifadelerle Soğuk Savaş'ın ikinci yarısında güvenlik çalışmalarında başlayan değişim belirtilmiş ve sonraki dönemlerde güvenlikte derinleşmenin ve genişlemenin daha da artacağına işaretleri verilmiştir (Hough'tan akt. Karabulut, 2015: 121). Soğuk Savaş döneminin başlangıcından itibaren güvenlik çalışmaları hem derinleşerek hem de genişleyerek niteliksel ve niceliksel bir değişim göstermiştir. 1989 yılında Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bu dönemde güvenlik çalışmalarında gerçekleşen tüm değişimler bilimsel anlamda bir meşruiyet kazanmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesinin güvenlik çalışmalarının değişiminin bir sebebi olarak ifade edilmesi yerine bu dönemde gerçekleşen değişimlerin sonucu şeklinde belirtilmesi daha doğru olmaktadır (Jones'ten akt. Akgül-Açıkmeşe, 2011: 48).

Güvenliğin tarihsel gelişiminde küreselleşme süreçlerinin dünya düzeninin işleyişini ve yapısını değiştirerek güvenliğin niteliksel ve niceliksel özelliklerinde farklılıklar oluşturduğu bilinmektedir. Küreselleşme süreçlerinin başlangıçları hususunda akademisyenler ve uzmanlar arasında ortak bir fikir bulunmasa da dünya tarihinde geçmişten günümüze farklı yüzyıllarda küreselleşme süreçleri gerçekleşmiştir. Uluslararası sistemin işleyişinde zaman ve mekândaki değişim hızının artmasını sağlayan gelişmeler küreselleşme süreçlerini başlatmıştır. Zaman ve mekândaki değişim hızı açısından temellendirdiğimizde küreselleşme sürecinin gerçekleştiği ilk dönem “Coğrafi Keşifler” ile başlamıştır. 15. yüzyılda gerçekleşen coğrafi keşiflerin sonrasında Avrupalı devletler geniş coğrafyalara ulaşarak başta ticaret olmak üzere çeşitli alanlarda ülkeler arasında etkileşim kurmuştur. Küreselleşmenin ikinci dalgasını başlatan gelişme 18. yüzyılda gerçekleşen “Sanayi Devrimi” olup etkileri sonraki yüzyıllarda devam etmiştir. Küreselleşmenin üçüncü dalgasının başlangıcı ise 20. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Zaman ve mekân açısından değişimlerin ilk belirtileri 1960'lı yıllardan itibaren gözlemlenmeye başlanan küreselleşmenin üçüncü dalgası olan bu süreç, Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından uluslararası sistemin işleyişini bütünüyle etkilemiştir (Arystanbekova ve Demirtaş Çoşkun'dan akt. Karabulut, 2015: 103). Soğuk Savaş döneminde başlayan ve günümüze kadar devam eden bu küreselleşme süreci, zaman ve mekânda değişim hızının sınırsızlığı başta siyasal, ekonomik, kültürel olmak üzere çeşitli alanlara geniş ve derin etkiler bırakarak toplumsal hayatta büyük

değişimlere yol açmıştır. Bu küreselleşme süreci oluşturduğu büyük etki ve değişimlerle geçmiş yüzyıllardaki küreselleşme süreçlerinden farklı olan son dalga, modern küreselleşme olarak da ifade edilmektedir.

Güvenlik çalışmalarının hem derinleşmesini hem de genişlemesini etkileyen faktörlerden birisi de 20. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası sistemde büyük bir değişime yol açan modern küreselleşme sürecidir. Modern küreselleşme sürecinin güvenlik çalışmalarına etkisi güvenlik olgusunun ilişkili olduğu egemenlik kavramında ve iktidar mücadelelerindeki değişimlerde görülmektedir. Küreselleşme süreciyle uluslararası sistemdeki devlet merkezli yapının yerine çok merkezli bir dünya düzeni oluşmaya başlamıştır. Devletler yeni düzende sistemin başat aktörü olmaya devam etse de uluslararası kuruluşların, çok uluslu şirketlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve bireylerin etkinliğinin artması devletlerin egemenliğinin sorgulanmasına yol açmış ve bu egemenliği sınırlı hale getirmiştir. Çok merkezli bir yapının mevcut olması ulusal güvenlik anlayışının küresel veya bireysel güvenliğe yönelebilmesi, güvenliğin derinleşmesini göstermektedir (Falk'tan akt. Ağır, 2015: 100). Çok merkezli bir uluslararası sistemde aktörlerin güvenlik anlayışında dost-düşman tanımı çabuk değişkenlik gösterebilmektedir. Bugün dost/düşman görülen bir aktörün yarın düşman/dost olarak tanımlanabilmesi mümkündür (Liebermann, 1996: 153). Aktörler bu değişkenliği göz önünde bulundurarak diğer aktörlerle ilişkileri kötü olsa da iletişimlerini tamamen kesmeyip diplomasi düzeyini düşürmektedir.

Egemenlik kavramıyla ilişkili olarak güvenlik olgusundaki değişimlerden biri de küreselleşmenin iç ve dış güvenlik konularının ve sorunlarının iç içe geçmesine yol açtığı için güvenlik tanımlamalarında iç güvenlik ve dış güvenlik ayrımı muğlak hale gelmiştir. Güvenlik tehditlerinin iç ve dış ayrımının zorlaşmasının ardından “internal” ve “domestic” sözcüklerinin birleşimi sonucunda literatüre “Intermestic” kavramı kazandırılmıştır (Katzenstein'den akt. Cha, 2000: 397). Bu kavram, küreselleşme sürecinde karşılaşılan sorunların bir arada düşünülerek tehdit tanımlamalarında ve tedbir almalarında aktörlere kolaylık sağlamaktadır.

Soğuk Savaş döneminde devletler uluslararası sistemde kendilerini ideolojik temelde konumlandıkları için kendi ulusal güvenlik tanımlamalarını da bu

perspektifte yapmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından güvenlik tanımlamalarında yeni tehditler ortaya çıkmaya başlamıştır. Etnik ve dini temelli çatışmalar, terör eylemleri, salgın hastalıklar, iklim değişikliği, doğal kaynakların kirlenmesi, gıdaların genetiğinin bozulması, siyasal istikrarsızlıklar, göç hareketleri ve ekonomik krizler yeni dönemde devletlerin ulusal güvenliklerini tehdit eden sorunlardan bazılarıdır (Heurlin ve Kristensen'den akt. Özkösedag İçin, 2017: 105). Küreselleşme sürecinde tehditlerin doğasının değişimi görülürken teknolojinin gelişmesi güvenlik tanımlamalarına yeni bir anlayış kazandırmıştır. “Fiziksel olmayan güvenlik” şeklinde ifade edilen bu yeni anlayış günümüzde tüm aktörlerin temel sorunlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Cha, 2000: 395). Siber güvenlik ve veri güvenliği konuları aktörlerin birbirleriyle mücadele ettikleri fiziksel olmayan güvenliklerdendir.

Tehditlerin niteliksel değişimi devletlerin kendi ulusal güvenliklerini sağlamak için aldığı tedbirlere ve mücadelelere yansımaktadır. Geçmiş dönemlerde geleneksel yöntemlerle güvenliklerini sağlamaya çalışan devletler, tehditlerin değişimiyle güvenlik sistemlerini yeni dönemin koşullarına uygun olacak şekilde yenilemeye başlamıştır (Nikolayev'den akt. Karabulut, 2015: 128). Devletler güvenlik sistemlerini yenileyip güç kapasitelerini kuvvetlendirmelerine rağmen güvenliklerini sağlama konusunda yetersiz kalabilmektedir. Çünkü yeni dönemde devletler sadece kendi düzeylerindeki aktörlerle mücadele etmemektedir. Sistemin çok merkezli bir yapı haline gelmesiyle devletler, yerelden küresele çeşitli nitelikte gayri resmi aktörler ve bireylerle mücadele etmektedir (Aydınlı'dan akt. Ağır, 2015: 110). Devletlerin mücadele ettikleri aktörlerin yanı sıra karşılaştıkları sorunlar da kendi ulusal güç kapasitelerini yetersiz bırakabilmektedir. Devletler hem aktör sayısı bakımından hem de tehdidin boyutu açısından güvenliğini sağlayamadığı durumlarda başka aktörlerle işbirliği yapmayı tercih edebilmektedir. Bu güvenlik zafiyeti ve işbirliği her aktör için gerçekleşebilecek bir durumdur. Güvenlik sorununun ortadan kaldırılması ve yapılan işbirliği için aktörlerin aynı düzeyde olması zorunluluğu bulunmamaktadır. Küresel düzeyde bir aktör, güvenlik sorununu ortadan kaldırabilecek yetkinliğe sahip yerel düzeyde bir aktörle işbirliğine gidebilmektedir (Cha, 2000: 400).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşme sürecinin ivme kazanmasıyla küreselleşmenin tüm devletleri aynı şekilde etkilediği ve dönüştürdüğü düşünülse de pratikte ülkeden ülkeye farklılıklar görülmektedir. Ulusal güç kapasiteleri, jeopolitik ve jeokültürel konumları gibi çeşitli özelliklere göre devletlerin etkilenme düzeyleri de farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma sonucunda devletlerin yeni dönemde ulusal güvenliklerine yönelik tehditlerin tanımlanmasında da çeşitlilikler görülmektedir (Ripsman ve Paul, 2005: 200). Bu duruma örnek verebilecek unsurlardan bir tanesi bütünleşme/yerelleşme ikilemidir. Çift kutuplu düzenin yıkılmasının ardından küreselleşmenin uluslararası sistemde sınırsızlığı getirerek aktörleri homojenleştirme eğilimine girmesi, bu dönemde devletlerde farklı sorunları ortaya çıkarmıştır. Küreselleşmenin homojenleştirme eğilimi bir başka ifadeyle tek tipleştirmeye yönelimi sonucunda bazı devletlerin karşılaştığı sorunlardan birisi ulusal kimliklerin sorgulanmasıdır. Bu sorgulanmanın başlaması yerel kimliklerin öne çıkarak güçlenmesini sağlamıştır ve yerel aktörlerin merkezi yönetime yönelik baskılarını da arttırdığı görülmüştür. Bu durum bazı devletler için de sorun olmak yerine ülke içerisinde bütünleşmeyi artırarak katkıda bulunmakta ve ülkeyi güçlendirmektedir. Küreselleşme sürecinde homojenleştirme eğilimi ve sınırsızlığın oluşturulması, devletlerin benzer özelliklere sahip olduğunda veya ortak çıkarlarda buluşabildiği dönemlerde ülkelerin ulusal güvenliklerine olumlu katkıda bulunurken, tam tersi durumun söz konusu olduğunda ise devletlerin ulusal güvenliklerine büyük bir tehdit oluşturmaktadır (Ağır, 2015: 111, 115).

Küreselleşme sürecinde tehditlerin hem niteliksel hem de niceliksel değişimi, devletlerin ulusal güvenlik planlamalarında risk kavramını ön plana çıkarmıştır. Soğuk Savaş döneminde askeri odaklı güvenlik anlayışında devletler güvenlik sistemlerini kapsamlı bir saldırı tehdidi altında olduklarını kabul ederek oluşturmuştur. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından yeni düzende güvenlik anlayışının hem derinleşmesi hem de genişlemesiyle tüm aktörlerin güvenlik planlarında tehdit kavramından risk kavramına bir geçiş yaptığı görülmüştür (Ağır'dan akt. Küçükşahin, 2006: 21). Yeni düzende bu geçişin nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Küçükşahin, 2006: 21,22):

- Tehditlerin çok boyutlu olması,
- Güvenlik ortamında tehditlerin belirsizlikler içermeye başlaması,
- Bazı tehditlerin kontrol altına alınabilmesi
- Bazı tehditlerin yönlendirilmeye veya yönetilmeye başlanması

3.4. GELENEKSEL VE YENİ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Güvenlik çalışmaları 20. yüzyılda bilimsel olarak ortaya çıkmasına rağmen tarihsel süreçte güvenlik olgusuna yönelik yaklaşımlar geçmiş yüzyıllardan başlamaktadır. Güvenlik yaklaşımları farklı dönemler içerisinde farklı koşullarda güvenlik olgusunun doğasını, güvenliğin bileşenlerini, güvenlikle ilişkili kavramların neyi ifade ettiğini ve güvenlik olaylarını anlamlandırabilmeyi ve açıklayabilmeyi sağlamaktadır. Uluslararası ilişkilerin bir alt disiplini olması sebebiyle güvenlik yaklaşımları, uluslararası ilişkiler teorisi bağlamında temel argümanları ve varsayımları etrafında şekillenmiş olup siyaset bilimi disiplininin de etkilenmiştir. Güvenlik çalışmaları temelinde yaklaşımlar geleneksel güvenlik anlayışı ve yeni güvenlik anlayışı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Geleneksel güvenlik yaklaşımları ve yeni güvenlik yaklaşımları birbirlerinden farklı olsa da tüm yaklaşımların birbirlerinden bağımsız olması düşünülememektedir (Şahin'den akt. Karabulut, 2015: 50).

3.4.1. Geleneksel Güvenlik Yaklaşımları

Gelenek güvenlik yaklaşımlarının kökeni siyaset bilimi disiplini açısından Antik Yunan dönemine dayanmaktadır. Vestfalya Antlaşması'yla uluslararası düzende yeni döneme geçilmesi ve ulus devletlerin ortaya çıkması güvenlik anlayışları ve yaklaşımlarını şekillendirmiştir. Geleneksel güvenlik yaklaşımlarının modern anlamda temelleri ulus devletlerin ortaya çıkışıyla güvenlik anlayışındaki ve güvenlikle ilişkili kavramlardaki değişim sonucunda atılmıştır. Uluslararası sistemde modern ulus devlet döneminin başlangıcından sonra tarihsel süreçte gelişmeye devam eden geleneksel güvenlik yaklaşımlarında uluslararası ilişkiler disiplinindeki teorilerin etkisi görülmeye başlanmıştır (Brauch'tan akt. Özkösedag İçin, 2017: 106).

Geleneksel güvenlik yaklaşımları güvenlik olgusunu uluslararası düzende savaş, barış, devlet ve güç gibi benzeri ortak kavramlar üzerinden inceleyerek

açıklamaktadır (Blanchard, 2003: 1289). Geleneksel güvenlik yaklaşımları güvenliğe dair belirli ortak görüşlere sahip olsalar da bu yaklaşımlar ulusal güvenliğe ve uluslararası sistemin işleyişine yönelik görüşleriyle birbirlerinden farklılaşmaktadır. Bu çalışmada geleneksel güvenlik yaklaşımları içerisinde İdealizm, Realizm, Neorealizm ve Liberalizm yaklaşımları yer almaktadır.

3.4.1.1. İdealizm

Felsefik açıdan kökeni Aydınlanma Dönemi'ne dayanan hatta bazı çalışmalarda da kökeninin Antik Yunan Çağı'na kadar gittiği belirtilen İdealizm'in uluslararası ilişkiler teorisi olarak güvenlikle bağlantısı 20. yüzyılda gerçekleşmiştir (Bagby'den akt. Birdişi, 2011: 153; Morgan, Jackson ve Sorensen'den akt. Ergüven, 2016: 780). Birinci Dünya Savaşı'nın uluslararası sistem üzerindeki yıkıcı etkisi sonrasında oluşan yeni düzende barışın ve güvenliğin nasıl sağlanacağı konusunda idealizm, bilimsel bir yaklaşım olarak ön plana çıkmıştır (Gözen'den akt. Bakan ve Şahin, 2018: 139).

Geleneksel yaklaşımlardan biri olan idealizm yaklaşımına göre uluslararası sistemin temel aktörü devletin kendisidir. Ancak idealizm uluslararası güvenliğin sağlanması ve barışın tesisi için devletin dışında uluslararası kuruluşların da etkin olması gerektiğini belirtmektedir. Uluslararası kuruluşların oluşturulmasının yanı sıra uluslararası hukukun kurumsallaştırılması ve evrensel değerlerin belirlenmesi uluslararası güvenlik için önem arz etmektedir (Dougherty ve Pfaltzgraff'tan akt. Karabulut, 2015:54). Woodrow Wilson'ın 8 Ocak 1918'de kendi görüşlerini sunduğu 14 ilke, bu dönemde uluslararası güvenliğin ve barışın tesisi için evrensel değerlere ve uluslararası hukuk normlarının alt yapısı hususunda örnek teşkil etmektedir (Kissinger, 2014: 219).

İdealizm yaklaşımı, diğer geleneksel yaklaşımlar olan realizm ve neorealizm gibi uluslararası sistemde merkezi bir otoritenin olmamasının sistemin anarşik bir yapıya sahip olmasına neden olduğunu kabul etmektedir. Ancak uluslararası sistemdeki bu çatışmacı ortamın zararlarının giderilmesi konusunda devletler arasındaki rekabetin yerine etik kriterlere göre yapılan işbirliğini önermesiyle idealizm, diğer yaklaşımlardan

farklılık göstermektedir (Arıboğan'dan akt. Ergüven, 2016:782). Uluslararası güvenliğin ve barışın tesisinde devletler arasında işbirliğinin oluşması sonucunda uluslararası sistemde güvenlik ikilemi sorununun da ortadan kalkması mümkün olabilmektedir. Bu durum devletlerin işbirliği içerisinde bulunarak rekabetçi ortamın yok olması ve karşılıklı bağımlılığın artmasıyla devletlerin güvenlik tanımlamalarının değişmesi sonucunda oluşabilmektedir (Morgan'dan akt. Ergüven, 2016: 783).

Birinci Dünya Savaşı sonrası imparatorlukların dağılması, uluslararası sistemde güç dengesinin bozulması gibi çeşitli sorunların yeni düzende çatışmanın artmasına neden olmaması için aktörler birçok görüş ortaya sunmuştur ve buna bağlı olarak da çeşitli uygulamalarda bulunmuştur. İdealizmin öncü isimlerinden biri olarak görülen Woodrow Wilson da uluslararası güvenliğin sağlanması için sekiz tanesini zorunlu, altı tanesini de gerekli şeklinde ifade ederek 14 madde açıklamıştır. Zorunlu maddelerden birisi uluslararası güvenliği temin edecek uluslararası kuruluş olan Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıdır (Kissinger, 2014: 219). Savaş sonrası çatışmacı ortamda güvenlik sorunlarına yönelik mücadelede Wilson, kolektif savunmadan kolektif güvenliğe geçişi önermiştir. Kolektif güvenlik anlayışının izleri uluslararası kuruluş olan Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla görülmeye başlanmıştır. Kolektif güvenlik anlayışına göre uluslararası kuruluştaki yer alan ülkelere bir ya da birkaçına yönelik gerçekleştirilen bir saldırı tüm ülkelere yapılmış kabul edilecek ve saldırıda bulunan devlete karşı tüm ülkeler mücadele edecektir (Duncan, Webster ve Switsky'den akt. Karabulut, 2015: 27). Kolektif güvenlik anlayışının hâkim olduğu bu cemiyetin kurulması ve güçlenmesi, uluslararası sistemdeki güç dengesinin yeniden oluşması hususunda büyük önem arz etmektedir. Güç dengesinin oluşturulması yeni düzende çatışmaları azaltmakta olup uluslararası sistemde barışın inşa edilmesini sağlamaktadır (Bozdağlıoğlu'dan akt. Karabulut, 2015: 53).

İdealizm yaklaşımı uluslararası sistemde güvenliğin sağlanması ve barışın tesisi ile demokrasi arasında doğrusal bir ilişkinin var olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre demokratik devletlerde ulusal güvenliğin daha sağlam temellere dayandığı kabul edilmektedir (Kaldor'dan akt. Karabulut, 2015: 54). Ulusal güvenliğin korunmasında demokratik devletlerde işbirliklerin daha mümkün hale gelmesi devletler

arasındaki sorunların çatışmaya dönüşmeden çözülmesini sağlayabilmektedir. Demokratik bir ortamda mevcut sorunların çözümünün işbirliği içerisinde gerçekleştirilmesi uluslararası sistemde güvenlik ikileminin oluşmasını önleyebilmektedir (Morgan'dan akt. 2016: 783).

3.4.1.2. Realizm

Geleneksel güvenlik yaklaşımlarından biri olan realizmin güvenlik olgusuna felsefik açıdan ele alındığında kökeni Yunanlı tarihçi Thucydides'e kadar uzanmaktadır. Bu dönemden 20. yüzyıla kadar tarihsel süreçte Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes gibi çeşitli düşünürler yaklaşıma felsefi olarak büyük katkı sağlamıştır (Donnelly, 2014: 54). Thucydides'in tarafından yazılmış olan "Peleponnessos Savaşları'nın Tarihi" eser, realist yaklaşıma göre sistematik bir analizin yapıldığı ilk eser olarak kabul edilebilmektedir (Dougherty ve Pfaltzargraff'tan akt. Karabulut, 2015: 55). Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde realizmin güvenlik çalışmalarında bilimsel bir yaklaşım olarak yer alması iki dünya savaşı arası döneme denk gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan düzende güvenlik çalışmalarına egemen olan idealizm yaklaşımının İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasına engel olamaması, bu yaklaşımın sorgulanmasına yol açmış ve İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş döneminde güvenlik çalışmalarında realizm yaklaşımı egemen olmaya başlamıştır. Edward Hallet Carr ve Hans Morgenthau gibi birçok realist düşünür 20. yüzyılda bu yaklaşıma katkıda bulunarak güvenlik çalışmalarını geliştirmiştir (Aydın, 2004: 34,35,37).

Realizm yaklaşımı güvenlik durumunu tanımlama hususunda idealizm yaklaşımından farklılaşmaktadır. İdealizm yaklaşımı güvende olmayı barış ortamının var olmasıyla eşdeğer olarak görürken; Realizm yaklaşımı ise barışı sadece savaşın olmadığı bir dönem olduğunu belirterek idealizmin barış-güvenlik anlayışını reddetmektedir. Realizm yaklaşımı bu yönüyle uluslararası sistemde barışın tesisinden ziyade savaşların ortaya çıkmasının nasıl önlenebileceği hususu üzerine odaklanmaktadır. Bu yaklaşımında uluslararası sistemdeki güvenlik konuları ve sorunları, güç ve anarşi kavramlarıyla ilişkili temel kavramlar ve devletler üzerinden değerlendirilmektedir. (Steans, Pettiford ve Diez'den akt. Karabulut, 2015: 60).

Realizmin güvenlik yaklaşımına göre uluslararası sistemin temel aktörü devletlerdir. Realizm yaklaşımı bu yönüyle idealizm yaklaşımıyla benzerlik gösterirken gayri resmi aktörlerin ve uluslararası kuruluşların sistemdeki etkinliği hususunda iki yaklaşım birbirinden ayrılmaktadır. Realizme göre uluslararası sistemin güvenliğinde ve işleyişinde devlet dışındaki tüm aktörlerin etkisinin az olduğu belirtilerek bu aktörlerin uluslararası düzende önemli bir konuma sahip olmadığı ifade edilmektedir. Bu durumdan yola çıkarak realizm yaklaşımına göre güvenlik çalışmaları uluslararası sistemde devletlerarası ilişkileri incelemektedir (Aydın, 2004: 40).

Realizm ve idealizm güvenlik yaklaşımları uluslararası sistemde egemen bir üst otoritenin olmadığı konusunda ortak görüşe sahip bulunmaktadır. Fakat realizm ve idealizm yaklaşımları uluslararası sistemin anarşik yapısının ortaya çıkardığı çatışmacı ortamdaki sorunların çözümüne yönelik farklı bakış açılarına sahiptir. İdealizm yaklaşımı iyimser bir bakış açısına sahipken; Realizm yaklaşımının uluslararası sistemdeki yapıya yönelik kötümser bir bakış açısı bulunmaktadır. Realizmin bu bakış açısına göre sistemde egemen bir üst otoritenin olmaması nedeniyle devletler, kendi ulusal güvenliklerini sağlamak için ulusal güç kapasitelerini kullanmak zorundadır (Sheehan'dan akt. Ergüven, 2016: 787). Devletler kendi ulusal çıkarlarını ve isteklerini gerçekleştirmek ve güvenliklerini sağlamak için güç kapasitelerini en üst seviyede tutmaya çalışmaktadır. Çünkü bir devletin kendi ulusal güç kapasitesini maksimum seviyeye çıkararak kendi çıkarlarını koruyabilmesi ve güvenlik risklerini azaltabilmesi daha mümkün hale gelmektedir. Devletlerin sürekli güç mücadelesi içerisinde olup kendi güç kapasitelerini artırmaya çalışması, başka bir devletin güvenliğini tehdit ettiği için uluslararası sistemde güvenlik ikileminin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Anarşi ve güç kavramı ilişkisi temelinde güvenlik ikilemi realizm yaklaşımında bir güvenlik paradoksu olarak yer almaktadır (Hough'tan akt. Karabulut, 2015: 61).

Realizm'e göre devletlerin güvenlik anlayışındaki önceliği kendi ulusal sınırları içerisinde vatandaşlarını korumak, yönetimin ve düzenin işleyişini devam ettirmektir (Steans – Pettiford'dan akt. Ergüven 2016: 787). Bir başka ifadeyle devletlerin önceliği iç güvenliklerini sağlayarak kendi varlığını korumasıdır. İkinci olarak ise devletler uluslararası sistemde kendi çıkarlarını koruyarak ve isteklerini

gerçekleştirerek varlığını sürdürmeyi amaçlamaktadır. Devletlerin amaçlarına ulaşabilmesi ve güvenliklerini sağlayabilmesi kendi ulusal güç kaynaklarının yüksek kapasiteye sahip olmasıyla ilişkilidir. Bir başka ifadeyle güvenlik ile güç arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Bir devletin güç kapasitesi ne kadar yüksek olursa kendisini bu kapasite ile eşdeğer düzeyde güvende hissetmektedir ve hedeflerine ulaşması daha da kolaylaşmaktadır (Çakmak'tan akt. Karabulut, 2015: 61). Devletlerin güç kapasitelerini artırmaları sonucunda oluşan güvenlik ikileminin uluslararası sistemde neden olduğu çatışmalar, güç dengesinin kurulmasıyla önlenilmekte veya kontrol altına alınabilmektedir. Bir devletin uluslararası sistemde güç dengesini bozacak şekilde kendi güç kapasitesini artırması veya dağıtması düzenin işleyişinde dinamik bir sürecin başlamasına neden olmaktadır. Güç dengesinde gerçekleşen değişimin sonrasında uluslararası sistemde başlayan dinamik süreçte devletler bu değişime çeşitli şekillerde karşılık vermektedir. Güç dengesinin yeniden sağlanması hususunda devletlerin başvurduğu yollardan ilki güç artırımında bulunan devlete karşı olarak diğer devletlerin de kendi güç kapasitelerini artırmaya çalışmasıdır. Diğer devletlerin güç kapasitesini artırmaya başvurmasına da “iç dengeleme” denilmektedir. Uluslararası sistemde güç dengesinin sağlanmasında başvuru olan ikinci yol ise “dış dengeleme”dir. Dış dengeleme yolu, ulusal gücünü artırma noktasında yeterli güç kaynağına sahip olmayan devletlerin, güç dengesini bozan tarafın karşısında yer alan diğer devletlerle ittifak yaparak bir dengenin sağlanmasıdır. Uluslararası sistemde güç dengesinin sağlanması konusunda ittifakların önemi büyüktür. Güç dengesinin değişimine karşılık başvuru olan yollardan birisi de “savaşlar”dır. Güç dengesinde büyük bir bozulma yaşandığında, iç dengeleme ve dış dengeleme yollarıyla sistemde yeniden denge kurulamaması veya devletlerin kendi lehlerine yeni bir güç dengesi kurmak istemeleri halinde üçüncü yol olan savaşlar tercih edilmektedir (Donnelly, 2014: 60,61). Uluslararası sistemde güvenlik ikilemi ve güç dengesi realizm yaklaşımına göre sıfır toplamı oyununun bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Bir devletin veya ittifakın uluslararası sistemde elde ettiği bir kazanç, diğer devletlerin veya ittifakların kaybına yol açmaktadır. Bu sıfır toplamı oyunda, kaybeden taraf olmamak için devletler kendi ulusal güç kapasitelerini sürekli yenilemeli ve geliştirmelidir (Dedeoğlu, 2018: 72).

Realizm güvenlik yaklaşımına göre devletler, ulusal güvenlik tanımlamalarında karşılaştıkları tehditler ve riskler arasında hiyerarşik bir sınıflandırma yapmaktadır. Bu güvenlik yaklaşımına göre askeri güvenlik ve stratejik konular ulusal güvenlik açısından büyük bir öneme sahip olmakta ve yüksek politika (high politics) şeklinde sınıflandırılmaktadır. Sosyal, ekonomik ve diğer konular, güvenlik bakımından daha az bir öneme sahip olduğu düşünülerek düşük politikalar (low politics) olarak gruplandırılmaktadır (Viotti ve diğerlerinden akt. Kıran, 2003- 2004: 98).

3.4.1.3. Neorealizm

Soğuk Savaş döneminde özellikle yumuşama sürecinin başladığı yıllarda, küresel ölçekte gerçekleşen ekonomik, sosyal ve çevresel olayların ardından uluslararası sisteme hâkim olan realizm güvenlik anlayışına yönelik birçok eleştiriler ortaya çıkmıştır. Tüm bu eleştiriler sonucunda realizm yeniden alınarak uluslararası sistemde yapısal sistem analizlerinin hâkim olduğu neorealizm yaklaşımı etrafında yeni bilimsel fikirler ve çalışmalar ortaya çıkmıştır (Bakan ve Şahin, 2018: 141).

Neorealizm yaklaşımının öncülerinden olan Kenneth N. Waltz “Theory of International Politics” adlı eserinde realizmi yeniden yorumlayarak neorealizm yaklaşımının temel ilkelerini ve kavramlarını ortaya koymuştur (Duncan, Webster ve Switky’den akt. Karabulut, 2015: 64). Waltz, uluslararası ilişkiler disiplinde yöntem sorununu ele almış ve uluslararası ilişkiler teorilerine yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Uluslararası sistemde temel aktör olan devletlerin içsel değişkenler açısından ele alan uluslararası ilişkiler teorilerinin indirgemeci olduklarını belirtmiştir. Bu teorilerin devletlerin içsel değişkenlerini ve özelliklerini temel alarak incelemede bulunması nedeniyle uluslararası düzende gerçekleşen olayların ve gelişmelerin açıklanmasında yetersiz kalınmaktadır. Bu eleştirisinin üzerine Waltz, uluslararası ilişkiler teorilerinin sistemik bir yapıya sahip olmasının ve bilimsel çalışmalarda uluslararası düzeydeki değişkenlerin de incelenmesinin gerektiğini belirtmiştir. Bu düşüncesiyle Waltz, sadece devletler üzerine yoğunlaşmak yerine aynı zamanda uluslararası sistemin anarşik yapısına daha çok odaklanmıştır (Bozdağlıoğlu’ dan akt. Karabulut, 2015: 64,65).

Neorealizm güvenlik yaklaşımı, devletlerin ulusal güvenlik tanımlamalarının ve uygulamalarının kendilerinin uluslararası sistemdeki konumlarına göre şekillendiğini belirtmektedir. Uluslararası sistemin yapısına odaklanan bu yaklaşıma göre devletler ulusal güvenlik politikalarını oluştururken ve güvenlik tehditlerini belirlerken sistemde edindiği pozisyonu baz almaktadır. Bu durumda devletler, kendi mutlak kazançlarından daha çok uluslararası sistemde rekabette olduğu diğer devletlerin ne kazandığına önem atfetmekte ve göreceli kazançla ilgilenmektedir. Uluslararası sistemde güç dengesinin yeniden sağlanmasında ya da güç kapasitesinin artırılmasında devletler bir ittifaka katılmadan veya işbirliğinde bulunmadan önce kazanç hesaplaması noktasında kıyaslama yapmaktadır. Çünkü ittifakta yer alan veya işbirliği yaptığı devletler arasında göreceli olarak daha kazançlı çıkacak diğer devletin, artan bu güç kapasitesini kendi aleyhine kullanma riski bulunmaktadır. Devletler buriskî göz önünde bulundurarak güvenlik konusunda karar vermekte ve hareket etmektedir (Bozdağlıoğlu'dan akt. Karabulut 2015: 67).

Neorealizm güvenlik yaklaşımının öncülerinden olan Waltz'ın güvenlik anlayışına kattığı görüşlerden birisi de sistemde devletler arasında gücün dağılımı ile güvenliğin sağlanması arasındaki ilişkidir. Uluslararası sistemde gücün iki devlette toplanıp güç dengesinin bu iki devletin kontrolünde sağlandığı sistem “çift kutuplu sistem”dir. Sistemdeki güç ikiden fazla devlet arasında dağılım gösterdiğinde ise uluslararası düzende “çok kutuplu sistem” bulunmaktadır. Waltz'a göre uluslararası düzende iki kutuplu sistem, çok kutuplu sisteme göre daha güvenli ve istikrarlı bir yapıdadır. İki kutuplu sistemde iki büyük güç dışında diğer devletler tarafından yapılan işbirlikleri ya da kurulan ittifaklar sistemde güç dengesinde ciddi bir değişikliğe neden olmamaktadır. Çok kutuplu sistemde ise güvenlik tehdidinin veya saldırının hangi devlet tarafından gerçekleşeceği ve bu güvenlik sorunuyla hangi devletin ilgileneceği belirsizliğinin bulunması sistemi daha az güvenli kılmaktadır (Kennedy-Pipe'den akt. Karabulut, 2015: 68; Donnely, 2014: 64,65).

3.4.1.4. Liberalizm

Geleneksel güvenlik yaklaşımlarından biri olan Liberalizm, hem siyaset bilimi hem de uluslararası ilişkiler disiplininin etkilenmiştir. Siyaset felsefesi açısından

baktığımızda liberalizm güvenlik yaklaşımının kökeni Antik Yunan dönemine kadar götürülebilmektedir. Bu dönemden 20. yüzyıla kadar tarihsel süreçte Aydınlanma döneminin, Avrupa’da ve Amerika’daki devrimlerin ve Batı’daki ekonomik gelişmelerin liberalizm yaklaşımının gelişiminde etkileri görülmüştür (Berktaş, 2014: 53-57). Bu tarihsel süreçte John Locke, Jean Jacques Rousseau, John Stuart Mill ve Adam Smith liberalizm yaklaşımında öne çıkan düşünürlerdir (Birdişli, 2011: 158).

Liberalizm, uluslararası ilişkiler disiplinin bir yaklaşımı olarak ortaya çıktığı bir tarih olmamakla birlikte 20. yüzyılda uluslararası sistemde etkili olmuştur. Liberal güvenlik yaklaşımının bu yüzyılın ilk yarısında idealizm yaklaşımı ile birlikte etkili olduğu söylenebilmektedir. İdealizm yaklaşımı ile liberalizm yaklaşımı aynı yaklaşım olarak düşünülmesine rağmen birbirlerinden farklı özelliklere sahiptir. İdealizm daha çok normatif bir düşünce yaklaşımı iken liberalizm bilimsel açıdan daha rasyonalist ve pozitivist bir yaklaşımdır. İdealizm yaklaşımı uluslararası sistemde olması gerekeni ifade etmeye çalışırken, liberalizm yaklaşımı mevcut düzendeki olayları ve gelişmeleri incelemektedir. Liberalizm güvenlik yaklaşımı, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Soğuk Savaş döneminin yumuşama sürecine kadar uluslararası sistemde etkin olamamıştır. Yumuşama sürecinin başlaması itibariyle etkin olmaya başlayan Liberalizm yaklaşımı Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve küreselleşme süreciyle uluslararası sisteme hâkim olan yaklaşımlardan birisi olmuştur. Soğuk Savaş döneminde yumuşama sürecine geçilmesinin ardından liberalizm yaklaşımı gündeme gelerek uluslararası sistemde yeniden etkili olmaya başlamıştır. Bu dönemde liberalizm yaklaşımı yeniden yorumlanmıştır ve Neorealizm yaklaşımına karşı olarak neoliberalizm yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Oğuzlu, 2017: 149,150,159). Soğuk Savaş’ın başlangıcından itibaren çeşitli liberal ekonomistlerin mevcut düzende devlet yönetiminin müdahalelerine yönelik yaptıkları eleştiriler, neoliberalizm yaklaşımının temelini oluşturmada büyük katkısı sağlanmıştır. Bu dönemde neoliberalizm yaklaşımı devletler tarafından gerçekleştirilen ekonomik ve sosyal politikalara karşı tepki olarak düzenlenmiştir (Aytaç, 2016: 115-116).

Liberalizm yaklaşımı, devletin merkezîyetçiliğine karşı çıkararak siyasal iktidarın sınırlandırılmasını, bireysel hakların ve özgürlüklerin sağlanmasını ve

korunmasını vurgulayan siyasal ve iktisadi felsefedir. Bu yaklaşım, devlet müdahalelerinin kısıtlandığı ve insanların özgür olduğu bir ortamda bireylerin rasyonel seçimleri ile ulusal düzende sistematik bir gelişmenin olacağını belirtmektedir (Berktaş, 2014: 50). Liberalizm yaklaşımına göre insanın özünün iyi olduğu ve doğa düzeninde insanların rasyonel tercihleri ile uyum ve işbirliği içerisinde olarak barış ortamının hâkim olmasını normal kabul etmektedir. Bu yaklaşıma göre uluslararası sistemde barışın hâkim olması olağan durum iken; savaşın olması ise anormal bir durum şeklinde yorumlanmaktadır. Liberalizm'e göre insanların akıllarını kullanarak işbirliğinde bulunmaları ile çatışmaların azalması veya ortadan kalkması sonucunda uluslararası düzende barış ortamı sağlanacaktır (Oğuzlu, 2017: 152).

Liberalizm güvenlik yaklaşımı, uluslararası sistemin yapısının anarşik olmasına rağmen devletlerin dış politika ve güvenlik konusunda ortak çıkar kavramını ön plana çıkarmaktadır. Devletler, uluslararası sistemde diğer devletlerle ortak çıkarlara sahip olduğunda dış politika ve güvenlik alanında işbirliğine gidebilmektedir. Realizm yaklaşımına göre uluslararası sistemde sıfır toplamı oyun anlayışı mevcut iken liberalizm yaklaşımına göre kazan-kazan anlayışı bulunmaktadır. Realizm ve liberalizm yaklaşımları güvenlik politikaları konularında öncelik hususunda ayrılmaktadır. Realizm yaklaşımı askeri konulara öncelik verip yüksek-düşük politika ayrımına giderken; liberalizm yaklaşımı ise bu ayrımı reddederek güvenlik alanında tüm konuları eşit görmekte ve aynı önemi göstermektedir (Oğuzlu, 2017: 153,154)

Neoliberalizm yaklaşımı, uluslararası sistemin anarşik yapısı konusunda neorealizmle ortak görüşe sahip olsa da neoliberalizm bu anarşik yapının uluslararası düzende işbirliğinin yapılabilmesinin mümkün olduğunu belirterek neorealizmden farklılaşmaktadır. Uluslararası sistemde rekabet içerisinde bulunan devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde karşılıklı güveni sağlamak için uluslararası kuruluşlar ve normların oluşturulması gerekmektedir. Devletler arasında işbirliğinin yapılması konusunda devletlerin en büyük çekincesi karşılıklı olarak verilen sözlerin yerine getirilip getirilmeyeceği belirsizliğinin olmasıdır. Devletlerin aynı uluslararası kuruluşlarda bulunması veya aynı uluslararası normları kabul etmesi bu mevcut şüpheyi ortadan kaldıracıdır (Oğuzlu, 2017: 159,160).

1980’li yıllardan itibaren uluslararası sistemde ekonomik ve siyasal değişimlerin yaşanması ile yeni düzende neoliberalizm’in hâkimiyeti yaygınlaşmaya başlamıştır. neoliberalizm’in yaygınlaştığı bu yeni düzende uluslararası kuruluşların da hem sayısının arttığı hem de etkinliğinin arttığı görülmüştür. Soğuk Savaş döneminin başında kurulan IMF ve Dünya Ticaret Örgütü gibi finans ve ticaret alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar yeniden yapılanmaya giderek uluslararası sistemde etkin rol almaya devam etmiştir. Uluslararası kuruluşların sayısının ve etkinliğinin artmasının yanı sıra bu dönemde teknolojinin gelişmesi de devletlerin karşılıklı bağımlılığını artırmakta ve geliştirmektedir (Harvey’den akt. Bakan ve Şahin, 2018: 143).

3.4.2. Yeni Güvenlik Yaklaşımları

1970’li yıllarda uluslararası sistemde gerçekleşen ekonomik, sosyal ve çevresel olayları açıklamakta ve anlamlandırmada yetersiz kalan geleneksel güvenlik anlayışlarına yönelik eleştiriler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde başlayan sorgulama Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve küreselleşmenin etkisiyle değişen dünya düzeninin işleyişinin daha karmaşık ve yoğun bir hale gelmesi, güvenlik anlayışlarında değişimin ve dönüşümün gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Mcrae’den akt. Karabulut, 2015: 78). Yeni güvenlik yaklaşımları, uluslararası sistemdeki gelişmeleri ve olayları ve yeni düzenin işleyişini anlamlandırabilmek ve açıklayabilmek amacı içerisindedir. Bu amaç doğrultusunda yeni güvenlik yaklaşımları “*Dünya siyaseti, sosyal etkileşim sayesinde nasıl inşa ediliyor?*” sorusuna cevap aramaktadır (Wendt’ten akt. Sarı Ertem, 2012: 181). Bu bölümde yeni güvenlik yaklaşımları içerisinde Kopenhag Okulu, Konstrüktivizm, Eleştirel Güvenlik ve Feminizm ele alınmaktadır.

3.4.2.1. Kopenhag Okulu

Kopenhag Üniversitesi’nde 1985 yılında “Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi” olarak kurulan Kopenhag Okulu, “Avrupa Güvenliği’nin Askeri Olmayan Boyutları” adlı projeyi geliştirerek güvenlik alanına odaklanan bir çalışma grubudur (Huymans, 1998: 479). Bu çalışma grubunda Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, Morten Kelstrup ve Pierre Lemaitre gibi önemli isimler yer almaktadır (Baysal ve

Lülecı, 2015: 70). Soğuk Savaş'ın yumuşama sürecinden itibaren güvenlik anlayışlarının sorgulandığı dönemde Kopenhag Okulu, güvenlik çalışmalarının sadece askeri konuların ele alınmasını ve güvenlik tanımlamalarının devlet merkezli olmasını savunan geleneksel güvenlik anlayışlarını eleştirmektedir. Bu okul aynı zamanda genişleyen güvenlik anlayışında bireylerin hayatını ve refahını etkileyebilecek her şeyin güvenlik konusu ve sorunu olarak kabul edilmesine de karşı çıkmıştır (Açık-Akgülmeşe, 2011: 58). Kopenhag Okulu kuruluşundan itibaren “*güvenlik çalışmalarının bireylerin, sosyal grupların, ulusların ve insanoğlunun varlığına, refahına ve kalkınmasına yönelik her türlü tehdidi ele alarak her şeyi kapsayan ve şişirilmiş bir kavram ile sonuçlanmasından kaçınırken, devletlerin arasındaki askeri ilişkilere odaklanan dar gündemin ötesine nasıl taşınabileceği*” amacı içerisinde çalışmalarını gerçekleştirmiştir (Huymans, 1998: 482). Kopenhag Okulu'nun güvenliğe yaklaşımı bireylerin, toplulukların ve tehditlerin "sosyal gerçekler" olarak inşa edildiği süreçlere vurgu yapmakta ve bu tür yapıların güvenlik kaygıları üzerindeki etkilerini dile getirmektedir (Krause ve Williams, 1996: 242). Kopenhag Okulu, bu amaç ve sosyal gerçeklik doğrultusunda “güvenikleştirme teorisi”, “sektörel güvenlik analizi” ve “bölgesel güvenlik kompleksi teorisi” ile güvenlik çalışmalarına katkıda bulunmuştur.

Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına yaptığı ilk katkı, 1990'lı yılların ortalarında Waever tarafından uluslararası ilişkiler disiplinine de kazandırılmaya başlanılan güvenikleştirme teorisidir (Waever'den akt. Baysal ve Lüleci, 2015: 74). Güvenikleştirme teorisinin çıkış noktası olarak “*Uluslararası ilişkilerde bir şeyi, güvenlik sorunu haline getiren unsur nedir?*” sorusu görülmektedir (Buzan, 1997: 13). Güvenikleştirme teorisinin gelişimi ve daha iyi anlaşılabilmesi için Kopenhag Okulu düşünürleri başka sorular da sormaktadır (Waever'den akt. Miş, 2011:353):

“Elitler meseleleri ve gelişmeleri ne zaman, neden ve nasıl güvenlik sorunları olarak adlandırır; ne zaman, neden ve nasıl bu çabalarında başarılı veya başarısız olurlar; meselelerin güvenikleştirilmesi ya da tersine güvenlik gündeminden çıkarılması hatta güvenliksizleştirilmesi için başka gruplarca ne gibi adımlar atılır?”

Güvenlikleştirme süreci üç adımdan oluşmaktadır. Güvenlikleştirme sürecinin ilk adımı bir konunun ve meselenin güvenlikleştirici aktör tarafından güvenlik sorunu olarak tanımlaması ve ilan etmesidir. Güvenlik sorunu olarak tanımlayan güvenlikleştirici aktörün bu güvenlik sorunu için acil bir şekilde olağandışı araçlar kullanarak tedbir alması ve yetkiler talep etmesi güvenlikleştirmenin ikinci adımıdır. Güvenlikleştirme sürecinde üçüncü adım ise alımlayıcı kitlenin, mevcudiyete yönelik tehdidin varlığına ikna olup ve güvenlikleştirici aktörün olağandışı tedbirleri almasını ve yetkiye sahip olmasını kabul etmesi ile ilişkilidir. Alımlayıcı kitlenin söz edimini kabul etmesi ile güvenlikleştirme başarılı bir şekilde gerçekleşmiş olmaktadır (Waeber'den akt. Akgül-Açıkmeşe, 2011: 61).

O'Reilly, güvenlikleştirmenin başarılı olduğu bir başka ifade ile güvenlikleştirici aktörün birisinin veya bir şeyin meşru bir güvenlik tehdidi oluşturduğuna ikna ettiği yeterli sayıdaki doğru kişiler için “kritik kitle” kavramını kullanmıştır. Kritik kitle kavramının hacim ve çap olmak üzere iki temel unsuru bulunmaktadır. Hacim unsuru, belirli bir sayıda insanın, genellikle hedef grubun çoğunluğunun, tehdide ikna edilmesi gerektiği ile ilişkilidir. İkincisi unsur olan çap ise, belirli alımlayıcı kitlenin uygunluğu ve konuya olan ilgisi ile ilişkilidir (O'Reilly, 2008: 67). Bir güvenlikleştirme sürecinin başarılı sonuçlanması için güvenlikleştirici aktörün söz ediminin hedef alımlayıcı kitlenin tam sayı çoğunluğu tarafından kabul edilmesi zorunluluğunun olmadığı durumlar da bulunmaktadır. Örneğin hedef kitle içerisinde %40 çoğunluğa sahip olan bir grup karşısında dağınık farklı grupların olması durumunda %40 çoğunluğa sahip olan grubun ikna edilmesi meşruluk kazandırarak sürecin başarıyla tamamlanmasını sağlamaktadır.

Güvenlikleştirme sürecinde, güvenlik analizine dâhil olan üç farklı kavramın ayrımının yapılması gerekmektedir. Bu kavramlardan birincisi olan “referans nesneleri”, varoluşsal olarak tehdit altında olan ve meşru bir hayatta kalma iddiasına sahip nesnelerdir. İkinci kavram olan “güvenlikleştirici aktörler” ise bir nesnenin varoluşsal olarak tehdit altında olduğunu ilan ederek sorunları güvenlikleştiren aktörlerdir. Üçüncü kavram olan “fonksiyonel aktörler” ise güvenlik sektörlerinin işleyişlerini etkileyen aktörler olarak ifade edilmektedir. Fonksiyonel aktörler, referans

nesne adına güvenlik alanındaki güvenlikleştirici aktörlerin kararlarını önemli ölçüde etkileyen aktörlerdir (Buzan, Waever ve Wilde, 1998: 35,36).

Güvenlikleştirmenin ilk iki adımında güvenlikleştirici aktörün bir konuyu veya meseleyi güvenlik sorunu olarak tanımlaması ve bu güvenlik sorununa yönelik tedbirlerin alınmasını talep etmesi öznel olmasına rağmen güvenlikleştirme süreci öznelerarası bir süreçtir ve sosyal olarak inşa edilmektedir. Çünkü güvenlikleştirme sürecinin üçüncü adımında güvenlikleştirici aktör, alımlayıcı kitle ve fonksiyonel aktörler ile etkileşime girmektedir. Aktörler arası etkileşim sonucunda güvenlikleştirme sürecinin başarıyla tanımlanmasında son sözü söyleyen güvenlikleştirici aktör değil alımlayıcı aktör/aktörlerdir (Buzan, Waever ve Wilde, 1998 30,31).

Güvenlikleştirme sürecinin başarılı bir şekilde sonuçlandırılması için kolaylaştırıcı koşullar bulunmaktadır. Kopenhag Okulu güvenlikleştirme sürecinin başarılı olması için belirlediği kolaylaştırma koşullarını iç ve dış koşullar olmak üzere ikiye ayırmıştır. Güvenlikleştirme sürecinin iç koşulları aynı zamanda güvenliğin dil bilimi olarak da ifade edilmektedir. İç koşullarda güvenliğin söz ediminde varoluşsal tehditler, geri dönüşü olmayan nokta ve olası bir çıkış yolu vb. ifadeler kullanılarak bir olay örgüsü, akışı sağlanmalıdır. Bu genel ifadelere ilave olarak toplumsal güvenlik sektöründe konuşma kimliği, siyasi güvenlik sektöründe tanınma ve egemenlik, çevre güvenlik sektöründe sürdürülebilirlik vb. gibi her güvenlik sektörlerinin kendisine özgü olan belirli ifadeler de kullanılmalıdır. Güvenlikleştirme sürecinin başarılı sonuçlanması için oluşturulan dış koşullar iki şekilde ele alınmıştır. Bu dış koşullardan ilki, güvenlikleştiren aktörün sosyal statüsü ile ilişkilidir. Güvenlikleştirici aktörün, alımlayıcı kitle tarafından resmi otorite olarak tanımlanmamasına rağmen, bu kitle üzerinde otoriteye sahip olması gerekmektedir. İkinci dış koşul ise, tehdit ile ilgili unsurlardır. Tanklar, düşmanca duygular veya kirli sular gibi genellikle tehdit olarak kabul edilen belirli nesneler dikkate alındığında, bir aktörün bir güvenlik tehdidi yaratması daha olasıdır (Buzan, Waever ve Wilde, 1998: 32,33).

Söz edimi temelinde gerçekteşen güvenlikleştirme sürecinin metin dışında görüntü ve görselliğin kullanılması sürecin başarıya ulaşmasında katkısı bulunabilmektedir. Toplumda bilinen isimler (akademisyen, gazeteci, sanatçı) ve

medyanın kendisi güvenlikleştirme sürecinde hem güvenlikleştirici aktör hem de fonksiyonel aktör olarak yer alabilmektedir (Miş, 2011: 361,362).

Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına yaptığı katkılardan ikincisi sektörel güvenlik analizi ile güvenlikleştirme teorisinin beş ana sektöre uyarlamasıdır. Bu analiz yaklaşımına göre güvenlik; askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevresel olmak üzere beş sektörde incelenmektedir (Buzan, Waever ve Wilde, 1998: 7.). "Güvenlik sektörleri"; uluslararası sistemde meydana gelen çatışmaları, yeni düzende oluşan güç dengeleri vb. tüm gerçekleşen olayların ve mevcut unsurların arasındaki etkileşimleri ve ilişkileri belirli bir boyutta incelemektedir (Buzan, Jones ve Little'dan akt. Bingöl, 2016: 24). Sektörel analiz yaklaşımına göre sektörler güvenliğin her bir boyutunu değerlendirirken kendi alanında olan bir konunun veya sorunun başka sektörler ile de ilişkili olabilmektedir (Bingöl, 2016: 24). Bu duruma örnek olarak enerji konusu verilebilmektedir. Enerji konusu hem ekonomik hem de çevresel açıdan öneme sahip olabilmesi sebebi ile ekonomik sektörün ve çevresel sektörün kapsamı içine girmektedir.

Askeri güvenlik, güç temelli olup devletlerin saldırı ve savunma güç kapasiteleri ile devletlerin birbirlerine yönelik algılarının karşılıklı etkileşimini ele almaktadır. Buna bağlı olarak askeri güvenlik sektöründe temel aktörün ve referans nesnesinin devlet olduğu görülmektedir. Siyasi güvenlik; egemenlik, yönetim statüsü ve tanınmaya dair ilişkileri kapsamakta olup bu sektörde de temel aktör olarak devlet karşımıza çıkmaktadır. Siyasi güvenlik sektöründe devletin yasama, yürütme ve yargı erklerine, kurumlarına, hükümet sistemine ve bunlara meşruiyeti sağlayan ideolojik yapıya yönelik gerçekleştirilen saldırılar güvenlik sorunu olarak kabul edilmektedir (Buzan, Waever ve Wilde, 1998: 7,8).

Toplumsal güvenlik sektörü kolektif kimlik ile ilişkili olup, bu sektörde toplumun biz anlayışına, ulusal kimliğine, gelenek ve göreneklerine zarar verebilecek saldırılar ve konular ele alınmaktadır. Toplumsal güvenlik sektörünün aktörleri ve referans nesneleri aşiretler, kabileler, uluslar, medeniyetler, dinler ve ırk olabilmektedir (Buzan, Waever ve Wilde, 1998: 7,8,123). Bu güvenlik sektörü, siyasi güvenlik ve sosyal güvenlik ile konuları, aktörleri ve referans nesneleri bakımından birbirine

yakından bağlantılı olsa da farklı güvenlik sektörleridir. Toplumsal güvenlik sektöründe devleti oluşturan ulusun kimliğine yönelik bir saldırı veya tehdit güvenlik sorununu kapsarken, siyasi güvenlik sektöründe ise devletin organlarına, hükümet sistemine ve devletin sahip olduğu ideolojiye yönelik saldırılar güvenlik sorunu olarak ele alınmaktadır. Toplumsal güvenlik ve sosyal güvenlik de birbirinden farklı güvenlik alanlarıdır. Sosyal güvenlik, ekonomik koşullarla ilişkili olup bireyler ile ilgili bir güvenlik alanıdır. Toplumsal güvenlik ise kolektif bir yapıya sahip olan grup veya ulusların kimlikleri ve biz anlayışıyla ilişkilidir (Waever, 2008: 153,155).

Ekonomik güvenlik sektörü; ticaret, üretim ve finans ile ilişkili olup bu sektörde ekonomik sistemin işleyişinde kaynaklara erişim, devletin gücünü ve refah düzeyinin kabul edilebilir bir noktada devam ettirebilmesi için gerekli olan finans sistemine ve piyasalara yönelik saldırılar ve konular ele alınmaktadır. Ekonomik güvenlik sektörü, bireylerden sınıflara, sınıflardan devletlere kadar karmaşık bir sistem içerisinde temel aktörler ve referans nesnesi bakımından zengindir. Çevresel güvenlik; insanların faaliyetleri ile gezegenin biyosferi arasındaki ilişkileri kapsamaktadır. Çevresel güvenlik sektörünün referans nesnesi ise çevrenin kendisi veya kendisinin bir parçası ve medeniyetleşmedir (Buzan, Waever ve Wilde, 1998: 7,8,75,100).

Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına katkıda bulunduğu teorilerden bir diğeri ise Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (Regional Security Complex Theory)'dir. Buzan'ın ilk defa "People, States and Fear" adlı eserinde kaleme aldığı bu teori, Soğuk Savaş dönemi sonrası uluslararası sistemde oluşan yeni düzendeki çatışmaların, işbirliklerin ve güç dengelerinin anlaşılması ve tanımlanması bakımından büyük fayda sağlamaktadır. Buzan, yeni düzende oluşan bu çatışmaların ve işbirliklerinin kültür, din ve medeniyet temelli ayrımlar ekseninden ziyade bölgelerin oluşturduğu alt sistemlerde gerçekleşeceğini ileri sürmektedir. Bölgesel güvenlik kompleksi teorisindeki temel düşünce, gerçek tehditlerin ülkenin topraklarına coğrafi olarak yakın bölgelerde daha etkin olmasının güvenlik hususunda karşılıklı bağımlılığı bölgesel ölçekte arttırdığını belirtmektedir. Buna bağlı olarak da güvenlik alanında karşılıklı bağımlılıklar bölgesel yapılar içinde yer alan aktörler arasında, dışında kalan

aktörlere kıyasla daha yoğun olmaktadır (Buzan ve Waever'den akt. Yorulmaz, 2016: 740).

Buzan, bölgesel güvenlik bağımlılığının, belirli bir coğrafi bölgedeki devletler arasındaki güç dengesi ile tarihsel dostluk-düşmanlık algılamalarından etkilendiğini belirtmiştir. Buzan bölgeleri, aktörlerin coğrafi yakınlık ve birbirine benzer güvenlik algısı ile yapılan uygulamalar sonucunda ortaya çıkan güç dengesinin oluşturduğu alt sistemler şeklinde tanımlamıştır. Bu bölgeler güvenlik bakımından aktörlerin yoğun bir şekilde etkileşimde oldukları unsurlardır. Bölgelerdeki çatışmanın, işbirliklerinin ve güvenlik tanımlamalarının değerlendirilmesinin yapılabilmesi için sadece güç dengelerine bakmak yeterli olmamaktadır. Buzan'a göre bölgeleri oluşturan aktörler ve dışında kalan aktörler arasındaki ilişkileri ve davranışları belirleyen asıl faktör tarihsel dostluk-düşmanlık algılamalarıdır. Tarihsel dostluk-düşmanlık algılamalarının bölgelerde aktörler arasında işbirliğini teşvik edebileceği gibi çatışmayı da körükleyebildiği açıkça görülebilmektedir (Yorulmaz, 2016: 740, 741).

3.4.2.2. Konstrüktivizm

Uluslararası ilişkiler disiplininde konstrüktivizm kavramı ilk kez Nicholas Greenwood Onuf tarafından kullanılmış olsa da, konstrüktivizmi disiplinde ön plana çıkaran ve bilinen hale getiren isim Alexander Wendt'tir (Sarı Ertem, 2012: 183). Bir başka ifadeyle Onuf yaptığı çalışmalar ile konstrüktivizm yaklaşımının felsefi altyapısını oluşturmuş ve Wendt ise eserleri ve çalışmalarıyla bu yaklaşımın kuramsal gelişimini gerçekleştirmiştir (Ateş, 2008: 230). Konstrüktivizm yaklaşımı, sadece uluslararası ilişkiler disiplininin akademik çalışmalarında değil; sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimlerin diğer alanlarının çalışmalarında da görülmektedir (Küçük, 2009: 773). 1980'li yıllarda konstrüktivizm yaklaşımı, uluslararası ilişkiler disiplininin güvenlik çalışmalarında geleneksel güvenlik anlayışlarına alternatif olarak ortaya çıkmıştır (Karabulut, 2015: 85).

Konstrüktivizm güvenlik yaklaşımının temel noktalarından biri, devletleri sosyal bir varlık, uluslararası sistemi ise sosyal bir alan olarak tanımlamasıdır (Küçük, 2009: 776). Bu yaklaşıma göre uluslararası sistemin yapısındaki ve düzenin

işleyişindeki değişimler ve süreklilikler aktörlere dayanmakta olup, benzer şekilde bu aktörlerin de içerisinde yer aldıkları mekânsal ve dönemsel şartlar ile sosyal bir düzlemde karşılıklı bir etkileşimde bulunmaktadır (Klotz ve Lynch'den akt. Sarı Ertem, 2012: 184). Buna bağlı olarak da uluslararası sistemin materyal unsurlarının varlığı yok sayılmaksızın sosyal düzenin oluşmasında düşünsel unsurların da etkili olduğu belirtilmektedir (Küçük, 2009: 777). Uluslararası sistemde güvenlik tanımlamalarında, arayışlarında ve değerlendirmelerinde güç ve çıkar vb. maddi unsurlara düşünce gibi soyut unsurlar da eklenmelidir. Çünkü başta güvenlik alanı olmak üzere tüm devlet politikalarının oluşum sürecinde soyut unsurların etkilediği bilinmektedir (Wendt'ten akt. Sarı Ertem, 2012: 185).

Devletlerin ulusal güvenlik politikalarının yapımları veya uygulamaları, toplumların kimliğinden ya da kimlik üzerindeki değişimlerden etkilenmektedir. (Wendt'ten akt. Sarı Ertem, 2012: 186). Kimlik, bireylerin ya da grupların kendilerini ve diğerlerini çevreleyen sosyal alan içinde nereye, nasıl konumlandığı ile ilişkilidir. “Ben kimim?” ve “Biz kimiz” sorusuna verilen cevap sosyal alandaki konumlandırmayı göstermektedir (Mole'den akt. Sarı Ertem, 2012: 193). Bireyler, gruplar ve toplumlar, ben ve öteki kavramları üzerinden yapmış oldukları kimlik tanımlamaları ve sınıflandırmaları sayesinde kendilerini ve çevrelerini farklı kimlik gruplarına ayırmaktadır. Bu kimlik grupları ile aktörler, öteki olarak nitelendirdikleri aktörlerin davranışlarını tahmin etme hususunda fayda sağlamakta olup, aktörlerin tehdit ve risk yönetimi kolaylaşmaktadır (Stryker ve Statham'dan akt. Sarı Ertem, 2012: 194-195).

Devletlerin, uluslararası sistemde kendi ulusal bağımsızlıklarını sağlamak ve ulusal egemenliklerini korumak gibi hayati olan temel amaçları bulunmaktadır. Devletler bu amaçlarını gerçekleştirmek için yine benzer araçlara başvurmaktadır. Ancak devletlerin kendilerine has kimlikleri ve özellikleri ile mevcut düzende farklı tanımlamalarda ve uygulamalarda bulunması da doğal bir durumdur (Sarı Ertem, 2012: 201). Uluslararası sistemin temel aktörü olan devletlerin, hem diğer devletlerle hem de diğer aktörlerle karşılıklı olarak sosyal düzlemde çeşitli seviyelerde etkileşime girmesi ile kendi ulusal çıkarları ve ulusal güvenlik politikaları farklılaşmakta ve değişmektedir. Çıkarlar ve güvenlik anlayışları sadece devletler düzeyinde gerçekleşmeyip bireysel ve

uluslararası düzeylerde de gerçekleşmektedir (Çalış vd.’den akt. Birdişli ve Başurgan, 2017: 62).

Ulusal güvenlik anlayışına ve arayışlarına bağlı olarak ulusal güvenlik politikaları, siyasal kültür ve stratejik kültür kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir. Almond ve Verba siyasal kültür kavramını, “*devletlerin politik davranışlarını etkileyen bir toplumun siyasal sistemle ilgili inanç ve değerler dizesi*” olarak tanımlamıştır. Bir toplumun değerleri, gelenekleri, görenekleri, bireysellik ve kolektif yapısı gibi soyut unsurlar siyasal kültürü şekillendirmekte olup, her toplumun siyasal kültürü de kendi ulusal güvenlik politikalarını şekillendirmektedir (akt. Birdişli ve Başurgan, 2017: 63). Güvenlik politikalarıyla ilişkili olarak karşımıza çıkan diğer kavram stratejik kültürdür. Bu kavram aktörlerin yerelden küresele tüm ölçekteki sorunların çözülmesine yönelik güvenlik ve dış politika alanlarında davranışlarının ve kararlarının şekillenmesinde rol oynamaktadır (Booth’tan akt. Erdağ, 2013: 57). Jack L. Synder stratejik kültür kavramını, “*stratejik bir toplumun üyelerinin stratejik tercihle ilgili eğitim ya da taklit yoluyla edindikleri ve birbirleriyle paylaştıkları alışlagelmiş davranış kalıplarının, şartlı duygusal reflekslerin ve fikirlerin toplamı*” olarak tanımlamaktadır. Booth’a göre stratejik kültür kavramı, başka unsurlarda olmak üzere siyasal kültürden türetilmiştir (akt. Erdağ, 2013: 57). Siyasal kültür ve stratejik kültür kavramları, güvenlik kültürünün başka bir görünümü olup, aktörlerin güvenlik kültürünün güvenlik tanımlamalarında, değerlendirmelerinde ve ulusal güvenlik politikalarının oluşmasında büyük bir etkisi bulunmaktadır.

3.4.2.3. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı

Uluslararası ilişkiler disiplininin tartışmalarında ve güvenlik çalışmalarında 1980’li yıllardan itibaren ön plana çıkan eleştirel güvenlik yaklaşımının kökeni iki ayrı düşünce akımına dayanmaktadır. Bu akımlardan birisi 1920’li yıllarda kurulan “Frankfurt Okulu” olup diğer düşünce akımı ise ünlü düşünür Gramsci’nin fikirlerinden yola çıkarak güvenlik çalışmalarında uygulanan eleştirel teoridir. Eleştirel güvenlik yaklaşımına katkıda bulunan başlıca isimler Robert Cox, Andrew Linklater, Mark Neufeld, Mark Hoffman, Ken Booth ve Richard Ashley’dir (Yalvaç, 2017: 227). Eleştirel güvenlik yaklaşımı, geleneksel güvenlik yaklaşımlarını belirli temel unsurlar

üzerinden eleştirerek bilgi üretimini sağlaması ile yeni güvenlik anlayış çalışmalarına katkıda bulunmuştur (Kardaş'tan akt. Karabulut, 2015: 81).

Eleştirel güvenlik yaklaşımının eleştirdiği temel unsurlardan birisi geleneksel güvenlik anlayışlarının devlet eksenli olmasıdır. Bu yaklaşım, geleneksel güvenlik çalışmalarında ve tanımlamalarında temel aktörün devlet olmasını ve devletin güvenliğinin sağlanması ile o devletin vatandaşlarının da güvenliğinin korunduğunun düşünülmesini eleştirmiştir (Mabee'den akt. Karabulut, 2015: 82). Uluslararası ve ulusal sistemde önemli bir aktör olan devlet, kendi vatandaşlarını koruyan ve onların güvenliğini sağlayabileceği bir konumda yer alırken; vatandaşların güvenliği için tehdit olabilecek bir duruma da gelebilmesi mümkündür. Buna bağlı olarak da eleştirel güvenlik yaklaşımı, güvenlik çalışmalarında ve tanımlamalarında bireylerin güvenliğinin ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Güvenlik çalışmalarında “Kimin güvenliği” hususunda devlet dışında başka aktörlerin dikkate alınmaması hâlinde hem ulusal hem de uluslararası sistemde güvenlik sorunlarının ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır (Baylis'ten, Kraus ve Williams'tan akt. Özkösedâğ İçin, 2017: 120).

Eleştirel güvenlik yaklaşımının, geleneksel güvenlik yaklaşımlarına yönelik yaptığı eleştirilerden birisi de güvenlik çalışmalarında sadece askeri konuların ele alınmasıdır. Devlet merkezli güvenlik anlayışını reddederek bireyin güvenliğini de ön plana çıkaran bu yaklaşım, bireyin güvenliğini tehdit edebilecek unsurların birçok farklı alanı kapsayabileceğini belirtmiştir. Buna bağlı olarak güvenlik konularının genişletilmesi ile güvenlik çalışmalarının farklı disiplinleri kapsayacak şekilde ele alınması gerekmektedir (Mutimer'den akt. Ergüven, 2016: 810).

Güvenlik çalışmalarının ve anlayışlarının hem derinleşmesini hem de genişlemesini savunan eleştirel güvenlik yaklaşımına göre toplumlarda demokrasi anlayışının varlığı, bireylerin güvenliğinin sağlanması için önemli bir husustur (Booth'tan akt. Özkösedâğ İçin, 2017: 121). Statükoculuk anlayışının hâkim olduğu toplumlarda normlar ve kurumlar, bireylerin güvenliğini tehdit eden etmenler olarak görülmektedir (Dunne, D. ve N. J. Wheeler, 2004: 10). Eleştirel güvenlik yaklaşımı, bireylerin güvenliğinin sağlanması ve demokratik ortamın oluşması hususunda “özgürleştirme” kavramını öne çıkarmaktadır (Smith'ten Ergüven, 2016: 810).

Demokratikleşmenin arttığı ve bireylerin özgürleştiği devletlerde bireylerin güvenliğinin sağlanması daha mümkün bir hale gelmektedir.

3.4.2.4. Feminizm

Siyaset felsefesi açısından kökeni 18. yüzyıla kadar uzanan Feminizm yaklaşımının uluslararası ilişkiler disiplini açısından uluslararası sistemde ön plana çıkışı 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. Feminizm yaklaşımı ilk olarak siyasal ve hukuki haklar bakımından kadınların ve erkeklerin eşit olduğunu vurgulaması ile ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımın tarihsel süreçteki ilk dalgası sonucunda kadınlar oy hakkı gibi bazı temel haklar kazanmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısının başından itibaren feminizm hareketinde ivmelerin oluşması ile ikinci dalga başlamıştır. Bu ikinci dalgada feminist yaklaşımının öncü isimleri, uluslararası düzende ekonomik sistemin işleyişinde kadınların “*tam-zamanlı ev kadını*” olarak yer almasının toplumsal hayattaki zararlarını dile getirerek sistemi eleştirmiştir. Feminizm yaklaşımının üçüncü dalgası ise toplumsal hayatta üst sınıfta yer alan kadınların ekonomik, siyasal ve sosyal yaşantısının genelleme yapılarak tüm kadınların temsil edildiğinin ve durumlarının benzer şekilde olduğunun belirtilmesi üzerine oluşturulan eleştiriler ile başlamıştır. Cinsiyet ayrımcılığının etnik, kültürel ve ekonomik sınıf farklılıkları ile karmaşık hale geldiğini belirten feminizm yaklaşımı; 1990’lı yıllardan itibaren uluslararası ilişkiler disiplininde yeni bir güvenlik anlayışı olarak uluslararası sistemde gündeme gelmesi ile etkin bir şekilde devam etmiştir (Aytaç, 2016: 131,132).

Feminizm yaklaşımına göre uluslararası sistemdeki güvenlik sorunlarının kaynağı cinsiyet ayrımının varlığıdır. Bu yaklaşım, uluslararası sistemde eril yönetimin egemen olması ve erkeklerin doğasının saldırgan olması, toplumsal hayatta şiddeti ve çatışmayı doğurduğunu ileri sürmektedir. Uluslararası sistemde güvenliğin sağlanması için feminizm yaklaşımına göre, yönetim mekanizması başta olmak üzere sistem içerisinde her alanda kadınların yer almaya başlaması gerektiğini belirtmektedir (Birdişi’den akt. Özkösedâğ İçin, 2017: 121). Kadınların güvenlik sorunlarına yönelik farklı tanımlamaları ve güvenlik sorunlarını çözmede farklı araçlar ve yöntemler kullanmaları ile uluslararası sistemde barışın tesis edileceği söylenmektedir (Ataman’dan akt. Özkösedâğ İçin, 2017: 123).

Uluslararası sistemde güvenliğin sosyal boyutlarının olduğunu belirten feminizm yaklaşımına göre toplum cinsiyet rollerinin bu temelde güvenlik çalışmalarında ve politikalarında ele alınması gerekmektedir (Özlük'ten akt. Karabulut, 2015:96). Feminist yaklaşımın toplumsal hayatta kadın hakları dışında çeşitli sosyal konularda da şiddeti ve çatışmayı dikkate aldığı görülmektedir. Bu şiddetin düzen içerisinde süreklilik haline gelerek sistemleşmesi; toplumun temel yapıtaşı olan aileden başlayarak uluslararası sistemde çatışmalara neden olmaktadır (Tickner'dan akt. Blanchard, 2003: 1296). Buna bağlı olarak Feminizm'in aile içi, ulusal ve uluslararası şiddetin birbirleriyle ilişkili olduğunu belirtmesi ile güvenlik kavramının kapsamını genişlettiği söylenebilmektedir (Karabulut, 2015: 97; Tickner'den akt. Birdal, 2017: 260).

4. TÜRKİYE’DE GÜVENLİK POLİTİKALARI

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak güvenlik kültürü kavramı tanımlanmakta ve sonrasında Türkiye’nin güvenlik kültürü ele alınmaktadır. Bu bölümün ikinci kısmında Türkiye’de başta güvenlik politikaları olmak üzere kamu politikalarının yapım ve uygulama süreçleri 2007-2011, 2011- 2015, 2015 ve sonrası olmak üzere üç döneme ayrılarak incelemektedir. Dönemler içerisinde gerçekleşen belirli olaylar seçilip, bu olaylar üzerinden kamu politikaları süreçleri güvenlik ve kimlik temelinde aktörlerin etkileşimleri incelenmektedir.

4.1. TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK KÜLTÜRÜ

Güvenlik kültürü; devletlerin ulusal güvenlik tanımlamalarında tehditlerin ve risklerin nasıl tanımlandığı, belirlenen tehditler ile mücadelede ve risk yönetiminde hangi yöntemlerin kullanılacağı, bu süreçte hangi aktörlerin ve unsurların etkili olduğu ile ilişkilidir (Williams’dan akt. Oğuzlu, 2015: 225). Devletler arası ilişkiler ve davranışlar tarihsel süreç içerisinde güvenlik algılamaları sosyal bir gerçeklik kazanmaktadır. Sosyal bir yapı olan güvenlik kültürü kısa sürede kolay bir şekilde değişmemekte olup, sosyalleşme yöntem ve araçları ile birlikte sistematik bir şekilde nesilden nesile aktarılmaktadır. Güvenlik kültürünün nesilden nesile aktarımı sonucunda toplumlarda güvenliğe dair farklı anlamlar oluşabilmektedir. Başta resmi aktörler olmak üzere tüm aktörlerin iç politikaların, dış politikaların ve güvenlik politikalarının yapım sürecinde mevcut düzendeki sorunları yorumlamalarında ve güvenlik tanımlamalarında farklılıklar bu anlamlardan başka bir ifadeyle güvenlik kültüründen kaynaklanmaktadır. Aktörlerin güvenlik anlayışlarının, yaklaşımlarının ve politikalarının oluşumu, uygulanması, değerlendirilmesi ve açıklanması, güvenlik kültürü bağlamında anlamlar kazanarak gerçekleşmektedir (Oğuzlu, 2015: 224- 227).

Türkiye Cumhuriyeti’nde güvenlik anlayışlarının, yaklaşımlarının ve kamu politikalarının oluşumunda ve şekillenmesinde konjonktürel dengelerin ve değişkenlerin yanı sıra güvenlik kültürünün etkileri de görülmektedir. Türkiye’nin güvenlik kültürünü ele aldığımızda güvenlik anlayışlarını ve kamu politikalarını etkileyen unsurları tarihsel

bağlam ve coğrafi etkenler olarak iki ana başlıkta toplanması mümkündür (Aydın ve Ereker, 2014: 129).

4.1.1. Tarihsel Bağlam

Türkiye'nin güvenlik anlayışları; iç, dış ve güvenlik politikalarını etkileyen tarihsel miras genel olarak Osmanlı Devleti'nden ve Cumhuriyet'in kuruluş döneminden kalmaktadır. Güvenlik kültürünün tarihsel bağlamında Osmanlı Devleti'nden kalan ilk özellik, devlet yönetiminde bulunan aktörlerin, bölgesel ve küresel konularda ve olaylarda uluslararası düzende kendilerini büyük ve güçlü olarak düşünmeleridir (Davison'dan akt. Oğuzlu, 2015: 228). Uluslararası sistemde herhangi bir konuda ya da gerçekleşen bir olayda Türkiye, güç bakımından diğer ülkelere nazaran daha orta veya düşük seviyede bulunması durumu söz konusu olsa bile Türk aktörler kendilerini güçlü ve büyük aktörlerle eşit görmektedir. Türk aktörlerin uluslararası kuruluşlardaki ya da ikili ilişkilerdeki diyalogda Türkiye'nin eşit ülke olarak görülmesine, eşit şartlara ve imkânlara sahip olunmasına önem verdiği bilinmektedir (Oğuzlu, 2015: 228,229).

Osmanlı Devleti'nden miras kalan ikinci özellik, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını belirleme, ulusal güvenliğini tanımlama ve ulusal güvenlik politikalarının yapım süreçlerinde sadece ulusal fiziki sınırlar ile kalmayıp daha geniş bir coğrafi alanı referans almasıdır. Bu miras devlet yönetiminde bulunan aktörlerin kendilerini büyük görmeleri ile ilişkili olsa da tarihsel süreçteki kolektif kimliğe de dayanmaktadır. Bu iki miras Türk resmi aktörleri ve gayri resmi aktörleri, uluslararası sistemde bölgesel ve küresel politikaların işleyişine yön vermek, mevcut sistemi şekillendirerek nizam vermek hususunda istekliliğini zinde tutabilmektedir (Oğuzlu, 2015: 228).

Osmanlı'dan kalan üçüncü özellik ise devlet yönetiminin ve toplumun Batı'ya yönelik sahip olduğu karmaşık duygu ve düşüncelerdir. Osmanlı Devleti döneminde Avrupalı devletler ile yaşanan sorunlar ve olaylar sonraki dönemlerde devlet yönetiminde bulunan aktörleri etkilemiştir. Buna bağlı olarak resmi aktörler, Avrupalı devletler ile olan diplomatik ilişkilerde ve ortak çalışmalarda tedbirli davranmıştır. Tanzimat döneminden itibaren Batılı yaşam tarzının yayılmaya başlaması toplumsal

hayatta belirli çatışmalara yol açmış ve Batılılaşma durumunun hem ulusal kimliği hem de ulusal egemenliği gelecek dönemlerde tehlikeye sokması korkusu güvenlik kültürünü de etkilemiştir. Bu olumsuz durumların dışında Batı'nın gelişmişliğini takip ederek, başta teknik konular olmak üzere belli konularda ve alanlarda onlardan bilgi alarak ve teknoloji transferi yaparak gelişmek isteme duygusu ve düşüncesi hem resmi aktörler de hem de gayri resmi aktörler de bulunmaktadır. Olumlu ve olumsuz durumlar, devlet yönetiminin ve toplumun güvenlik anlayışında Batı'ya yönelik farklı duygu ve düşünceleri oluşturmuştur (Kösebalaban'dan akt. Oğuzlu, 2015: 230).

Osmanlı Devleti'nden miras kalan dördüncü özellik, güvenlik tanımlamalarında devletin bekasını ve toprak bütünlüğünü önceleyen devlet merkezli güvenlik anlayışıdır. Bu güvenlik anlayışı, “devlet için toplum” düşüncesine sahip olmakta ve vatandaşlık bağını önemsemektedir. Vatandaşlık bağıyla bireyin devlete sadakat ve aidiyet duyması, devletin güvenliği söz konusu olduğunda bireyin kendi hak ve özgürlüklerinden vazgeçerek kendisini feda edebilme duygusuna sahip olması beklenmektedir. Bu güvenlik anlayışı, ulusal egemenliğin ve güvenliğin tehdit altında olduğu durumlarda devlet yönetiminin toplumsal hayatı şekillendirme ve yönlendirme imkânlarını meşru görmektedir (Oğuzlu, 2015: 231-232). Osmanlı Devleti'nin merkezi coğrafyası olan Anadolu toprakları ve medeniyeti üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, çok etnik yapılı, farklı dinlerin ve farklı kimliklerin olduğu bir devlettir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren farklı etnik, dini, kültürel kimliklerin ve yapıların olduğu toplumun homojen bir yapıya ulaşması için devlet yönetiminin politika uygulamalarında bulunduğu görülmüştür (Salomone'den akt. Aydın ve Ereker, 2014: 130).

Devlet merkezli güvenlik anlayışının güvenlik kültürüne etki ettiği unsurlardan biri de bürokratlar ile siyasetçilerin güvenlik tanımlamalarında, politika yapımı ve uygulama süreçlerinde birbirleri arasındaki mücadeledir. Bürokratlar, siyasetçileri kısa vadeli planlar ve hesaplar yaparak kendilerinin ve gruplarının çıkarlarını koruyan kişiler olarak görmektedir. Devlet yönetiminde en etkin aktörlerden biri olan bürokratlar, ulusal egemenliği koruma ve güvenliği sağlama gibi benzer ulusal çıkarların ve amaçların gerçekleşmesi konusunda kendilerini devletle özdeşleştirerek öne çıkarmaktadır. (Oğuzlu, 2014: 233). Siyasetçiler ise tam tersi olarak bürokratları

devletin ve toplumun yararına değil, kendilerinin ve topluluklarının devlet yönetimindeki etkinliğinin ve konumlarının devam etmesine yönelik uygulamalarda bulunduğunu dile getirmektedir.

Osmanlı Devleti'nden miras kalan bir başka özellik ise Türkiye'nin kendisinin dış düşmanlar tarafından kuşatıldığı düşüncesi ile komşularına duyduğu şüphecilik ve onlarla yaşadığı sorunlardır. Güvenlik kültürünün bu unsuru neticesinde devlet yönetimi her an savaş olacak ihtimalini göz önünde bulundurarak stratejiler oluşturmakta ve tedbirler almaktadır (Aydın ve Ereker, 2014: 130). Bu miras toplum nezdinde de kabul edilmiş olup, halk arasında kullanılan “üç tarafı denizlerle, dört tarafı düşmanlarla çevrili” sözü bu unsuru ifade etmektedir.

Osmanlı'dan miras kalan son özellik ise “Sevr Sendromu” olarak da ifade edilen dış ve iç mihraklar tarafından ulusal egemenliğin zayıflatılacağı ve ülkenin bölüneceği düşüncesidir (Aydın ve Ereker, 2014: 131). Bu güvenlik kültürü unsuru, ulusal güvenlik politikalarının oluşumunda ve uygulanmasında Türkiye'nin uluslararası sistemde yalnızlığını belirtmektedir. Bu durum Türk toplumunda “Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur.” ve “Su uyur düşman uyumaz.” gibi atasözleri ile ifade edilmektedir (Akçalı ve Perinçek'ten akt. Oğuzlu, 2014: 235).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde devlet yönetiminin sahip olduğu düşünceler ülkenin güvenlik kültürünün şekillenmesinde etkili olmuştur. Kurucu zihniyetin fikirleri ve yaklaşımları, ülkenin güvenlik anlayışlarında ve politika yapım süreçlerinde aktörler arasında tartışmalar doğurmaktadır. Osmanlı'nın belirli değerlerini reddeden kurucu yönetim, ülkenin dönüşümünde ve gelişiminde Batılı değerlerin önemine dikkat çekmiştir ve Batılı düzeni toplumsal hayatta ön plan çıkarmıştır. Batılı değerlerin yanı sıra kurucu yönetim, ülkenin laik bir yapıya sahip olması ve bu düzenin devam etmesi için yasalar çıkartarak uygulamalarda bulunmuştur (Oğuzlu, 2014: 243). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar bu değerler hem devlet yönetiminde hem de toplumsal hayatta tartışılmıştır. Bu değerlerin geçerliliğini kabul eden aktörler arasında değerlere yönelik bakış açıları farklılaşabilmekte ve buna bağlı olarak da yine bir çatışma ortaya çıkabilmektedir.

4.1.2. Coğrafi Etkenler

Bir devletin coğrafi konumu, ülkenin güvenlik kültürünün oluşmasında ve şekillenmesinde etkili olan temel faktörlerdendir. Çünkü devlet yönetiminin güvenlik politikalarının hazırlamasında devletin bulunduğu coğrafi konum; jeopolitik, jeostratejik ve jeokültürel birçok açıdan dikkat edilen önemli ve temel unsurdur. Bir devletin bulunduğu coğrafi konum, devlete önemli ve ciddi fırsatlar sunabileceği gibi tam tersi olarak ulusal güvenliği tehlikeye sokabilecek tehditler ve riskler konusunda hassas ortamlar doğurabilmektedir (Gül, 2016: 308).

Fiziki açıdan Asya ve Avrupa kıtalarını birleştiren Türkiye, Afrika kıtasının da eklenmesi ile üç kıta arasındaki bağlantının keşişim noktasında bulunması ülkeyi stratejik bir konuma getirmektedir (Vali'den akt. Aydın ve Ereker, 2014). Stratejik bir öneme sahip olması Türkiye'nin uluslararası sistemde küresel ve bölgesel politikalarda yer almasını sağlamaktadır. Türkiye devlet yönetimi, stratejik konumun getirdiği fırsatları küresel ve bölgesel politikalarda değerlendirerek aktif aktör olmayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin kazandığı fırsatlar, hem fiziki şartlardan hem de kültürel unsurlardan ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin boğazlara sahip olması, ticaret yolları ve enerji nakil yolları üzerinde olması fiziki unsurlara örnek olarak gösterilebilmektedir. Kültürel unsurlar ise Türkiye'nin Batı ve Doğu kimliklerine komşu olup ve bu kimliklerden parçalar taşıması iki dünya arasındaki ilişkilerde Türkiye'ye çeşitli fırsatlar sağlamaktadır.(Oğuzlu, 2015: 241).

Stratejik konumla ilişkili olarak coğrafi konumun güvenlik kültürünü etkilediği hususlardan birisi Türkiye'nin uluslararası sistemde denge siyaseti politikası izlemesidir. Türkiye, kendi ulusal güç kapasitesinin yeterli olmadığı konularda ya da olaylarda bir devlet veya ittifak karşısında başka bir devletin yanında ya da ittifak içerisinde yer almamaya çalışarak denge siyaseti politikasını uygulamıştır. Bu politika ile küresel güç olan devletler arasındaki rekabetten faydalanarak Türkiye sahip olduğu fırsatları ve çıkarları kaybetmemeyi amaçlamaktadır. Ancak güvenlik tanımlamaları sonucunda ulusal güvenliği tehdit edecek veya ulusal çıkarları kaybettirecek bir durum söz konusu olduğunda devlet yönetimi, bir devletin yanında olmayı veya ittifakın içerisinde yer almayı tercih edebilmektedir (Oğuzlu, 2015: 241).

Türkiye Cumhuriyeti sahip olduğu uzun kara sınırları ile çok fazla sayıda komşuya sahip bulunmaktadır. Bir devletin sahip olduğu kara sınırları sonucunda komşu ülkelerin sayısının ve bu ülkelerin niteliklerine göre devletin güvenlik kültürü değişmekte ve şekillenmektedir. Bu nicel ve nitel değişkenler, devletin ulusal güvenliğinin sağlanması ve korunması için bir güç unsuru olabileceği gibi, tam tersi bir şekilde tehdit olarak da görülebilmektedir ve güvensizlik ortamı doğurabilmektedir (Most ve Starr, 1980: 935). Türkiye'nin jeopolitik açıdan yakın olduğu Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu coğrafyaları, Türkiye'nin güvenlik sisteminin yakın çevre olan ikinci halkası içinde yer almaktadır. Bu coğrafyalarda yer alan devletlerin güvenliğinin sağlanması ve bölgede istikrarın devam etmesi durumunda Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit edecek unsurlar ortaya çıkmamaktadır. Ancak bölgede istikrar olmadığı ve çatışma ortamının olduğu ters bir durum söz konusu olduğunda Türkiye'nin ulusal güvenliği tehdit altına girebilmektedir (Aydın'dan akt. Aydın ve Ereker, 2014: 133,134).

4.2. 2007 - 2011 Dönemi

AK Parti'nin 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan genel seçimi kazanması ve devamında 7 Eylül 2007 tarihinde hükümet programının açıklaması ile Ak Parti'nin 2007- 2011 yılları arasını kapsayan ikinci hükümet dönemi başlamıştır (Resmî Gazete, 2007, Sayı 26598; Resmî Gazete, 2007, Sayı: 26636). İkinci dönemde ortaya çıkan gelişmeler, uygulamalar ve aktörler arasındaki ilişkileri incelemeyi önce 2007 yılında Türkiye'de gerçekleşen genel seçime ve cumhurbaşkanlığı seçimine giden süreçte yaşananları ele almak gerekir. Bu da ikinci dönemde güvenlik, iç ve dış politika alanlarında gerçekleşen değişimi ve dönüşümü daha anlaşılır kılacaktır.

2002 yılından itibaren iktidarda bulunan AK Parti'nin hükümet döneminde yaptığı reformlar ve politika uygulamaları bazı aktörler tarafından destek görmüş olup bazı aktörler tarafından da eleştirilere maruz kalmıştır. 2007 yılında gerçekleşecek cumhurbaşkanlığı seçiminde TBMM'de büyük bir çoğunluğa sahip olan AK Parti'nin çıkaracağı cumhurbaşkanı adayının seçilmesini engellemek için 2005 yılından itibaren bazı aktörler belirli faaliyetlerde bulunmuştur. 2005 yılından erken genel seçime ve

cumhurbaşkanlığı seçimine kadar olan bu süreç çeşitli aşamalardan oluşmuştur (Miş ve Duran, 2017: 27-32).

AK Partili bir adayın cumhurbaşkanı seçilmesinin engellenmesi sürecinin birinci aşaması o dönemde Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel başkanı olan Deniz Baykal'ın Meclis'in mevcut yapısına, cumhurbaşkanı seçimine ve erken genel seçim yapılmasına yönelik yaptığı konuşmalar ve basına verdiği demeçler ile başlamıştır. Deniz Baykal, hükümetin verdiği vaatleri yerine getirmediğini belirterek hükümeti eleştirmiş ve erken seçimin yapılmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. AK Parti'nin 2007 yılında gerçekleştirilecek olan cumhurbaşkanı seçimi nedeniyle erken seçime gitmeyeceğini bildiğini dile getiren Baykal (Hürriyet, 2006), konuşmasının devamında mevcut Meclis'in eskidiğini söyleyerek cumhurbaşkanlığı makamına gelecek kişinin yeni meclis ile seçilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Gazete Vatan, 2016). Baykal'ın bu söylemleri ve erken seçim isteği cumhurbaşkanını seçen TBMM'de AK Parti'nin meclisteki çoğunluğunun kaybettirme amacını göstermiştir. Çünkü CHP, AK Parti'nin sunacağı adayın kendi sahip olduğu değerlere ve kimliğe uygun olmayacağı düşüncesini taşımıştır. Cumhurbaşkanı seçimi öncesinde yapılacak bir seçim ile AK Parti'nin büyük üstünlüğünü kaybetmesi durumunda CHP kendi istediği profilde bir adayın cumhurbaşkanı olabileceğini düşünmüştür. CHP eski genel başkanı Baykal, Cumhurbaşkanlık makamını referans nesnesi olarak tanımlayarak güvenlikleştirme sürecini başlatmıştır. Buna bağlı olarak da Baykal bu sürecin güvenlikleştirici aktörü olmuştur. Baykal'ın basına verdiği demeçler, meclis grup toplantılarında ve parti etkinliklerinde yaptığı konuşmalar güvenlikleştirme sürecindeki söz edimleridir. Baykal'ın bu sürece başvurmasının nedenlerinden biri; kendisinin, genel başkanlığını yaptığı partisinin ve partisini destekleyen seçmenlerin değerlerine, görüşlerine ve kimliğine uymayan bir kişinin cumhurbaşkanı seçilmesini istememesidir. Bir başka neden ise Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu yetkililerdir. Daha açık bir ifadeyle AK Parti'nin adayının seçimi kazanması halinde sonraki süreçte askeri ve sivil bürokraside yeni atamalar yaparak değişimin gerçekleşmesi olasılığıdır.

Süreç içerisinde ikinci aşama, AK Parti'nin cumhurbaşkanlığı makamı için aday göstereceği kişinin erkek olması halinde eşinin başörtülü olması gündeme

getirilerek tartışma konusu olmasıyla başlamıştır. CHP eski genel başkanı Deniz Baykal, katıldığı bir televizyon programında türban tartışması konusunda açıklamalarda bulunmuştur. Baykal televizyon programında Cumhurbaşkanlığı makamının bir simge olduğu ifade etmiştir ve Türkiye'nin hangi yöne gittiği ve gitmesi gerektiği hususunda anlamlar yansıtmakta ve mesajlar içermekte olduğunu belirtmiştir. Baykal; bir cumhurbaşkanı eşinin türbanlı olmasının Türkiye'de kimlik krizleri ve uluslararası sistemde Türkiye'ye yönelik büyük tereddütler oluşturacağını vurgulamıştır (Radikal, 13 Haziran 2005). Cumhurbaşkanlık makamının simge olduğunu belirten Baykal, Çankaya Köşkü'nü bir son mevzi olarak görmüştür ve Cumhuriyet'in kırılma noktası olarak tanımlamıştır (Hürriyet, 2006). Baykal'ın referans nesnesi; Cumhurbaşkanlık makamını bir simge olduğunu ifade etmesi ve makam üzerinden yaptığı değerlendirmeler güvenlikleştirme sürecinde alımlayıcı kitleye yönelik olup, bu edimlerin fonksiyonel aktörlerini de sürece dâhil etme amacı taşıdığı da görülmektedir.

Atatürk Düşünce Derneği (ADD) öncülüğünde 2007 yılının Nisan-Mayıs aylarında birkaç büyükşehir belediyesinde gerçekleştirilen "Cumhuriyet'e Sahip Çık" mitingleri bu sürecin üçüncü aşaması olmuştur (Aslan, 2018: 93). Çeşitli sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra CHP ve Demokratik Sol Parti (DSP) gibi siyasal partiler de mitinge katılmıştır. Mitinge katılan vatandaşlar "Cumhuriyet'e Sahip Çıkalım", "Cumhuriyet İçin Birleşin", "Yarın Çok Geç Olacak" ve "Türkiye Laiktir, Laik kalacak" sloganları ile cumhurbaşkanlığı seçimi öncesi ülke gündeminde büyük yer edinmiştir (Haberler.com, 2007). Kamu politikası alanı açısından gayri resmi aktörler olan DSP gibi siyasal partiler ve ADD gibi sivil toplum kuruluşları güvenlikleştirme sürecinin fonksiyonel aktörleridir. Sürecin işleyişini güvenlikleştirici aktör lehine etkileyen bu aktörler, referans nesne olan Cumhurbaşkanlığı makamı için hem alımlayıcı kitlenin hem de hükümetin kararını etkilemeye çalıştığı görülmüştür.

Cumhurbaşkanlığı seçimine giden süreçte dördüncü aşama ise 367 milletvekili şartı söylemi olmuştur. Yargıtay eski Başsavcısı Sabih Kanadoğlu, cumhurbaşkanlığı seçimi tartışmaları esnasında Cumhuriyet gazetesinde köşe yazısında ön plana çıkardığı teze göre, cumhurbaşkanlığı seçiminin gündeme alınabilmesi için meclis üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun (367 milletvekili) hazır bulunması ve oy kullanması

gerektiğini belirtmiştir (Hürriyet, 2006). Bu öne çıkarılan düşünce, tüm aktörler tarafından tartışılmış olup muhalefet kanadı tarafından cumhurbaşkanlığı seçiminde kullanılmıştır.

24 Nisan 2007’de AK Parti meclis grup toplantısında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan bir konuşma yaparak partinin cumhurbaşkanı adaylığı için dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ü açıklamıştır. Konuşmasının devamında Erdoğan, aday gösterilen Gül’ü *"gerekli bütün vasıflara haiz, kamuoyu ve yüce Meclis'te genel kabul görecektir, Cumhuriyet'i ve demokrasiyi güçlendirecek bir isim"* olarak tanıtmıştır (CNN Türk, 2007). 27 Nisan’da TBMM’de yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylaması gerçekleştirilmiştir. CHP milletvekilleri, Kanadoğlu tarafından öne çıkarılan 367 milletvekili tezinin işlemesi için Meclis’e gitmeyerek seçimlere katılmamıştır. O dönem mecliste bulunan Anavatan Partisi (ANAP) ve Doğru Yol Partisi (DYP) de seçimlere katılmamıştır (Miş ve Duran, 2017: 29). Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunda TBMM Genel Kurulu, CHP, ANAP ve DYP milletvekillerinin katılmaması sonucunda 361 milletvekili ile toplanmış ve oylama gerçekleştirilmiştir. Seçimin ilk turunda AK Parti’nin cumhurbaşkanı adayı Abdullah Gül 357 oy almıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2007). Abdullah Gül’ün aldığı oy sayısı, ilk turda cumhurbaşkanı seçilebilmek için gerekli olan üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun altında olduğu için ilk turda cumhurbaşkanı seçilememiştir (Gözler, 2019). TBMM tarafından, cumhurbaşkanı seçiminin ikinci tur oylamasının 2 Mayıs 2007 tarihinde yapılması için karar alınmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2007).

Cumhurbaşkanlığı seçim tartışmaları sürecinde beşinci aşama ise seçimin ilk turunun gerçekleştirildiği günün gecesinde Genelkurmay Başkanlığı tarafından resmi internet sitesinde bildirinin yayınlanması olmuştur. Toplumda “E- muhtıra” olarak ifade edilen bu bildiride şu ifadeler yer almıştır (Hürriyet, 2007):

“Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde öne çıkan sorun, laikliğin tartışılması konusuna odaklanmış durumdadır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Unutulmamalıdır ki, Türk Silahlı Kuvvetleri bu tartışmalarda taraftar ve laikliğin kesin savunucusudur. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri gerektiğinde tavrını ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacaktır.”

Genelkurmay Başkanlığı yayınladığı bu bildiri ile resmi bir aktör olarak bu seçim süreci tartışmalarına katılmış bulunmaktadır. Seçim tartışmalarında bu bildirinin Türk siyasal hayatına bakıldığında geçmişte askeri bürokrasinin sivil yönetime yaptığı müdahalelerden birisi olduğu görülmektedir. Dönemin hükümet sözcüsü olan Cemil Çiçek, Genelkurmay Başkanlığı'nın yayınladığı bildiriye yönelik şu açıklamalarda bulunmuştur (Hürriyet, 2007):

“Dün Genelkurmay Başkanlığı tarafından çeşitli konulardaki görüşlerini ifade eden bir açıklama, basın yayın organlarına gece yarısı verilmiş ve Genelkurmay Başkanlığı'nun internet sitesinde yayınlanmıştır. Bu açıklama hükümete karşı bir tutum olarak algılanmıştır. Kuşkusuz demokratik bir düzende bunun düşünülmesi bile yadırgatıcıdır. Öncelikle söylemek isteriz ki Başbakan'a bağlı bir kurum olan Genelkurmay Başkanlığı'nın herhangi bir konuda hükümete karşı bir ifade kullanması demokratik bir hukuk devletinde düşünülemez.”.

“Genelkurmay Başkanlığı hükümetin emrinde, görevleri Anayasa ve ilgili yasalarla tayin edilmiş bir kurumdur. Anayasamıza göre, Genelkurmay Başkanı görev ve yetkilerinden dolayı Başbakan'a karşı sorumludur. Bu metnin basın yayın organlarına verilmesi ve Genelkurmay'ın internet sitesinde yayınlanmasındaki zamanlama manidardır. Öncelikle devletimizin yüce makamı olan Cumhurbaşkanlığı'na 11'inci Cumhurbaşkanı'nı seçme sürecinde böyle bir metnin hem de gece yarısı ortaya çıkması, son derece dikkat çekicidir. Bunun bu hassas dönemde Anayasa Mahkemesi eksenli tartışmalar yapılırken ortaya çıkması yüce yargıyı etkilemeye yönelik bir girişim olarak algılanacaktır.”

Hükümet sözcüsü Çiçek'in konuşmasında sivil yönetime bağlı bir kurumun yönetimi askeri bürokrasisinin cumhurbaşkanlığı sürecine yönelik yayınladığı bu bildirinin hukuka aykırı olduğunu ifade etmiştir. Bu bildirinin amacı Çiçek'e göre, bir başka resmi aktör olan yargı kurumu Anayasa Mahkemesi'nin kararını etkilemek olduğunu dile getirmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı'nın yayınladığı bildiriye yurtdışından ABD ve AB'den tepkiler gelmiştir. ABD'nin o dönemki Dışişleri Bakanı olan Condoleezza Rice bildiriye yönelik *“Amerika Birleşik Devletleri tamamen Türk demokrasisi ve anayasal süreçlerini destekler ve bu seçim, seçim sistemi ve seçim sisteminin sonuçları ve anayasal sürecin sonuçlarının desteklenmesi gerektiği anlamına gelmektedir.”* bu

açıklamayı yaparak bildiriye karşı çıkmıştır (TBMM'den akt. Erdağ, 2017: 105). AB'nin Genişlemeden Sorumlu üyesi Olli Rehn, bildiriye yönelik *"Ordu, siyaseti seçilmiş kişilere bırakmalıdır. Asker, demokrasiye, laikliğe ve asker-sivil arasındaki demokratik düzenlemelere saygılıysa, cumhurbaşkanlığı sürecinin dışında olmalı"* açıklamasını yaparak eleştirilerde bulunmuştur (Hürriyet, 2007).

Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunda 367 milletvekili toplantı yeter sayısına ulaşamadığı gerekçesi ile CHP, ilk turun iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunmuştur. Bu iptal başvurusunu üç gün içinde inceleyen Anayasa Mahkemesi, 1 Mayıs 2007 tarihinde cumhurbaşkanı seçiminin ilk tur oylamasında toplantı yeter sayısının 367 olması gerektiği gerekçesiyle TBMM Genel Kurulu'nda cumhurbaşkanı seçimine ilişkin 27 Nisan 2007 tarihinde yapılan ilk tur oylamasını iptal ettiğini açıklamıştır (Gözler, 2019). Resmi bir aktör olan yargı kurumu Anayasa Mahkemesi aldığı karar ile sürece katılmış olup ve bu açıklanan karar, sürecin kilitlenmesine neden olduğu için cumhurbaşkanı seçimi gerçekleştirememiştir. Bu cumhurbaşkanlığı seçimi, devlet yönetiminde sivilleşme yönünde yapılan bir işlem şeklinde ele alındığında; Anayasa Mahkemesi'nin aldığı bu karar, kamu politikası açısından yargı kurumunun politika sürecine etki etmesinin bir örneği olarak verilebilmektedir. Bunun yanı sıra Anayasa Mahkemesi, bu iptal kararı ile güvenlikleştirme sürecinin en etkili fonksiyonel aktörü olduğu kabul edilebilmektedir.

AK Parti, cumhurbaşkanı seçim sürecinin kilitlenmesi üzerine erken seçim yapılması için seçimlerin yenilenmesi teklifinde bulunmuştur. TBMM genel seçimlerinin yenilenmesine ve seçimin 22 Temmuz 2007 Pazar tarihinde yapılmasına karar vermiştir (Resmî Gazete, 2007, Sayı: 26511). AK Parti, seçimin yenilenmesinin yanı sıra cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesine ilişkin Anayasa değişikliği teklifinde bulunmuştur. AK Parti'nin verdiği teklif TBMM tarafından kabul edildikten sonra Cumhurbaşkanlığı tarafından halk oylamasına sunulmuştur (Gözler, 2019). 2002 yılından itibaren demokratikleşme ve sivilleşme yönünde politikalar hazırlayan ve uygulayan AK Parti, bu süreçte bir güvenlikleştirici süreç başlatmıştır. CHP başta olmak üzere muhalif grubun uygulamalarına ve söylemlerine karşılık olarak sistemin kilitlenmesi sebebiyle AK Parti bu sürece başvurmuştur. Kilitlenme sonucunda

AK Parti, erken seçime gidilmesini isteyerek sivilleşme hususunda; anayasa değişikliği teklifinde bulunarak sistemin demokratikleşmesi için alımlayıcı kitlenin (vatandaşın) kararına başvurmak istemiştir.

Seçimlerin yenilenmesine karar verilmesinin ardından hem bu sürecin temel aktörleri hem de Meclis'te yer alan siyasi partiler olan AK Parti ve CHP'nin seçim beyannamelerini incelemek bu güvenlikleştirme sürecini ve seçimden sonra 2007- 2011 yıllarındaki politika süreçlerini anlamaya yardımcı olacaktır. Çünkü partilerin seçim beyannameleri ve kampanyaları, seçimden sonra mevcut sürecin konularını ve olaylarını belirlemektedir. İktidar olan partinin seçim döneminde kamuoyuna sunduğu beyannamesinde ve kampanyasında yer alan konular ve başlıklar, devlet yönetiminin kurumsal gündeminde yer almaktadır. Mecliste yer alan muhalefet partilerinin beyannamelerindeki ve kampanyalarındaki konular ve başlıklar, hükümetin politikalarını etkilemekte ve kamu politikasını şekillendirmektedir. AK Parti ve CHP'nin seçim beyannameleri cumhurbaşkanlığı seçimine ve dört yıllık yasama dönemine yönelik belirli başlıklar üzerinden değerlendirilecektir.

AK Parti muhafazakâr demokrat kimliği ve *“İnsanı yaşat ki, devlet yaşasın”* düşüncesi ile siyaset anlayışının merkezine insanı yerleştirdiğini seçim beyannamesinde ifade etmiştir. AK Parti bu siyaset anlayışını Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün *“Milletle efendilik yoktur, hizmet etmek vardır”* sözü ile desteklemiştir. “Demokrasi ve Hukuk Devleti” başlığı altında AK Parti; laik, sosyal ve demokratik Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerinin savunucusu ve teminatı olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin sivil bir uzlaşma anayasasına ihtiyacı olduğunu dile getiren AK Parti, yeni anayasanın devlet-toplum-birey arasındaki ilişkileri bir başka ifadeyle resmi ve gayri resmi aktörler arasındaki ilişkileri temel hak ve özgürlükler ile sorumluluklar temelinde düzenleyen bir toplumsal sözleşme niteliğine sahip olması gerektiğini belirtmiştir. AK Parti devamında yürütme, yasama ve yargı erklerinin kısaca tüm resmi aktörlerin arasındaki ilişkilerin, yetki ve sorumluluklarının tam bir şekilde belirlenmesi zorunluluğunu belirtmiştir. AK Parti'ye göre toplumsal ve siyasal hayatta din, mezhep, cinsiyet, etnik vb. ayrımcılık konularındaki tartışmalı tanımlamaların ve uygulamaların ortaya çıkışının kaynağı, temel hak ve özgürlükler konusundaki eksikliklerdir. AK Parti, bu sorunun giderilmesi

için “*insan haklarına dayanan*” devlet anlayışının ülke demokrasisine yerleşmesinin gerektiğini beyannameye yazmıştır. Bunun için de AK Parti’ye göre sivil toplumun güçlenmesi ve “iyi yönetim” anlayışı içinde etkili bir kamuoyu denetimi gereklidir (Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Seçim Beyannamesi, 2007: 6-17). Nitekim bu düşüncede sivil toplumun güçlenmesi ve genişlemesi, güvenliğin derinleşmesini ifade etmiş ve güvenliğin tanımlanmasında devlet aktörünün yanı sıra gayri resmi aktörlerin de etkin olmasını vurgulamıştır.

Türkiye’nin ulusal güvenliğine, bölünmez bütünlüğüne ve üniter devlet yapısına yönelik her türlü tehdide, saldırıya ve terör örgütlerine karşı mücadele ettiklerini belirten AK Parti, Türkiye’nin ulusal güvenliğini geniş bir açıdan ele almıştır. AK Parti, ulusal güvenliğin sağlanmasında hükümet olarak askeri, diplomatik, ekonomik, kültürel ve toplumsal olmak üzere tüm boyutları ile güvenliği bir bütün içinde ele alarak devletin iç ve dış güvenliğinin sağlanmasında büyük bir kararlılık gösterildiğini belirtmiştir (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2007: 23,24). AK Parti’nin güvenliği çok boyutlu şekilde ele alması, devlet yönetiminin güvenlik anlayışının ve arayışının değiştiğinin göstergesidir. Toplumsal güvenlik başta olmak üzere tüm güvenlik alanlarının dikkate alınması ulusal güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

CHP seçim bildirgesinin önsöz kısmında “*Atatürk Türkiye’si*”nin temel yapıtaşlarının “*Ulus Devlet*”, “*Üniter Devlet*” ve “*Laik Cumhuriyet*” olduğunu vurgulamıştır ve ülke demokrasisinin bu üçlü temel ile güçlendiğini ve geliştiğini belirtmiştir. CHP bildirgesinde; Türkiye’nin laik düzeninin, Atatürk ilke ve devrimlerinin ve Cumhuriyet’in çağdaş kazanımlarının AK Parti hükümeti döneminde içeriden ve dışarıdan tehdit altında olduğunu ifade etmiştir. AK Parti’nin sahip olduğu hükümet yetkisini, ülkeyi din esasına göre yönetmek için reformlar yapmakta kullandığını öne süren CHP, laik düzenin ve Cumhuriyet’in temel değerlerinin tahrip edildiğini belirtmiştir. Hükümetin bu amacına yönelik gerçekleştirdiği reformlara ve uygulamalara karşı çıkan tüm aktörler ile hükümetin çatışma içinde olduğuna da yer vermiştir. Kendisinin iktidar olması halinde ülkedeki mevcut olumsuz unsurları durduracağını vurgulayan CHP, Türkiye’yi yeniden Cumhuriyet’in temel değerlerine

dayalı bir ülke haline getireceğini açıklamıştır. Bu anlayışla CHP, seçmenlerden oy istemiş ve bu seçimi Cumhuriyet tarihinin bir dönüm noktası olarak tanımlamıştır (Cumhuriyet Halk Parti (CHP) Seçim Bildirgesi, 2007: 1-3). CHP'nin bildirgesinin önsöz kısmı ele alındığında güvenlikleştirme sürecinde yaşanan olaylara ve tartışılan unsurlara vurgu yapıldığı görülmektedir. CHP, seçim beyannamesi ile güvenlikleştirme sürecine devam etmiş ve alımlayıcı kitle (seçmenler)'den oy vermelerini isteyerek sürecin başarıyla sonuçlanmasını amaçlamıştır.

CHP, seçim bildirgesinde terörle mücadele konusunda hükümeti eleştirirken, yeni dönemde iktidar olduklarında terör gruplarının dağıtılması ve yok edilmesi için siyasi iradenin konulacağını, ulusal sınırlar içinde ve dışında etkili bir mücadele edilerek ülkede barışın ve huzurun tesis edileceğini vaat etmiştir. İç güvenlik politikalarının yapımında sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel boyutların dikkate alınacağını belirten CHP, ülkenin farklı bölgelerinde bu politikaların uygulanmasında sivil toplum kuruluşları ve diğer gayri resmi aktörler ile yakın işbirliği içinde olacağını ifade etmiştir. Bunun devamında CHP, terörle mücadele hususunda sivil toplum kuruluşları ve muhtarlardan oluşan “Güvenlik sistemi”ni kuracağını açıklamıştır (CHP Seçim Bildirgesi, 2007: 8). CHP'nin de AK Parti gibi güvenlik tanımlamalarında ve uygulamalarında çok boyutlu ve çok aktörlü bir güvenlik anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Bu açıdan ele aldığımızda AK Parti ve CHP'nin güvenlik alanında birbirlerinden temel farkı kimliklerine göre yaptıkları güvenlik tanımlamalarıdır.

22 Temmuz 2007'de yapılan erken genel seçimde AK Parti geçerli oyların %46,6'sını alarak 341 milletvekili çıkarmıştır. Geçerli oyların %20,9'unu alan CHP, 112 milletvekili koltuğu kazanarak ana muhalefet partisi olmaya devam etmiştir. MHP geçerli oyların %14,3'ünü alarak 71 milletvekili ile tekrar meclise girmeyi başarmıştır. Seçime bağımsız giren adaylardan 26 tanesi de milletvekili seçilmiştir. Bu seçim sonuçlarını, 2002 yılında yapılan genel seçim sonuçlarıyla kıyasladığımızda AK Parti %12,3, CHP ise %1,5 oranında oylarını artırmıştır (Yüksek Seçim Kurulu, 2007). Güvenlikleştirme yoluna başvuran her iki partinin sürecin başarılı bir şekilde tamamlanıp tamamlanmadığının en iyi anlaşıldığı yöntem seçimdir. 2002 ve 2007 yıllarında gerçekleşen genel seçimlerin sonuçlarını kıyasladığımızda AK Parti'nin

oylarının CHP'den daha fazla oranda arttığı görülmektedir. Buna bağlı olarak da güvenlikleştirme sürecinde AK Parti'nin başarılı olduğu, CHP'nin ise başarısız olduğu söylenebilir.

Genel seçimin ardından Ağustos ayında TBMM, cumhurbaşkanı seçiminde birinci ve ikinci tur oylamaları 367'yi aşan milletvekilinin katılımıyla gerçekleştirdikten sonra, 28 Ağustos 2007 tarihinde AK Parti'nin adayı Abdullah Gül, 339 oyla üçüncü turda cumhurbaşkanı seçilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı olmuştur (Kemal Gözler, 2019). CHP milletvekilleri bu seçimin oylamalarına katılmayarak seçimi boykot etse de, kendi adayını destekleyen MHP milletvekillerinin seçim turlarına katılması sistemin yeniden kilitlenmesine engel olmuştur (Aktürk, 2018: 306). Bu süreçte MHP'nin seçime katılması AK Parti'ye dolaylı da olsa destekte bulunduğu söylenebilmektedir.

Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinin kilitlenmesinin ardından AK Parti'nin vermiş olduğu cumhurbaşkanını doğrudan halkın seçmesini öngören Anayasa değişikliği teklifi 21 Ekim 2007'de halkoyuna sunulmuştur. Referandumda %68,95'i evet oyu ile anayasa değişikliği kabul edilmiştir (Yüksek Seçim Kurulu, 2007). Bu değişikliğin kabul edilmesi ile cumhurbaşkanının TBMM tarafından seçilme dönemi sona ermiş ve Türk siyasi hayatında sistemin demokratikleşmesinde yeni bir döneme geçilmiştir. Bu seçim sonucu ile iki güvenlikleştirici aktör olan AK Parti ve CHP'nin güvenlikleştirici süreçleri tamamen sona ermiştir. Seçimde "Evet" yönünde verilen oyların üstün çoğunluğuna bakıldığında AK Parti'nin güvenlikleştirme sürecinde başarılı olduğu tekrar anlaşılmaktadır.

AK Parti iktidar döneminde Türk siyasi hayatının sivilleşmesi ve Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde, resmi ve gayri resmi aktörler ile kimlik ve çıkar doğrultusunda mücadele etmiştir. Daha açık bir ifadeyle bu dönemde yapılan reformlar sürecinde kimlik ve çıkarlar temelinde kamu politikası yapım ve uygulama aşamasında aktörler arasında mücadeleler gerçekleşmiştir. 2008 yılında AK Parti, TSK'nın içinde bulunan bazı yapılanmalar ile mücadele etmek zorunda kalması sivil-asker ilişkilerinde yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur (CNNTürk, 2019). 2008 yılında açılan Ergenekon ve Balyoz davalarında bazı askerler yargılanmaya başlanmıştır. Bu dava sürecinde

kendisine yapılan suçlamalara karşı savunma pozisyonunda yer alan binlerce askeri personel yargılamalar neticesinde hapse girmiştir. Bu dönemde politika yapım veya uygulama süreçlerinde siyasi etkinliğini azalan TSK, siyasal hayatta özerk bir aktör olma niteliğini yitirmeye başlamıştır (Yeşiltaş, 2018: 188). Siyasal hayatta askeri bürokrasisinin etkinliğinin azalması ile kamu politikasının yapım, uygulama ve değerlendirme süreçlerinde sivil aktörlerin hâkimiyetinin artması sistemin ve sürecin demokratikleşmesini sağlamıştır.

Türkiye’de devlet yönetiminin sivilleşmesi sürecinde sivil-asker ilişkilerinde yapılan düzenlemelerden birisi de 2010 yılında Emniyet Asayiş Yardımlaşma (EMASYA) protokolünün kaldırılmasıdır. EMASYA protokolü, 28 Şubat Darbesi’nin ardından Türk siyasal hayatında devam eden süreçte Genelkurmay Başkanlığı adına Korgeneral Çetin Doğan ve İçişleri Bakanlığı adına da dönemin Müsteşarı Teoman Üstün tarafından 7 Temmuz 1997 tarihinde imzalanan ve gizlilik derecesine sahip bir belgedir. Bu protokol İçişleri Bakanlığı’na bağlı olan mülki amirlerin talepte bulunmasını beklemeksizin yerelde görev yapan askeri komutanların il veya ilçede gerçekleşen toplumsal olayları önlemek veya sona erdirmek için müdahale etmesine yetki tanımıştır. EMASYA protokolü Genelkurmay Başkanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında imzalanan bir protokol ile 2010 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Turan, 2018: 287,288). Bu protokolün kaldırılması ile daha önce güvenlikleştirilen bazı konular güvenlik konusu olmaktan çıkartılmıştır ve AK Parti döneminde yönetimin sivilleşmesi hususunda önemli bir adım atıldığı görülmüştür.

AK Parti döneminde devlet yönetiminin güvenlik anlayışının değiştirilmeye ve bireyin temel ve hak özgürlüklerinin sağlanmaya çalışıldığı konulardan biri de üniversitelerdeki başörtüsü yasağıdır. AK Parti ve MHP’nin işbirliği ile 2008 yılında üniversitelerdeki başörtüsü yasağını kaldırmayı içeren Anayasa değişikliği paketi TBMM’ye sunularak bu yasak gündeme getirilmiştir. TBMM Genel Kurulu’nda bu değişiklik paketi 102 oya karşı 411 kabul oy ile kabul edilmiştir. Değişiklik paketinin oylanmasında CHP ve DSP değişikliğe karşı çıkmıştır. Demokratik Toplum Partisi (DTP) de değişiklik paketine destekte bulunmamıştır (Aktürk, 2018: 306-307). Başörtüsü yasağının kaldırılmasına yönelik anayasa değişikliği teklifi Genel Kurul’da

kabul edildikten sonra teklifin onaylanması ve Resmî Gazete’de yayınlanmasına rağmen bazı üniversitelerde yasağın devam ettiği görülmüştür (Habertürk, 2008). Resmi bir aktör olan üniversiteler, kamu politikası sürecinin uygulama aşamasının bir işlemi olan yasa değişikliğini tanımayarak bu aşamada hükümetin politika taslağına uymamıştır.

Başörtüsü yasağının kaldırılmasına yönelik anayasa değişikliği teklifine Genel Kurul’da karşı çıkan CHP ve DSP, “5735 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un, 1. ve 2. maddelerinin Anayasa’nın Başlangıç kısmı ile 1., 2., 3., 4., 6., 7., 8., 9., 24., 42., 138., 153. ve 174. maddelerine aykırılığı savıyla yokluğunun hükme bağlanması ya da iptali ve yürürlüğünün durdurulması” istemi ile Anayasa Mahkemesi’ne başvuruda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi 5 Haziran 2008’de oyçokluğuyla bu anayasa değişikliği teklifinin iptaline karar vermiştir (Resmî Gazete, 2008, Sayı:27032). 1971 yılındaki anayasa değişikliği sonrasında Anayasa Mahkemesi’nin esas bakımından inceleme yetkisinin olmadığını belirten kaynaklar, verilen bu kararın siyasi bir nitelikte olduğunu belirtmiştir (Uzun, 2018: 216).

Başörtüsü yasağına ilişkin anayasa değişikliği teklifinin verilmesinden yaklaşık bir ay sonra 14 Mart 2008 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından “laikliğe aykırı fiillerin odağı haline geldiği” iddiasıyla AK Parti’nin kapatılması istemiyle Anayasa Mahkemesi’nde dava açılmıştır (Anadolu Ajansı, 2008). AK Parti’nin kapatılması davasında altı üye partinin kapatılması, dört üye partinin kapatılması yerine devlet yardımıdan yarı oranında yoksun bırakılması ve bir üye de davanın reddi yönünde oy kullanmıştır. Davada oylama sonucunda siyasi partilerin kapatılması için öngörülen nitelikli çoğunluğun sağlanamaması nedeniyle Anayasa Mahkemesi tarafından AK Parti kapatılmamıştır, ancak AK Parti’nin 2008 yılında aldığı devlet yardımı miktarının yarısından yoksun bırakılmasına karar verilmiştir (Resmî Gazete, 2008, Sayı: 27034).

Güvenikleştirme konusu olan sorunlardan biri de Kürt / Doğu sorunudur. Kürt sorunu veya Doğu sorunu vb. şekillerde ifade edilen bu soruna yönelik politika süreci, Erdoğan’ın 2005 yılında Diyarbakır’da yaptığı konuşması ile başlamıştır. Erdoğan konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir (Yenişafak, 2005):

“Herkes birinci sınıf vatandaşıdır. Kürt sorunu sadece bir kesimin değil tüm ülkenin ve özellikle benim sorunumdur. Sorunları anayasal düzen içinde, daha çok demokrasi, daha çok refahla çözüyoruz.”.

“Her ülkede geçmişte hatalar yapılmıştır. Geçmişte yapılan hataları yok saymak büyük devletlere asla yakışmaz. Büyük devlet, güçlü millet kendisiyle yüzleşerek hatalarını ve sevaplarını masaya yatırarak, geleceğe yürüme özgüvenine sahip devlet ve millettir. Ben milletimin devletimin özgüvenine tarih bilincine ve coğrafya şuuruna inanan bir kadronun başbakanı olarak huzurunuzdayım.”.

“Türkiye'nin geldiği noktadan geriye adım atılmayacağını, demokrasinin bütün vatandaşlarımız tarafından hissedilerek derinleşeceğini herkesin bilmesi gerekir. Demokratik sürecin geriye doğru işlemesine izin vermeyeceğiz. Bu devlet, bu vatan, bu bayrak hepimizin.”.

“Biz büyük bir devletiz ve bu ülkeyi kuranların bize miras bıraktığı temel prensipler ve cumhuriyet ilkesi içinde, Anayasal düzen dâhilinde her sorunu, daha çok demokrasi daha çok vatandaşlık hukuku daha çok refahla çözeceğiz, bu anlayışla çözüyoruz ve çözeceğiz de...”.

Erdoğan’ın Diyarbakır’da yapmış olduğu bu konuşma, toplumda mevcut ama tartışılmayan konular kapsamında olan bu sorunu ülke gündemine taşımıştır ve kamu politikası sürecinin ilk aşaması olan gündemin oluşturulması başlamıştır. Erdoğan problemin tanımlanması hususunda sorunu, bir kimlik veya azınlık meselesi olarak tanımlamayıp, tüm ülke genelini ilgilendiren bir mesele olarak tanımlamış ve sorunun kapsamını genişletmiştir. Konuşmasında kullandığı “büyük devlet”, “güçlü millet”, “tarih bilinci” ve “coğrafi şuur” sözleri ile Erdoğan’ın, Türkiye’nin güvenlik kültürüne değindiği görülmüştür ve Erdoğan özellikle “tek devlet, tek millet, tek bayrak” anlayışını ön plana çıkarmıştır. Ancak Erdoğan’ın “tek devlet, tek millet, tek bayrak” anlayışı, geçmiş dönemdeki anlayışlar ile aynı anlamı ifade etmemektedir. Daha açık bir ifadeyle farklı etnik yapılara ve dinsel gruplara sahip olan Türkiye’nin tek tipleşmesinden ziyade farklı yapıların ve grupların özgür ve güvenli bir ülkede yaşamasını amaçlamıştır.

Geçmiş dönemlerde sorunların doğru tanımlanmadığını ve buna bağlı olarak sorunların çözümünde izlenilen yol ve yöntemlerin de doğru olmadığını belirten

Erdoğan, geçmişteki uygulamaların değerlendirilip anayasal düzende ve demokratik ortamda sorunların yeniden tanımlanacağını ve yeni çözümlerin üretileceğini vurgulamıştır. Bir başka ifadeyle sorunun tanımlanmasında ve çözümünde geçmiş dönemlerde devlet yönetimine hâkim olan geleneksel güvenlik anlayışının yerine yeni güvenlik anlayışının geldiği görülmüştür. Yeni güvenlik anlayışı ile devlet merkezli güvenlik anlayışı değiştirilerek grupların ve bireylerin de güvenliği politika sürecinde dikkate alınmıştır. Geçmiş dönemde sorunun çözümü için sadece askeri alanda yöntemlere başvurulurken Erdoğan, yeni dönemde siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda da çeşitli yöntemlere başvurarak sorunun çözüleceğini ifade etmiştir. Ayrıca sorunun farklı şekilde ele alınmasını dile getirerek geçmiş döneme göre tanımlanan güvenlik sorununu da güvenliksizleştirmiştir.

Erdoğan'ın açıklamasından sonraki süreçte cumhurbaşkanlığı seçim süreci, erken genel seçim ve parti kapatma davası gibi sistemik gündemlerin devlet yönetiminin kurumsal gündemine taşınması nedeniyle bu sorunun çözümüne yönelik uygulamalara hemen başlanamamıştır. Sorunun askeri güvenlik kapsamında görülen PKK (Kürdistan İşçi Partisi) terör örgütü, bu süreçte ülkenin farklı illerinde çeşitli saldırılar gerçekleştirmiştir. Bu saldırılar ile ülke yönetimine baskı oluşturmaya ve ülke siyasetini etkilemeye çalışmıştır. Devlet yönetimi, saldırılar sonrasında kamuoyunun da etkisi ile 2008 yılında sınır ötesi harekât düzenlemiştir (Özhan, 2014: 8-9).

AK Parti'nin kendi hedefleri doğrultusunda demokratikleşme hususunda yaptığı işlemlerden birisi TRT ŞEŞ (TRT 6, günümüzdeki adıyla TRT Kürdi)'in kurulmasıdır. 2008 yılında yürürlüğe giren 5767 sayılı *“Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu ile Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”* kapsamında *“Kurum tarafından Türkçe dışında farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir”* ifadesinin Kanun maddesine eklenmesi sonucunda Kürtçe yayın yapma imkânı ortaya çıkmıştır. TRT ŞEŞ kanalı 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren test yayınlarından sonra normal yayın hayatına başlamıştır (Alptekin ve Köse, 2018: 323).

2009 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Gül'ün Prag ziyareti dönüşünde gazetecilere yaptığı *“İster terör, ister Güneydoğu, ister Kürt meselesi deyin, bu*

Türkiye'nin birinci sorunudur. Halledilmesi lazımdır.” açıklaması, sorunun tekrar devletin kurumsal gündemine girdiğini göstermiştir. DTP Muş milletvekili Sırrı Sakık ve DTP genel başkanı Ahmet Türk; Gül’ün soruna dair yaptığı açıklamaları olumlu bulmuştur (Milliyet, 2009). Kamu politikası sürecinin resmi ve gayri resmi aktörlerinin basına verdikleri demeçlere bakıldığında yeni döneme geçileceği açıkça görülmektedir.

2009 yılının Haziran ayında Genelkurmay Başkanlığı Harekât Başkanlığı Barış İçin Ortaklık ve Eğitim Komutanlığı’nın düzenlediği İpek Yolu 2009 General - Amiral Semineri’nin açılış konuşmasını yapan dönemin Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ terörle mücadeleye yönelik bazı açıklamalar yapmıştır (Milliyet, 2009):

“Terörizmin sadece masum insanların hayatını tehdit ettiği söylenemez. Ayrıca demokrasi, özgürlük, insan hakları gibi temel insani değerleri de tehdit eder. Bu nedenle terörizmle mücadelenin ana stratejik ilkesi, insan merkezli bir süreç olmalıdır. Bu süreç, insanların kalplerine ve akıllarına hitap etmelidir. Bu son derece hayati konuda hiçbir hata yapılmamalı ve terörizm karşıtı önlemler günümüzdeki hukuk sistemleriyle uyumlu şekilde alınmalıdır. Ancak terörist örgütler silahlı güçlerini korurken, sadece ekonomik ve sosyokültürel alanlarda gerekli önlemleri alarak terörizmin bitirileceğine inanmayı düşünmek bir hatadır. Bu nedenle, terörist örgütün dağılışı ve silahları bırakışına kadar terörist örgütlerle mücadele etmeye son derece kararlıyız.”

Kamu politikası sürecinin yapım ve uygulama aşamasında, askeri güvenlik sektörünün en önemli resmi aktörlerinden biri olan Genelkurmay Başkanı’nın açıklamaları, sürecin işleyişi ve gidişatı için kritik bir öneme sahiptir. Başbuğ açıklamasında, terör faaliyetlerinin odak noktasının sadece bireyin can güvenliğine yönelik olmadığını, terör örgütlerinin insani değerleri tehdit ederek toplumsal baskının oluşmasını ve devlet sisteminin işleyişinin zayıflamasını amaçladığını vurgulamıştır. Bu açıklamaya göre Başbuğ, devletin terörle mücadelede kamu politikası sürecinin insani merkezli yürütülmesinin gerekliliğini belirtmiştir. Konuşmasının devamında yaptığı açıklamalarda ise Başbuğ, terörle mücadelenin ekonomik ve sosyokültürel alanlarında yapılan uygulamaların ve alınan tedbirlerin, askeri alanda yapılan operasyonlar sonucunda terör örgütleri dağıldığında veya silahlarını bıraktıklarında anlam kazanacağını ifade etmiştir. Bu açıklamaya göre terörle mücadelede güvenlik politikalarının sektörel alanlara ayrılıp eşgüdümlü bir şekilde politikaların koordine

edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Başbuğ'un açıklaması temel alındığında AK Parti'nin bu soruna yönelik politika taslağının oluşturulması sürecinde sorunun başarıyla çözümlenmesi için ekonomik reformlar, temel hak ve özgürlükler için siyasal reformlar ve askeri politikalar olmak üzere üç ayrı koldan politikanın tasarlanması ve uygulanması, kamu politikası sürecinin başarıyla tamamlanmasını daha mümkün kılabilir.

29 Temmuz 2009 tarihinde o dönemin İçişleri Bakanı olan Beşir Atalay, "Demokratik Açılımı" açıklayarak son dönemde yapılan görüşmelerin ve uygulamaların olumlu bir şekilde sürdüğünü ifade etmiştir (İhlas Haber Ajansı, 2009). 2 Ağustos 2009'da Beşir Atalay'ın da katıldığı demokratik açılım, sonrasında adı "Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi", kapsamında düzenlenen çalışmaya gazeteciler, akademisyenler ve yazarlar katılmıştır. Çalıştayda *"Süreç kapsamında yapılması gerekenler: Yöntem ve yönetim"* ile *"Demokratikleşme paketinde neler olmalı?"* başlıklı iki oturum düzenlenmiştir. İlk oturumda katılımcılar tarafından *"parlamentonun rolü, siyasi partiler, sürecin kamuoyuna anlatılması, süreçte dış ilişkiler ve süreçte riskler ve direnç noktaları"* konuları ele alınırken, demokratikleşme paketi ile ilgili ikinci oturumda ise katılımcılar bu paketin kısa, orta ve uzun vade olmak üzere hedefleri hususunda görüşmüşlerdir (Hürriyet, 2009). Kamu politikasının yapım sürecinde gayri resmi aktörlerin görüşlerinin resmi aktörler tarafından alınması, sürecin işlevselliği açısından katkı sağladığı görülmüştür. Çünkü gayri resmi aktörlerin sunmuş oldukları politika seçenekleri, resmi aktörlerin politika taslağını oluşturma sürecine olumlu katkı sağlamaktadır.

Demokratik açılım sürecinde 19 Ekim 2009 tarihinde DTP'lilerin "Barış Grubu" olarak nitelendirdiği PKK'lı teröristler, Habur sınır kapısından ülkeye giriş yaparak teslim olmuştur. DTP'liler teslim olan bu teröristlerin silahlı eyleme katılmadığını bildirseler de bu örgüt üyelerinin karşılanmasında kullandıkları söylemler ve görüntüler için demokratik açılıma yönelik kamuoyundan büyük bir tepki gelmiştir ve bu da sürecin işlevselliğine zarar vermiştir (Akdoğan, 2011: 39).

Demokratik açılımın görüşülmesi için 10 Kasım 2009'da TBMM'de Genel Kurul toplanmıştır. CHP ve MHP, Atatürk'ün ölüm yıldönümünde bu açılımın

görüşülmesini uygun bulmamış ve başka bir tarihte görüşülmesi için önerge vermiştir. İki partinin verdiği önerge TBMM’de oy çokluğuyla reddedilmiştir (Hürriyet, 2009). AK Parti, yasama erki olan Meclis’te bu açılımın görüşülmesini isteyerek hem resmi düzeyde hem de toplum nazarında sürecin işlevsel hale gelmesini amaçlamıştır. Demokratik açılımın Meclis’te konuşulmasının bir başka anlamı ise sürecin işleyişinde başka bir resmi aktörün de etkinliğinin olmasını sağlamak ve gelecek dönemde açılım için gerekli reformların yapılması adına bir adım olarak görülmesidir. 10 Kasım’da Meclis’te gerçekleşen tartışmalı olaylar sonrasında Erdoğan, 15 Kasım’da Ankara-İzmir yolunun açılışında bir konuşma yaparak *“Milli birlik ve kardeşlik projemiz bir hedeftir. Demokratik açılım süreciyle bu hedefe ulaşacağız.”* ifadesini kullanmıştır (Milliyet, 2009). Erdoğan’ın bu konuşması, kendisinin açılımın güvenlikleştirici aktörü olmaya devam ettiğini göstermiştir.

Mecliste bulunan partilerden biri olan ana muhalefet partisi CHP, demokratik açılıma destek vermemiştir. Baykal, açılıma yönelik olarak Habur’da gerçekleşenleri kastederek *“Türkiye’de hukukun nasıl katledildiğine tanık olduk, çadır mahkemelerinin kurulmasının, PKK’lı sanıkların ayağına hakimlerin taşınmasının, 70 milyonun gözü önünde gerçekleştiğini kaydetti.”* şeklinde bir açıklama yapmıştır (NTV, 2009). Baykal ayrıca sürecin işleyişi hakkında *“Terörün kesin, net, inandırıcı bir şekilde ortadan kalkacağını görmeden hiç bir biçimde temasa, müzakereye, ilişkiye sakın girmeyin.”* uyarısında bulunmuştur (Akdoğan, 2011: 33).

MHP, demokratik açılıma yönelik sert söylemlerde bulunarak sürece karşı çıkmıştır. 10 Kasım’da bu açılımın görüşülmesine şüphe ile yaklaşan MHP genel başkanı Devlet Bahçeli, bu görüşmenin Cumhuriyet’in varlığının tartışılması anlamına geldiğini ifade eden bir açıklamada bulunmuştur (NTV, 2009). Bahçeli bu dönemde MHP meclis grup toplantılarında ve parti etkinliklerinde sürece yönelik eleştirilerde bulunmaya ve açıklama yapmaya devam etmiştir. 24 Kasım 2009 ve 8 Aralık 2009 tarihlerinde TBMM Grup Toplantılarında Bahçeli, demokratik açılım sürecinde yapılan uygulamalar ve faaliyetler üzerinden hükümet temsilcilerine ağır eleştirilerde bulunmuştur (Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), 2009).

Meclis'te yer alan siyasi partilerden biri olan DTP ise açıklamaları ve uygulamaları ile demokratik açılımın meşruluğunun sorgulanmasına neden olmuştur. Akdoğan'ın da belirttiği gibi DTP, bu açılımı Kürt vatandaşlarının sorunu için bir çözüm yolu olarak görmek yerine, terör örgütü PKK'yı legalleştirmek için bir fırsat olarak görmüştür. DTP'nin süreç içerisinde yaptığı açıklamalar ve talepte bulundukları unsurlar toplumda tepkilerin oluşmasına neden olmuş ve sürecin işleyişini olumsuz şekilde etkilemiştir (Akdoğan, 2011: 33,34).

Kamu politikası süreçlerinin gayri resmi aktörü olan sivil toplum kuruluşlarının bir kısmı demokratik açılıma destek verirken bir kısmı da karşı çıkmıştır. Türkiye'nin önemli gayri resmi aktörlerinden biri olan Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) başkanı ve yöneticileri, demokratik açılıma yönelik görüşlerde bulunmuştur. O dönem TÜSİAD'ın başkanı olan Arzu Yalçındağ şu açıklamayı yapmıştır (İlke Haber, 2009):

“Demokratik açılımın başarıya ulaşması halinde Türkiye'nin, tarihine damgasını vurmuş önemli bir meselesini çözmüş olacağını ve daha da önemlisi, buna bağlı olarak ülkemizi çeyrek yüzyıldır acılara boğan terörizm belasından da kurtulacağız. Elbette bunu yürekten temenni ediyoruz.”.

TÜSİAD'ın o dönem Yüksek İstişare Konseyi başkanı olan Mustafa Koç da demokratik açılım hakkında açıklama yaparak görüşlerini dile getirmiştir (İlke Haber, 2009):

"Kamuoyunda 'Kürt Açılımı' olarak ifadesini bulan hükümetin demokratik açılımını yerinde ve olumlu buluyoruz. Bireysel ve kültürel hakların geliştirilmesi hususunda bir tereddüt yaratmasına izin vermemek kaydıyla, konunun esas olarak bir 'Demokratik Açılım' biçiminde ele alınması gerektiği hususundaki yaklaşımı destekliyoruz"

Demokratik açılım sürecinde gerçekleşen kritik olaylardan biri Anayasa Mahkemesi'nin siyasi parti kapatma dava sürecinde 11 Aralık 2009 tarihinde aldığı karar ile DTP'nin kapatılmasıdır. Parti kapatma davasında ilişkin Resmî Gazete'de yayınlanan şu karar verilmiştir (Resmî Gazete, 2009, Sayı: 27432):

“Demokratik Toplum Partisi'nin, eylemleri yanında terör örgütüyle olan bağlantıları da değerlendirildiğinde Devletin ülkesi ve

milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiği anlaşıldığından, Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 101. ve 103. maddeleri gereğince kapatılmasına karar verildiği belirtilmiştir.”

Sürecin güvenlikleştirici aktörü olan Erdoğan, partilerin kapatılmasına karşı olduğunu belirtmiş ve partilerin değil kişilerin ceza almasından yana olduğunu dile getirerek verilen cezayı doğru bulmadığını söylemiştir (Haber7.com, 2009). Demokratik açılım süreci, bu süreçten sonra bu yasama dönemi içerisinde resmi ve gayri resmi aktörlerin sürece müdahil olması ile sürekli tartışmalar ışığında devam etmiştir.

Bu bölümde daha önce de açıkladığımız gibi AK Parti 2007 yılında seçim beyannamesinde yeni bir sivil anayasanın gerekliliğini belirtmiştir ve yürütme, yasama ve yargı erklerinin yetki ve sorumluluklarının tam bir şekilde belirlenmesi zorunluluğunu vurgulamıştır. 2007 yılındaki genel seçimden 2010 yılına kadar demokratikleşme ve sivilleşme sürecinde Türk siyasal hayatında çeşitli olaylar gerçekleşmiştir. AK Parti, kurumsal gündeminde yer alan konular için politikalarını gerçekleştirmeye çalışırken resmi ve gayri resmi aktörler ile karşı karşıya kalmıştır. Tüm bu sorunlar ve gerçekleşen olaylar sonrasında AK Parti, 26 maddelik bir değişikliği içeren anayasa değişikliği paketi hazırlamıştır ve Meclis'te kabul edilmesinin ardından dönemin Cumhurbaşkanı Gül paketi onaylamıştır (Haber7.com, 2010).

Referandum sürecinde "Evet" tarafında yer alan aktörler AK Parti, Saadet Partisi ve Büyük Birlik Partisi (BBP)'dir. "Hayır" tarafında yer alan siyasi partiler ise CHP ve MHP'dir. Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) ise boykot çağrısında bulunmuştur. Referandum kampanya sürecinde AK Parti, "Yetmez Ama Evet" kampanyası ile halka değişiklik paketini anlatmaya çalışmıştır. Bu süreçte “Hayır” tarafında yer alan partiler ise kampanya sürecinde "Amerika'nın Hayırlı, Türkiye'nin Hayırsız Evlatları, “Tarih Sizi Affetmeyecek" sloganlarını kullanmıştır (BBCNews Türkçe, 2010).

12 Eylül 2010 tarihinde gerçekleşen referanduma katılım oranı %73.71 olmuştur. Katılım oranının düşük olması BDP'nin boykot çağrısının kendi seçmenleri tarafından uyulduğunu göstermiştir. Referandumda geçerli oyların %57.88'i “Evet”; %42.12'si ise “Hayır” olarak çıkmıştır ve bu sonuca göre anayasa değişikliği paketi halk tarafından kabul edilmiştir (Resmî Gazete, 2010, Sayı: 27708). Referandum

sonucu ile değişenlerden biri yargı erkinin resmi aktörleri olan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) ve Anayasa Mahkemesi ile ilgilidir. HSYK ile Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunda, görev ve yetkilerinde kapsamlı ve önemli değişiklikler olmuştur (Uzun, 2018: 217). Yargı alanındaki bir başka değişiklik ise askeri yargı alanının daraltılmış olmasıdır. Bu değişiklikle asker kişilerin işledikleri ağır ceza suçlarında sivil mahkemelerde yargılanmasına başlanılmıştır. Yargı alanındaki diğer bir değişiklik ise 12 Eylül darbecilerine yargı yolunun açılmasıdır. Anayasa'daki geçici 15. Maddenin kaldırılması ile dönemin askeri yöneticileri için yargılanma süreci başlamıştır. Askeri alandaki değişiklik ise Yüksek Askeri Şura (YAŞ) kararlarına yargı yolunun açılmasıdır. Bu değişiklik ile TSK'dan ilişkili kesilen kişinin bu işleme dair YAŞ kararlarına yargı yoluna başvurma hakkı doğmuştur (Turan, 2018: 289,290). Referandum sonucunda gerçekleşen değişikliklerden bazıları bireyin hakları ile ilgili olduğu için bireyin güvenliği ile de doğrudan ilişkilidir. Bilgi edinme hakkı, bu anayasa değişikliği ile 1982 Anayasası'nın 72. maddesine eklenmesi sonucunda anayasal hak haline gelmiştir ve anayasal bir güvence olmuştur. Birey ile ilişkili bir başka gelişme ise Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman)'nun hayat geçirilmesidir. Bu da insan hayatını merkeze alan AK Parti'nin siyaset anlayışının bir göstergesidir (Sobacı ve Köseoğlu, 2018: 171).

AK Parti'nin ikinci hükümet döneminde devlet yönetimi anlayışındaki değişim, iç siyasette olduğu gibi dış politikada da gerçekleşmiştir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından oluşan yeni düzende güvenlik tehditleri ve aktörleri değişmiştir. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Türkiye'nin yakın bölgelerine yönelik devletin yönetiminde olan iki isim Turgut Özal ve Süleyman Demirel'in söylemleri bulunmaktadır. Turgut Özal, *“Gelecek yüzyıl, yani 21. yüzyıl Türklerin yılı olacaktır”* sözü ile Avrasyacılık yaklaşımını ülke gündeminde tutmuştur. Özal ve Demirel'in bu bölgelere yönelik taşıdığı ortak düşünceleri *“Adriyatik'ten Çin Denizi'ne Türk Dünyası”* söylemi ile ülke siyasetinde yer almıştır. Necmettin Erbakan ise Müslüman ülkelere yönelik yeni bir yaklaşımla Ortadoğu'da ilişkilerin geliştirilmesini amaçlamıştır (Demirtaş ve Çalış'tan akt. Akıllı, 2014: 96-97). Tüm bu arayışlara rağmen 1990'lı yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet yönetiminde bulunan bazı resmi aktörler, geleneksel güvenlik anlayışlarını devam ettirmiş ve güvenlik

sorunları ile mücadelede geleneksel yöntemlere başvurmuştur. Buna bağlı olarak yeni düzendeki yeni güvenlik sorunları devlet yönetimi tarafından çözülememiş ve bu güvenlik tehditleri 2000’li yıllara taşınmıştır (Gül, 2016: 314).

AK Parti’nin iktidar partisi olması ile 21. yüzyılda devlet yönetiminin dış politikada güvenlik anlayışı değişmiş ve buna bağlı olarak da güvenlik tanımlamaları ve yöntemleri de değişmiştir. AK Parti birinci hükümet döneminde AB’ye üyelik sürecinde iç siyasette yaptığı reformlar ile dış politikada da kazançlar elde etmiş ve sonraki dönemde Türk dış politikasında yeniliklerin yolunu açmıştır (Keyman, 2009: 647).

AK Parti, 2007 yılında yapılan genel seçimler öncesinde seçim beyannamesinde “Dış Politika” başlığı altında *“Türkiye’yi Etkilenen Değil Etkileyen, Belirlenen Değil Belirleyen Bir Ülke Konumuna Getirecek Politikalar İzliyoruz”* sloganıyla dış politikadaki yeni anlayışlara ve yöntemlere yer vermiştir. AK Parti seçim beyannamesinde Türkiye’yi dış politika gündemi ve sorumluluk alanları bakımından çok yönlü ve çok boyutlu bir ülke olarak tanımlamış ve çok boyutlu bir dış politikanın gerekliliğini belirtmiştir. Seçim beyannamesinde Türkiye’nin bölgesel bir güç ve etkin bir küresel aktör olması için AK Parti yönetimi dış politikada vizyon odaklı bir anlayışı temel alacaklarını ifade etmiştir. AK Parti bu vizyon odaklı anlayışın Türkiye’nin kendi ekseninden başlayarak kademeli bir şekilde küresel alana yayılan bir etkinlik kazanılmasını amaçlamıştır. Dış politikanın ana esası olarak güvenlik ilkesini belirleyen AK Parti güvenlik ile özgürlüğü birbirleriyle çelişen olarak değil tamamlayan ilkeler olarak ifade etmiştir. “Komşu ülkelerle sıfır problem” ilkesi AK Parti’nin komşu ülkelere yönelik planladığı politikalarının temel ilkelerinden birisi olmuştur. *“Çevremiz düşmanlarla çevrili”* düşüncesi bırakılarak komşu ülkelerle yapılacak işbirliği ve diyalog ortamı ile AK Parti, *“Büyük ve merkez ülke”* idealini gerçekleştirmeyi amaçlamıştır (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2007: 190,191,195,196).

O dönem Başbakan Erdoğan’ın danışmanlığını yapan Davutoğlu, bir gayri resmi aktör olarak dış politika yapımında ve uygulanmasında etkin bir isim olmuştur. Davutoğlu (2007: 79-84), AK Parti’nin seçim beyannamesinde belirttiği vizyonunun operasyonel ilkelerini beş maddede açıklamıştır:

- Güvenlik-özgürlük dengesi
- Komşularla sıfır sorun politikası
- Komşu bölgeler ve ötesiyle ilişkilerin geliştirilmesi
- Çok boyutlu dış politikanın yürütülmesi
- Ritmik diplomasi

11 Eylül terör saldırıları sonrası oluşan düzende devletler, bireylerin özgürlük alanlarını kısıtlayarak ulusal güvenliklerini sağlamaya başlamıştır. Türkiye, bu süreçte iç siyasette demokratikleşme ve sivilleşme doğrultusunda yaptığı reformlar ile bireylerin özgürlüğünü genişletmiş ve demokrasiye katkıda bulunmuştur. Buna bağlı olarak da Türkiye, Ortadoğu başta olmak üzere yakın bölge ülkeleri için bir “model ülke” olarak gösterilmiştir (Erdağ ve Kardaş, 2013: 74).

AK Parti, “komşularla sıfır sorun politikası” ile geçmiş yüzyılda Türkiye’nin güvenlik kültüründe de mevcut olan devlet yönetiminin “dört yanımız düşmanlarla çevrili” güvenlik anlayışı terkedilerek komşu ülkeler ile “maksimum işbirliği” politikası uygulanmaya başlanmıştır. Sınır komşu ülkeler başta olmak üzere komşu bölgelerdeki ve yakın kara ve deniz havzalarındaki ülkeler ile “Yüksek Düzeyli İşbirliği Toplantıları” düzenlenmiş ve devamında kurumsallaştırılması amaçlanmıştır (Ataman, 2018: 52). “Komşularla sıfır sorun politikası” AK Parti döneminde yapılan bir güvenliksizleştirme sürecidir. Geçmiş dönemlerdeki yönetimlerin güvenlik sorunu olarak tanımladıkları konular ve unsurlar, AK Parti döneminde güvenlik sorunu olmaktan çıkarılarak güvenliksizleştirilmiş ve komşu ülkeler tehdit olarak görülmemeye başlanmıştır.

20. yüzyılda devlet yönetiminin geleneksel güvenlik anlayışına göre Türk dış politikasında Batıcılık ilkesi temelinde izolasyonist ve savunmacı bir yaklaşım izlenmiştir. AK Parti ise bu anlayışı değiştirerek seçim beyannamesinde belirtmiş olduğu gibi yeni dönemde çok taraflı ve çok boyutlu politikalar izlemiştir. Batı odaklı dış politika anlayışının yerine komşu bölgeler ve ötesindeki bölgelerde yer alan ülkeler ile ilişkiler kurulup geliştirilmiş ve dış politikada yeni alanlar açılmıştır (Aras ve Fidan’dan akt. Erdağ ve Kardaş, 2013: 73).

Dış politikada yeni anlayışın son operasyonel ilkesi olan ritmik diplomasi ile AK Parti, bölgesel ve küresel konuların ve olayların içerisinde yer almaya çalışarak uluslararası sistemin işleyişinde etkin küresel bir aktör olmayı amaçlamıştır. “Bekle ve gör” anlayışı yerine proaktif dış politika tercih edilmiş ve AK Parti, uluslararası toplantılara ve zirvelere ev sahipliği yapmıştır. Türkiye, ritmik diplomasi ilkesi doğrultusunda bölgesel ve küresel krizlerde arabuluculuk yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, AK Parti’nin hükümet döneminde Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türk Kızılayı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Türkiye Maarif Vakfı gibi çeşitli resmi ve yarı resmi kuruluşların dünyanın dört bir yanına ulaşan uygulamalarıyla etkin bir dış politika izlemiştir (Muhittin, 2018: 55).

Davutoğlu tüm bu ilkeler doğrultusunda dış politika anlayışı için *“Türkiye’nin Şili’den Endonezya’ya, Afrika’dan Orta Asya’ya ve AB’den İslam Konferansı Teşkilatı (İKT)’na kadar uzanan tüm coğrafyada kurduğu ilişkiler, dış politikaya bütüncül bir yaklaşımın parçası olacaktır. Bu girişimler, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun yüzüncü yıldönümü olan 2023’e yaklaşırken Türkiye’yi küresel bir aktör yapacaktır.”* sözlerini kullanmıştır (2007: 96).

Türkiye’nin beş operasyonel ilke ile izlemiş olduğu bu dış politika, ulusal güvenliğin sağlanmasında büyük önem taşımıştır. Güvenlik tanımlamalarında ve yöntemlerinde yapılan değişiklikler bölgesel düzende çatışmanın azaltılmasına ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Türkiye, ulusal güvenlik sisteminin ikinci halkası olan yakın çevresindeki ülkeler ile diyalog kurarak ve işbirliğinde bulunarak ulusal güvenliğini tehdit edebilecek unsurların oluşmamasını sağlamıştır. Ulusal güvenliğin sağlanmasının yanı sıra yakın çevre bölgelerinin ötesinde kalan alanlarda da politikalar uygulayarak küresel alanda etkin olan bölgesel bir aktör olmuştur.

4.3. 2011 – 2015 Dönemi

12 Haziran 2011 yılında yapılan genel seçimde AK Parti, geçerli oyların %49.83’ünü alarak “Usta dönemi” olarak ifade edilen kendisinin üçüncü iktidar dönemi başlamıştır. Genel seçimde geçerli oyların %25,98’ini CHP ve %13.01’ini de MHP alarak bu iki parti Meclis’e girmiştir. Seçime bağımsız giren adaylar ise Türkiye

genelinde geçerli oyların %6,57'sini almıştır (Resmî Gazete, 2011, Karar: 1070). AK Parti, “Yeni Türkiye” ve “2023 Vizyonu” gibi benzeri kavramsallaştırmalarla Türkiye’de kamu politikaları ile reformlar yaparak ülkenin gelişmesini ve kalkınmasını amaçlamıştır (SETA, 2012: 17).

AK Parti’nin üçüncü iktidar döneminde politika uygulama sürecinde karşılaştığı ilk olay 7 Şubat 2012 tarihinde gerçekleşen Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) krizidir. O dönemde Cumhuriyet Savcısı Sadrettin Sarıkaya tarafından MİT Müsteşarı Hakan Fidan, eski Müsteşar Emre Taner ve eski Müsteşar Yardımcısı Afet Güneş ile iki istihbarat çalışanı şüpheli sıfatıyla ifadeye çağırılmıştır. Bu ifadeye çağırılma olayının gerçekleşmesinin ardından TBMM’de MİT Kanunu değiştirilmiş ve MİT mensuplarının soruşturma izni Başbakanın iznine bağlanmıştır. Kanunun değiştirilmesinden sonra yaklaşık bir yıllık süreç içerisinde bu konu ile ilgili olaylar gerçekleşmiş ve en sonunda İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, MİT mensupları hakkında takipsizlik kararı vermiştir (Anadolu Ajansı, 2020). Yaşanan bu MİT krizi, hükümete yönelik gerçekleştirilmiş bir girişim olarak düşünülmüştür.

MİT krizinin ardından Türkiye’de kamuoyunda büyük yer edinen ve devletin kurumsal gündemine giren olaylardan bir diğeri de Gezi Parkı eylemleridir. “Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi (TMYP)”ne tepki olarak ortaya çıkan Gezi Parkı eylemleri, kısa bir süre içerisinde lokal bir tepkiden ulusal düzeye ulaşan hükümet karşıtı bir eylem olmuştur. Yerel düzeyden ulusal düzeye geçiş yapan Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkışından bitişine kadar olan süreçte gerçekleşenleri üç aşamada sınıflandırmak süreci daha iyi anlaşılır kılabilir. Gezi Parkı’nın ilk aşaması olan başlangıç aşaması, TMYP dâhilinde Gezi Parkı’ndaki ağaçların taşınmasına/sökülmesine yönelik tepki gösterilmesi ve devamında bu işlemin engellenmeye çalışılması ile başlamıştır. 27- 31 Mayıs tarihleri arasını kapsayan bu aşamada, hem resmi aktörler hem de gayri resmi aktörler, Gezi Parkı eylemlerini küçük çapta bir asayiş sorunu olarak değerlendirmiştir. Göstericiler ile kolluk kuvvetleri arasında yaşanan çatışmanın 31 Mayıs akşamında büyük gerginliğe dönüşmesi ile eylemlerin ikinci aşamasına geçilmiştir. Yaşanan büyük gerginliğe bağlı olarak Gezi Parkı eylemlerinin etkisi İstanbul dışındaki şehirlere yayılmıştır ve bu da eylemleri yerel

düzeiden ulusal düzeie çıkarmıştır. Başlangıçta küçük bir düzeide asayiş sorunu olarak görülen eylemler ÷lkeye yayılması ile sistemik gündemden devlet yönetiminin kurumsal gündemine girmiştir. Gezi Parkı eylemlerinin ulusal boyuta geçmesi ile bu eylemlerin çıkış noktasındaki sebep odağı değişmiştir. Başlangıçta bir çevresel hareket/tepki olan Gezi Parkı eylemleri sonrasında hükümet karşıtı muhalif bir harekete dönüşmüştür. Bu süreçte kolluk kuvvetleri vazifelerini yerine getirirken eylemciler ile yaşanan çatışmaların ardından bazı eylemcilere adli işlemler başlatılmıştır. Eylemin ikinci aşamasında asayiş sağlanmaya çalışılırken diğer taraftan hükümet yetkilileri eylemciler ile diyalog kurmaya çalışmış ve onların temsilcileri ile görüşmüştür. Bu sürecin üçüncü aşaması, eylemlere karşı kolluk kuvvetlerinin müdahaleleri ve kamuoyunun ilgisinin azalması bağılı olarak Gezi Parkı olaylarının ÷lke gündeminden çıkmasıdır. Büyükşehirlerde özellikle eylemlerin yoğun olduğu merkezlerde kolluk kuvvetleri müdahale etmesinin ardından zamanla eylemlerin ÷lke gündemine etkisinin azaldığı gör÷lmüş ve eylemler kısa süre sonra sonlanmışır. Gezi Parkı eylemlerinin sona ermesinin ardından bu eylemlere katılan kişilerin ve grupların tespiti için çalışmalar yapılmış ve sonrasında eylemcilerin cezalandırılması konusunda adli süreç başlatılmışır. Gezi Parkı'nın boşaltılmasının sonrasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi, parkın ağaçlandırılma ve çevre düzenlenme çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Gezi Parkı 8 Temmuz 2013 tarihinde yeniden halkın kullanımına açılmışır (Ete ve Taştan, 2014: 25,26,31,32).

Gezi Parkı eylemleri sürecinde Meclis'te yer alan dört partinin konuya yaklaşımına ele aldığımızda bazı farklılıkların olduğu gör÷lmektedir. İktidar olan AK Parti'nin bu süreçte eylemlere yönelik dinamik bir politika izlediğı gör÷lmüştür. Gezi Parkı eylemlerinin her aşamasında AK Parti, mevcut yaklaşımını yenileyerek süreci etkin bir şekilde yönetmeye çalışmıştır. Eylemlere katılan kişilerin ve grupların profillerini belirlemeye çalışan AK Parti, eylemcilerin sahip olduğu değerlere, kimliklere ve hedeflere yönelik stratejiler oluşturmuş ve süreci yönetmiştir. Gezi Parkı sürecinin birinci ve ikinci aşamasında çevreci eylemcilerin itirazlarını ve isteklerini dinlemeye yönelik bir politika izleyen AK Parti, müzakereci bir siyaset anlayışı içerisinde olmuştur. Diğer taraftan ise bazı eylemcilerin bu süreçte demokratik bir tepkinin ötesinde uluslararası aktörlerin de sürece dâhil olması ile eylemlerin ulusal

güvenlik meselesi olduğunu söyleyen AK Parti, bu eylemlerin asıl hedeflerinin genel başkan Erdoğan ve hükümeti olduğunu kamuoyuna açıklamıştır. AK Parti, bu durumun üzerine kendi tabanına yönelik “*milli iradeye saygı*” mitingleri düzenlemiştir. Ana muhalefet partisi CHP, Gezi Parkı sürecinde eylemcilere destek vermiş ve toplumsal hareketlenmeyi yönetmeye çalışarak eylemlerin siyasi sözcüsü olmayı tercih etmiştir. Bu süreçte eylem merkezlerinde bulunan kişileri ve grupları kendisine yönlendirmeye çalışan CHP, gelecek seçimlere yönelik etkin politikalar izlemeye başlamıştır. Gezi Parkı eylemlerinin sona erdiği dönemde CHP, bu süreçte yer alan eylemciler içerisinde bir sonraki seçim döneminde aday listelerinde yer vereceğini dile getirmiş ve eylemcilerin bir kısmının CHP’ye yönelmesini amaçlamıştır. MHP, Gezi Parkı’na mesafeli yaklaşım göstererek bu süreçte aktif bir rol almamıştır. Eylemleri parti gündeminde öncelikli hale getirmeyen MHP, süreç ile ilgili söylemleri ve tutumlarıyla eylemcilere yönelik net bir mesafede bulunurken, diğer taraftan da hükümetin yanında yer aldığını belirten bir pozisyon almamıştır. BDP ise Gezi Parkı sürecine parti yönetimi olarak mesafeli bir tutum izlemiş iken o dönem İstanbul milletvekili olan Sırrı Süreyya Önder sürece aktif katılım göstermiştir. BDP’nin eylemlere mesafeli durmasının sebebi “Çözüm Süreci” olarak düşünülmüştür. Bu tutumu nedeniyle BDP’li seçmenlerin bir kısmı, parti yönetimini eleştirmiş ve bir kısmı ise partinin izlediği politikayı doğru bulmuştur (Ete ve Taştan: 126, 142,149,155,156).

AK Parti hükümetinin “Ustalık dönemi”nde karşılaştığı sorunlardan bir tanesi de 17-25 Aralık 2013 tarihlerinde yargı ve emniyet kurumları ile “yolsuzluk ve rüşvetle mücadele” adı altında gerçekleştirilen operasyondur. 17 Aralık’ta İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı talimatı ve Mali Şube polislerinin kontrolünde gerçekleştirilen bu operasyonda bakanlar, işadamları ve bürokratların içerisinde yer aldığı çok sayıda kişi gözaltına alınmıştır. Bu operasyonun ikinci dalgası olarak nitelendirilen ikinci operasyon, 25 Aralık’ta Erdoğan’ın yakın çevresindeki kişilerin ifadeye çağrılmasıyla gerçekleşmiştir. Sonraki yıllarda öğrenilen Paralel Devlet Yapılanması (PDY)/Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ), bu operasyonlar ile hükümeti yıpratmaya ve kamuoyunda hükümete yönelik güven sorunu oluşturmaya çalışmıştır. 2014 yılında yapılan 30 Mart yerel seçimlerin gündeminin ana konusu 17-25 Aralık operasyonları olmuştur. Genel seçim kadar önemli olduğu ifade edilen bu seçim döneminde muhalif

aktörlerin hükümeti belirli söylemlerle yıpratmaya çalıştığı görülmüştür (Miş vd., 2014: 80-81). 30 Mart yerel seçimlerinde AK Parti, geçerli oyların %45,60'ını alarak bu süreci başarı ile tamamlamıştır ve halkın partiye olan desteğinin devam ettiği görülmüştür (Seçim.haberler.com, 2014). 2014 yılında yaşanan diğer bir olay ise cumhurbaşkanlığı seçimidir. 2007 yılındaki referandum sonucunda Anayasa'daki değişiklik ile bu seçimde cumhurbaşkanı ilk defa halk tarafından seçilmiştir. Bu seçim sürecinde muhalefet partileri olan CHP ve MHP bir araya gelerek seçim için AK Parti'nin adayı olan Erdoğan'a karşı ortak bir aday çıkarmıştır. CHP ve MHP, ortak cumhurbaşkanı adayı olarak Ekmeleddin İhsanoğlu'nu kamuoyuna duyurmuştur (BBCNews Türkçe, 2014). 10 Ağustos 2014 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde Erdoğan, geçerli oyların %51,79'unu alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. Cumhurbaşkanı olmuştur (Yüksek Seçim Kurulu, 2014). Halkın, Cumhurbaşkanı'nı seçmesi ile Türkiye'de yeni bir dönem başlamış ve sistemin demokratikleşmesinde bir adım daha atılmıştır.

AK Parti'nin üçüncü iktidar döneminde yürüttüğü kamu politikası süreçlerinden biri de ikinci açılım sürecidir. 2009 yılındaki demokratik açılımdan sonra Kürt sorunu veya Doğu sorunu olarak adlandırılan soruna yönelik ikinci açılım süreci 2013 yılında başlamıştır. "Çözüm Süreci" olarak da ifade edilen bu süreçte yaşanan ilk olay 21 Mart 2013 tarihinde Diyarbakır'da yapılan Nevruz kutlamalarıdır. Kutlamada okunan mektup sonrasında PKK'nın silahlı güçlerini Türkiye topraklarından çekmesi ile ateşkesin başlangıcı olmuştur (Sabah, 2013). Hükümet, Çözüm Süreci'nin unsurlarını ve işleyişini halka anlatmak ve halkın sürece bakışını da görebilmek için yazar, sanatçı, akademisyen ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan "Akil İnsanlar" adında bir heyet kurmuştur. Heyetlerin dokuzar kişilik gruplar halinde yedi bölgede faaliyet göstermesi planlanmıştır (TRT Haber, 2013). Bir kamu politikası olan Çözüm Süreci'ne gayri resmi aktörlerin dâhil edilmesi, mevcut sorunun çözümüne yönelik politika uygulamasında hükümetin etkinliğini artırmıştır. Kürt sorununu güvensizleştirme sürecinde, toplumda bilinen isimler olan fonksiyonel aktörlerin süreç içerisinde görev verilmesi bu sürecin başarıyla tamamlanması hususunda önemli bir uygulama olmuştur.

Gayri resmi aktörlerden oluşan “Akil İnsanlar” heyeti kurulduktan sonra resmi aktör Meclis’te “Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm Sürecinin Değerlendirilmesi” amacıyla bir araştırma komisyonu kurulmuştur (Yayman, 2015). Çözüm Süreci’ne destek vermeyen CHP ve MHP, komisyona üye vermeyerek komisyon çalışmalarına katılmamıştır. Komisyon AK Parti’li milletvekillerinden ve bir BDP milletvekilinden oluşmuştur (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2013). Hem resmi aktörlerin hem de gayri resmi aktörlerin sorunun çözümünde yer alması politika sürecinin meşruluğunu artırmıştır ve güvenliksizleştirme sürecinde alımlayıcı kitle üzerinde olumlu bir etki bırakmıştır.

Devletin resmi aktörü olan MİT, Çözüm Süreci’nde hem politika yapım aşamasında hem de uygulama aşamasında kritik bir rol oynamıştır. 26 Nisan 2014 tarihinde Resmî Gazete’de “*Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanun’unda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” yayınlanmıştır (Resmî Gazete, 2014, Sayı: 28983). Kanunda yer alan “*MİT mensupları görevlerini yerine getirirken ceza ve infaz kurumlarındaki tutuklu ve hükümlülerle önceden bilgi vermek suretiyle görüşebilir, görüşmeler yaptırabilir, görevinin gereği terör örgütleri dâhil olmak üzere millî güvenliği tehdit eden bütün yapılarla irtibat kurabilir.*” ifade sürecin uygulama aşamasında devlet personelini koruyarak sürecin işleyişini kolaylaştırmıştır. Ayrıca 16 Temmuz 2014 tarihinde “*Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun*” Resmî Gazete’de yayınlanmıştır (Resmî Gazete, 2014, Sayı: 29062). Hükümet bu kanun ile terörün sona erdirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi hususunda çeşitli nitelikte konularda ve alanlarda atılabilecek adımları belirleyebilmiştir.

İkinci açılım olan Çözüm Süreci’nin işleyişini ve gidişatını resmi ve gayri resmi aktörlerin olumlu ve olumsuz etkileyen eylemleri ve söylemleri olsa da sürecin zayıflamasına yol açan iki sebep bulunmaktadır. Birinci neden, HDP’ye ve PKK’ya sempatisi olan Kürt bireylerin ve grupların beklentilerinin ve isteklerinin artmış olması ve hükümetin bu beklentileri ve istekleri karşılamasının zor olmasıdır. Daha açık bir ifadeyle Çözüm Süreci döneminde Gezi Parkı eylemleri ve 17 -25 Aralık operasyonu gibi olaylar ile mücadele eden AK Parti’nin zayıflayacağı düşüncesinde olan karşıt

grup, bu istekler ile hükümeti zora sokmayı amaçlamıştır. İkinci neden ise 7 Haziran 2015 genel seçimine gidilen süreçte hükümet ile PKK arasında yaşanan olaylar sonrasında gerginliğin artmasıdır. Bu süreçte toplumda milliyetçi duygular artarak 2015 seçimlerinde AK Parti'nin seçmenlerinin bir kısmının MHP'ye kaydığı görülmüştür. PKK ise hem Türkiye'deki hem Suriye'deki mevcut şartlardan faydalanmaya çalışmıştır. PKK'nın 22 Temmuz 2015 tarihinde Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinde gerçekleştirdiği terör saldırısı, Çözüm Süreci'ni sona erdiren olay olarak görülmüştür (Alptekin ve Köse, 2018: 333-334).

AK Parti, 12 Haziran 2011 genel seçimleri öncesinde kamuoyuna sunduğu seçim beyannamesinde “Lider Ülke” başlığı altında dış politika alanındaki yaklaşımlarını ve hedeflerini açıklamıştır. Seçim beyannamesinde milli ve evrensel değerler arasında bir denge kurduğunu ifade eden AK Parti, 21. yüzyılda Türkiye'nin uluslararası sistemde lider ülkelerden biri olması için anlayışta ve yöntemlerde değişikliğe gidildiğini belirtmiştir. 2007-2011 yılları arasında dış politika alanında yapılan icraatları anlatan AK Parti, seçim beyannamesinde 2023 yılı için koyduğu hedeflere ulaşma yolunda mevcut planlarına yer vermiştir (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2011: 146- 151).

AK Parti, seçim beyannamesinde savunma sanayisi alanında o güne kadar gerçekleştirdiği icraatları açıklayarak sonrasında Türkiye'nin 2023 yılında kendi milli tüfeğini, topunu, tankını, insansız hava araçlarını, uydularını tasarlamayı ve üretmeyi hedeflediklerini belirtmiştir (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2011: 55,56). AK Parti, milli savunma politikasında, savunma ve güvenlik alanında bütüncül ve çok boyutlu sistematik yaklaşımının, insanın refah ve huzurunu odak noktasına yerleştiren bir bakış açısını esas aldığını ifade etmiştir. AK Parti seçim beyannamesinde ulusal güvenliğin sadece askeri yöntemler ile değil aynı zamanda siyasi, ekonomik ve sosyolojik unsurlarla beraber sağlanabileceğini belirtmiştir (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2011: 159).

Arap Devrimleri'nin gerçekleşmesi ilerleyen süreçte Türkiye'nin yakın çevre bölgesinde yer alan ülkeler ile ikili ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Başta Irak ve Suriye olmak üzere bu ülkelerde devlet otoritesinin zayıflaması veya ortadan

kalkması bölgeyi istikrarsızlaştırmış ve bu durum Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit etmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak Türkiye, güvenlik tanımlamalarını gözden geçirerek yenilemiş ve dış politikada yumuşak güç unsurları yerine tehditlerle mücadele etme konusunda sert güç yöntemlerine başvurmak zorunda kalmıştır (Ataman, 2018: 53).

Devrimlerin bölgede oluşturduğu kaos ortamında bölgesel bir aktör olan Türkiye'nin bölgede düzenin yeniden kurulması ve istikrarın sağlanması konusunda liderlik mücadelesi içerisine girdiği görülmüştür. Türkiye, yakın çevre bölgesinde karşılaştığı tehditler sonrasında İran ve Suudi Arabistan ülkeleri ile bölgesel liderlik konusunda rekabet içerisine girmiştir. Suriye ve Irak özelinde ise güvenlik sorunları ön plana çıkmıştır. Bu noktada Suriye'ye ayrıntılı olarak değinmek gerekmektedir. Suriye'de devlet otoritesinin zayıflamasının ardından ülkede yaşanan iç savaş Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit etmeye başlamıştır. Küresel ve bölgesel ölçekteki devletlerin Suriye'de devlet dışı aktörler üzerinden yaptıkları stratejiler ve uygulamalarla vekâlet savaşları gerçekleştirdiği görülmüştür. Türkiye'yi tehdit eden temel unsurlardan birisi PKK gibi devlet dışı aktörlerin ortaya çıkmasıdır. Tehditlerden bir diğeri ise iç savaş çıkması sonrasında ülkesini terk eden insanların Türkiye'ye gelmeleri ve Türkiye'de mülteci krizi çıkmasıdır (Duran, 2013: 30-31).

Cumhurbaşkanı Erdoğan, bölgesel ve küresel alanda gerçekleşen krizlerin çözümü konusunda BM'nin etkin ve başarılı olmadığını dile getirerek bu uluslararası kuruluşu eleştirmiş ve BM'nin yapısının değişmesi gerektiğini vurgulamıştır. Erdoğan bu eleştirisini “Dünya beşten büyüktür” söylemi ile pekiştirerek BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin onayı olmadan bir karar alınamaması nedeniyle sistemin kilitlendiğini belirtmiştir. BM'nin kriz çözümünde etkisiz ve başarısız olmasının temel sebeplerinden biri olarak bu konseyi gören Erdoğan, uluslararası zirvelerde bu sözü yineleyerek eleştirisini sürdürmüştür (Ataman, 2018: 57).

4.4. 2015 ve Sonrası Dönem

7 Haziran 2015 tarihinde gerçekleşen genel seçim sonuçlarına göre tek başına hükümet kurma gücüne sahip siyasi parti çıkmamıştır. Genel seçimde geçerli oyların

%40,87'sini AK Parti, % 24,95'ini CHP, %16,29'unu MHP ve %13,12'sini Halkların Demokratik Partisi (HDP) almıştır (Yüksek Seçim Kurulu, 2015). Bu seçim sonucunda AK Parti 258 milletvekili, CHP 132 milletvekili, MHP ve HDP ise 80'er milletvekili çıkarmıştır (Yüksek Seçim Kurulu, 2015). AK Parti %40,87 oranında oy almasına rağmen tek başına hükümet kurmak için yeterli milletvekili sayısına ulaşamamıştır.

7 Haziran 2015 tarihli seçim sonucunda yeni yasama dönemi için üç seçenek ortaya çıkmıştır. Bu seçeneklerden birincisi, yeni yasama döneminde koalisyon hükümetinin kurulmasıdır. Ülkemizdeki teamüle göre Cumhurbaşkanı, hükümeti kurma görevini ilk olarak seçim sonucunda en çok oyu alan siyasi partinin genel başkanına vermektedir. Bu yasama döneminde koalisyon hükümeti kurma görevi AK Parti genel başkanı Ahmet Davutoğlu'na verilmiştir. Yeni yasama döneminde ikinci seçenek ise azınlık hükümetinin kurulmasıdır. Koalisyon hükümeti kurulamaması halinde muhalefet partilerinden birinin veya bir kısmının, hükümet kurma görevini alan siyasi partiyi dışarıdan desteklemesi şartına dayanmaktadır. Güvenoyu için gereken sayıda milletvekilinin desteği alındığında azınlık hükümeti kurulabilmektedir. Bu dönemde üçüncü seçenek ise geçici seçim hükümetinin kurulmasıdır. İlk iki seçeneğin gerçekleşmemesi halinde ve Anayasa'ya göre belirli bir süre zarfında bazı şartların oluşması durumunda geçici seçim hükümeti kurulmakta ve yeni Meclis toplanıncaya kadar görevini yapmaktadır (Hürriyet, 2015). Bu yasama döneminde AK Parti diğer siyasi partiler ile görüşmelerde bulunmuştur ancak koalisyon hükümeti kurulamamıştır. Buna bağlı olarak da geçici seçim hükümeti kurulmuş ve yeni seçim kararı alınmıştır (Habertürk, 2015). Geçici seçim hükümetinin kurulması sonucunda tekrar yapılması karar alınan genel seçim 1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu seçim sonucunda AK Parti, geçerli oyların %49,50'sini alarak 317 milletvekili çıkarmıştır (Yüksek Seçim Kurulu, 2015). Buna bağlı olarak da AK Parti bir seçim aradan sonra tekrar hükümet kurma gücüne erişmiştir.

AK Parti'nin bu iktidar döneminde karşılaştığı önemli olaylardan biri 15 Temmuz 2016 tarihinde başta TSK olmak üzere devlet kurumlarının içinde yapılmış olan FETÖ'nün fiili darbe teşebbüsünde bulunmasıdır. Bu darbe teşebbüsünün gerçekleştiği gece Cumhurbaşkanı Erdoğan, demokrasiye sahip çıkmak ve darbecilere

karşı koymak için halkın meydanlara ve sokaklara inmesi çağrısında bulunmuştur (CNN Türk, 2016). 15 Temmuz gecesinde halkın darbe girişimine karşı çıkarak gösterdiği sivil duruş ile darbenin gerçekleşmesi engellenmiş ve sonrasında halk her gün meydanlarda “Demokrasi Nöbeti” tutmuştur. 15 Temmuz darbe girişimine yönelik yaptıkları açıklamalarında Batılı devletlerin darbe girişimine karşı net bir duruş gösteren ifadelerle yer vermemesiyle bu ülkelerin ikircikli yaklaşımı Türkiye tarafından hoş karşılanmamış olup ikili ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Darbe girişiminin önlenmesinden sonra FETÖ ile mücadele sürecinde AB ülkelerinin ve ABD’nin, Türkiye’ye gereken desteği vermediği görülmüştür. Bu durum devletler arasındaki ikili ilişkileri olumsuz etkilemiştir (Erdağ, 2017: 108-109). FETÖ ile mücadele politikasında Türkiye’ye destek vermeyen AB ve ABD, ulusal politikanın uygulama aşamasında uluslararası aktörlerin süreci etkilemesi hususuna örnek verilebilmektedir.

Darbe teşebbüsünün ardından 20 Temmuz’da Cumhurbaşkanı başkanlığında gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu toplantısının ardından Erdoğan, 3 ay süreyle Olağanüstü hal (OHAL) ilan edildiğini açıklamıştır (Hürriyet, 2016). OHAL’in ilan edilmesi ile bu süreçte FETÖ’ye karşı mücadelede birçok tedbir alınmıştır ve bu mücadele yasal yollarla daha da güçlendirilerek devlet kurumları FETÖ’den arındırılmaya başlanmıştır (Miş vd., 2016: 65). Türkiye’de OHAL’in ilan edilmesi ve bu dönemde gerçekleştirilen uygulamalar hususunda AB ülkeleri ve ABD tarafından Türkiye’ye yönelik olumsuz açıklamalar yapılmıştır (Duran, 2018: 26).

Darbe girişimi engellendikten sonraki gün 16 Temmuz’da TBMM Genel Kurulu olağanüstü toplanmıştır. Genel Kurul’da Meclis’te bulunan dört siyasi parti ve o dönemin Meclis Başkanı İsmail Kahraman’ın imzasının olduğu darbe girişimine karşı ortak bir bildiri okunmuştur (Anadolu Ajansı, 2016). 15 Temmuz gecesi sonrasında demokrasi nöbetlerinde halkın birlik ve beraberlik içerisinde olması gibi siyasi partiler de bu süreçte yan yana olmuştur. 7 Ağustos 2016 tarihinde Yenikapı’da Cumhurbaşkanlığı tarafından düzenlenen “Demokrasi ve Şehitler” mitingine CHP ve MHP liderleri katılmıştır. Mitingte siyasi liderler konuşmalarında birlik ve beraberlik mesajları vermiştir (Miş vd., 2016:84).

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında devletin yapılandırılması konusu devlet yönetiminin kurumsal gündemine gelmiş ve Türkiye'nin siyasal sisteminin dönüşümünü içeren anayasa değişikliği konusu tartışılmaya başlanmıştır. MHP bu dönemde anayasa değişikliğine olan olumsuz tutumunu değiştirmiş ve belirli şartlar sunarak sistemde değişikliğe destek vereceğini açıklamıştır. Bu açıklamadan sonra AK Parti ve MHP anayasa taslağı için çalışmalara başlamış ve çalışmanın sonunda *“Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi”* olarak tanıttıkları anayasa değişikliği teklifini kamuoyuna açıklamıştır. TBMM'ye sunulan anayasa değişikliği teklifi 26 Ocak 2017 tarihinde AK Parti'li ve MHP'li milletvekillerinin oylarıyla kabul edilmiş ve sonrasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın onayıyla referandum süreci başlamıştır (Miş ve Sobacı, 2018: 147-148).

AK Parti, *“Kararımız Evet”* sloganı ile referandum kampanyası sürecinde *“Kalıcı Siyasi İstikrar”*, *“Hızlı ve Etkili İcraat”*, *“Güvenli ve Huzurlu Türkiye”* ve *“Birlik ve Uzlaşma”* söylemlerini kullanmıştır (AK Parti, 2017: 52-53). Referandum sürecinde “Evet” tarafında yer alan MHP ise kampanya sürecinde *“Bu Ülke için Yeminimiz Var, Vazgeçilmez”* başlığı ile partinin anayasa değişikliğine yönelik düşüncelerinin yer aldığı bir kitapçık hazırlamıştır. MHP, bu kampanya sürecinde *“Millet için, Devlet için, Cumhuriyet için, Türkiye için”* sloganını kullanmıştır (Milliyetçi Hareket Partisi, 2017: 3). Referandum sürecinde “Hayır” oyu kullanılması yönünde kampanya yürüten öncü partiler CHP ve HDP'nin yanı sıra Saadet Partisi ve Vatan Partisi gibi meclis dışında bulunan bazı partiler de bu süreçte yer almıştır (Miş ve Sobacı, 2018: 149). CHP referandum sürecinde *“Geleceğim İçin Hayır”* sloganını kullanmış ve kampanyanın logosunda ise küçük kız çocuğu ve güneş yer almıştır (NTV, 2017). CHP bu süreçte “Hayır” diyen kişilere ve gruplara yönelik devlet tarafından baskı yapıldığını iddia ederek bir rapor yayınlamıştır (T24, 2017). Bu rapor aynı zamanda CHP yönetiminin OHAL döneminde referandumun yapılmaması gerektiği düşüncesini desteklemiştir. HDP ise referandum kampanyası sürecinde *“Demokratik Cumhuriyet, Ortak Vatan İçin HAYIR!”* sloganını kullanmıştır (CNN Türk, 2017).

16 Nisan 2017 tarihinde düzenlenen referandumda %51,41 “Evet” oy oranıyla anayasa değişikliği kabul edilmiştir (Yüksek Seçim Kurulu). Türk siyasal sisteminde

2007 yılında başlayan değişim sürecinde, bu referandum sonucu ile birlikte başkanlık sistemine geçiş kabul edilmiş ve Türkiye’de yeni bir dönem için yasal süreç tamamlanmıştır. 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri ile yeni sisteme geçilmiştir.

5. SONUÇ

İnsan hayatının temel olgularından ikisi olan yönetim ve güvenlik olgusu egemenlik kavramıyla ilişkili olup, bu olgular tarihsel süreçte egemenlik kaynağına sahip olma konusunda aktörlerin iktidar mücadeleleri ve çeşitli tarihi olaylar ile şekillenmiştir. 20. yüzyılda bilimsel olarak çalışılmaya başlanan kamu politikası, 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası ve ulusal sistemin çok merkezli (aktörlü) bir yapı olmasıyla değişime uğramış ve günümüzde daha önemli hale gelmiştir. Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla kamu politikası süreçlerinde sistemik gündemden kurumsal gündeme geçiş daha kolay ve daha hızlı olmuştur. Bu, olumlu bir durum olarak kabul edilse de genellikle tam tersi bir şekilde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Kamu politikası sürecinde problemlerin tanımlanması ve taslağın oluşturulması hızlı bir şekilde gerçekleştiği için bu aşamalarda oluşturulan hesaplamalarda ve planlamalarda hatalar yapılabilmektedir. Buna bağlı olarak da devletin imkânları ve kaynakları verimli bir şekilde kullanılmamaktadır.

Kamu politikasının yapım ve uygulama aşamasında resmi ve gayri resmi aktörler güvenlik tanımlamalarında tehdit ve riskleri kendi kimliklerine ve çıkarlarına göre belirlemektedir. Resmi aktörler (hükümet hariç) ve gayri resmi aktörler, düzen içerisinde mevcut olan sorunlardan kendisi için hayati öneme veya önceliğe sahip olan bir konuyu veya olayı kamuoyunun desteğini alarak sistemik gündemden kurumsal gündeme taşımaktadır. Güvenlik açısından ele aldığımızda mevcut bir sorunu güvenlikleştirme süreci ile öncelikli hale getirerek ülke gündeminde yer almasını sağlamaktadır. Tüm bu süreçlerde aktörler kendi kimliklerine dayalı bir şekilde tehdit ve riskleri belirlemekte ve bu doğrultuda hareket etmektedir. Bu süreçte yasal güce veya meşruluğa sahip olan aktörler kamu politikası aşamalarında daha etkin olabilmektedir. Son 15 yıl içerisinde karşılaştığı olaylar sonrasında gerçekleşen seçimlerde elde ettiği oy oranlarıyla AK Parti, vatandaşın desteğini de alarak kamu politikaları süreçlerinde güçlü bir aktör olmuştur. 2007-2011 döneminde gerçekleşen erken genel seçim, 2007 ve 2010 referandumları sonuçlarına bakıldığında AK Parti'nin bu dönemde gerçekleştirdiği reformlar halk tarafından kabul görmüş ve destekte bulunmuştur.

Kamu politikası süresince aktörlerin birbirleri ile etkileşimi sonucunda resmi aktörlerin kimliği, politikaların yapım aşamasında ve güvenlik tanımlamalarında daha ağır bastığı açıkça görülmektedir. Anayasa'ya ve kanunlara dayanan yasal yetkileri ile birlikte resmi aktörler, politika sürecinde karar verme yetkisine haiz olması sayesinde kendilerinin kimliği, düşünceleri ve çıkarları diğer aktörlerinkine nazaran politika sürecinde daha ağır basmaktadır. Ancak problemin tanımlanmasında ve gündeme gelmesinde veya güvenlikleştirme sürecinde baskın olan gayri resmi aktör, politika sürecinin taslak oluşturma ve uygulama aşamasında diğer gayri resmi aktörlere göre daha fazla ön plana çıkabilmektedir.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından Türkiye'de devlet yönetimi geleneksel güvenlik anlayışını ve yöntemini devam ettirmiş ve mevcut sorunlar 21. yüzyıla taşınmıştır. 2002 yılında iktidara gelen AK Parti demokratikleşme, sivilleşme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda kamu politikaları oluşturarak reformlar gerçekleştirmiştir. İç siyasette bir istikrar sağlayan AK Parti'nin dış politika alanında daha etkin ve başarılı olduğu görülmüştür. Buna bağlı olarak bir devlet yönetiminde iç siyasette istikrar sağlayan hükümetlerin dış politika alanında ulusal güç kapasitesini artırdığı söylenebilmektedir. FETÖ ve PKK gibi terör gruplarıyla mücadeleleri ele alındığında 21. yüzyılda iç ve dış güvenlik ayrımının ortadan kalktığı görülmüştür. Daha açık bir ifadeyle günümüzde devletler ulusal güvenlik politikalarını oluştururken güvenlik tanımlamalarında iç ve dış güvenlik ayrımının yapılması zorlaşmıştır.

Türkiye'nin 2007-2018 yıllarındaki kamu politikaları süreçleri incelendiğinde askeri ve yargı bürokrasinin kamu politikası süreçlerinde hâkim aktörler olduğu görülmüştür. 2007 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçim süreci, başörtüsü yasağı ve Kürt sorunu gibi olaylarda bürokrasinin sürece dâhil olup sürecin işleyişini ve gidişatını değiştirdiği görülmüştür. Bürokrasi aynı zamanda güvenlikleştirme sürecinde fonksiyonel aktör olarak kamuoyunda yer alan bir konu veya olay hususunda alımlayıcı kitleyi ya da bir başka resmi kurumu etkileyebilmektedir. 2007 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde Genelkurmay Başkanlığı'nın resmi sitesinde yayınlanan bildiri hem Anayasa Mahkemesi'nin kararını hem de kamuoyunu etkilemeye yönelik bir girişim olmuştur.

Egemenlik kaynağına sahip olma yolunda resmi ve gayri resmi aktörlerin iktidar mücadeleleri kamu politikalarının oluşumuna doğrudan etki etmektedir. Türk siyasal hayatında AK Parti'nin birinci hükümet döneminde ve ikinci hükümet döneminin ilk yıllarında bir iktidar partisi olmasına rağmen mutlak egemen olmadığı görülmüştür. Cumhurbaşkanlığı süreci başta olmak üzere resmi ve gayri resmi aktörler tarafından AK Parti'ye yönelik gerçekleştirilen karşıt uygulamalar bu dönemlerde uygulanan kamu politikası süreçlerini doğrudan etkilemiştir. 2008 yılında başörtüsü yasağının kaldırılması teklifinin kabul edilip onaylanmasına rağmen üniversitelerin yönetimlerinin yasağa devam etmesi bu mücadelenin bir örneği olarak karşımıza çıkmıştır.

AK Parti'nin iktidar dönemlerinde demokratikleşme ve sivilleşme sürecinin Cumhuriyet'in temel değerlerini tehdit ettiğini iddia eden bazı resmi ve gayri resmi aktörler Türkiye'de ortaya çıkmıştır. CHP ve ADD gibi aktörlerin yanı sıra bürokrasideki bazı resmi aktörler özellikle 2007- 2011 yılları arasında olmak üzere son 15 yıl içerisinde AK Parti döneminde gerçekleştirilen reformların Cumhuriyet'in temel değerleriyle çeliştiğini belirtmiştir ve değişikliklerin olmaması için çeşitli yollara başvurmuştur. Ancak bu sürecin devamında AK Parti'nin öncülüğünde yapılan anayasal değişiklikler sonucunda toplumda meydana gelen gelişmeler, bu reformların Cumhuriyet'in temel değerleri ve Atatürk ilke ve inkılaplarıyla çelişmediği görülmüştür.

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle iletişim kanalları gelişmiş olup bireyler ve gruplar etkileşime açık aktörler haline gelerek birçok bilgiye maruz kalmaktadır. Zaman ve mekân sınırsızlığın artması ile bireylerin ve toplulukların sahip olduğu kimlikler, geçmiş dönemlere göre daha fazla dinamik bir niteliğe sahip olmaktadır. Buna bağlı olarak da günümüzde kamu politikalarının oluşumunda güvenlik kültürünün etkisi azalmaktadır. Sonuç olarak son 15 yılda gerçekleşen olayları kamu politikası ve güvenlik çerçevesi açısından ele aldığımızda Türkiye Cumhuriyeti'nin kamu politikalarının yapım ve uygulama aşamalarında, aktörler arasındaki etkileşim sürecinde kimliğin rolünün önemli olduğu görülmüştür. 2018 yılında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimi ve genel seçimleri ile Türkiye'de yeni hükümet sistemine

geçilmiştir. Türkiye’de hükümet sisteminin değişmesi ile resmi ve gayri resmi aktörler arasında iletişim kanalları da değişmiştir. Buna bağlı olarak kamu politikalarını yapım ve uygulama aşamalarında kimliklerin etkisinin güvenlik tanımlamalarında daha artacağı görülmektedir. Ayrıca bu tezden sonra yapılacak yeni çalışmalarda kamu politikası süreçlerinde aktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde kimliklerin rolü üzerine odaklanılması ve yeni bir kamu politikası modelinin oluşturulması hem ulusal hem de uluslararası açıdan literatüre katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acer, K. ve İ. Kaya. (2015). *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Akdoğan, A.A. (2015). Gündem Belirleme. M. Yıldız ve M. Z. Sobacı (ed.). *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* içinde. Ankara: Adres Yayınları, 210-227.
- Akdoğan, Y. (2011). Kürt Meselesinde Paradigma Değişimi: Demokratik Açılım. H. Yayman (Ed.). *2000'li Yıllar Türkiye'de Açılım Politikaları* içinde. İstanbul: Meydan Yayıncılık, 19-45.
- Akkaya, M. (2013). *Filozofça Tarihsel Süreçte Politikanın Evrimi*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Aksoy N. (2008). *Sivil Toplum ve Baskı Grupları*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Aktürk, Ş. (2018). AK Parti ve Türkiye'nin Sivil Haklar Hareketi: Dindar Muhafazakarlığa ve Etnik Kimliklere Yönelik Siyasi Tecridin Kaldırılması. N. Miş ve A. Aslan (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne AK Parti Siyaset* içinde. İstanbul: SETA, 297-314.
- Alptekin, H. ve T. Köse. (2018). AK Parti'nin Kürt Politikası. N. Miş ve A. Aslan (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne AK Parti Siyaset* içinde. İstanbul: SETA, 315-338.
- Anderson, J. E. (2003). *Public Policymaking An Introduction*. Beşinci Baskı. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Aslan, A. (2018). Yerli ve Milli Siyaset. İ. Çağlar ve A. Aslan (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne AK Parti Toplum* içinde. İstanbul: SETA, 77-104.
- Ataman, M. (2018). Türk Dış Politikasının AK Parti Döneminde Yeniden Yapılandırılması. K. İnät, A. Aslan ve B. Duran (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne AK Parti Dış Politika* içinde. İstanbul: SETA, 41-60.
- Ateş, T. (2009). *Siyasal Tarih*. 3.Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, M. ve F. Ereker. Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı. *Uluslararası İlişkiler*, 11.43, 127-156.
- Aytaç, A.M. (2016). Dünya Görüşü ve İdeoloji. Y. Taşkın (Ed.). *Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Berktaş, F. (2014). "Liberalizm Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. B. Örs (drl.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bingöl, O. (2016). Yeni Güvenlik Yaklaşımları ve 21. Yüzyıl Güvenlik Sorunları. H. Çomak, C. Sancaktar ve S. Demir (Ed.). *Uluslararası Güvenlik, Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar* içinde. İstanbul: Beta Yayıncılık. 17-44.
- Birdal, M.S. (2017). Feminizm. Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde. İstanbul: Küre Yayınları, 253-268.
- Buzan, B., O. Waever ve J. de Wilde. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Çam, E. (2011). *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Dedeoğlu, B. (2018). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. 4. Baskı. İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
- Demir, F. (2018). *Kamu Politikasına Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demirhan, Y. (2016) Kamu Politikaları: Kavramsal ve Kuramsal Bir Çerçeve. Aslan S. ve Y. Demirhan (ed.). *Türk Siyasal Hayatında AK Parti Dönemi Kamu Yönetiminde Değişim, Kamu Politikaları, Kurumsal İlişkiler* içinde. Bursa: Ekin Yayınevi, 45-70.
- DONNELLY, J. (2014). Realizm. S. Burchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, T. Nardin, M. Paterson, . . . J. True içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (M. Ağcan, & A. Aslan, Çev., s. 53-84). İstanbul: Küre Yayınları.
- Erhan Ç. ve Ö. Özkoç. (2017). Yirminci Yüzyılda Uluslararası Siyaset (1914-1990 Arası Dönem). Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde. İstanbul: Küre Yayınları, 33-55.
- Eroğlu, H. T. (2015). Türkiye’de Kamu Politikası Oluşturulmasında Uluslararası Aktörlerin Rolü. M. Yıldız ve M. Z. Sobacı (drl.). *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* içinde. Ankara: Adres Yayınları, 148-165.
- Ete, H. ve C. Taştan. (2014). *Kurgu ile Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri*. İstanbul: SETA.
- Göçoğlu, V. (2014). Kamu Politikası ve Sosyal Medya İlişkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.
- Gözler K. (2012). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. 3. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler K. ve G. Kaplan, (2011). *İdare Hukukuna Giriş*. 14. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi.

- Kaptı A. ve A. E. Alaç. (2015). Kamu Politikalarının Uygulama Aşaması. M. Yıldız ve M. Z. Sobacı (drl.). *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* içinde. Ankara: Adres Yayınları, 228-243.
- Karabulut, B. (2015). *Güvenlik Küreselleşme Sürecinde Yeniden Düşünmek*. 2. Baskı. Ankara: Barış Kitabevi.
- Kavak, K. (2016). Kamu Politikalarının Oluşturulması ve Uygulanmasında Dış Etkiler: Enerji Sektörü Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- Kissinger, H. (2014). *Diplomasi*. İ.H. KURT. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (orijinal baskı tarihi 1994).
- Miş, N. ve B. Duran (2017). Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi. N. Miş ve B. Duran (Ed.). *Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi* içinde. İstanbul: SETA. 15-50.
- Miş, N. Ve M. Z. Sobacı. (2018). AK Parti ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. N. Miş ve A. Aslan (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne AK Parti Siyaset* içinde. İstanbul: SETA, 129-158.
- Oğuz, B. (2004). Uluslararası Ticarete Korumacılığın Kaldırılmasının İç ve Dış Piyasalarda Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Oğuzlu, T. (2017). Liberalizm. Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde. İstanbul: Küre Yayınları, 147-165.
- Özkanç, A. (2016). Devletin Örgütlenmesi. Yüksel T.(ed.). *Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 139-170.
- Özhan, T. (2014). *Normalleşme Sancısı Açılım’dan Çözüm Süreci’ne Türkiye (2008-2013)*. Ankara: SETA.
- Sander, O. (2003). *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918’e*. 11. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi
- Schmitt, C. (2005). *Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*. 2. Baskı. Ankara: Dost Kitabevi.
- Sobacı, M. Z. (2015) Politika Ağları Aktörler Arası İlişkiler Üzerinden Kamu Politikasını Anlamak. M.Yıldız ve M. Z. Sobacı (drl.). *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* içinde. Ankara: Adres Yayınları, 130-147.
- Sobacı, M.Z. ve Ö. Köseoğlu. (2018). N. Miş ve A. Aslan (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne AK Parti Siyaset* içinde. İstanbul: SETA, 159-180.

- Turan, B. (2018). AK Parti Döneminde Vesayet Rejimiyle Mücadele. N. Miş ve A. Aslan (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne AK Parti Siyaset* içinde. İstanbul: SETA, 275-294.
- Uzun, C. D. (2018). Yargı Vesayeti Kıskaçında AK Parti Döneminde Hukuk ve Yargı. N. Miş ve A. Aslan (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne AK Parti Siyaset* içinde. İstanbul: SETA, 209-230.
- Yalvaç, F. (2017). Eleştirel Teori. Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde. İstanbul: Küre Yayınları, 223-238.
- Yeşiltaş, M. (2018). AK Parti Döneminde Sivil – Asker İlişkileri. N. Miş ve A. Aslan (Ed.). *Kuruluşundan Bugüne AK Parti Siyaset* içinde. İstanbul: SETA, 181-207.
- Yıldız, M. ve M. Z. Sobacı. (2015). Kamu Politikası ve Kamu Politikası Analizi Genel Bir Çerçeve. M. Yıldız ve M. Z. Sobacı (drl.). *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* içinde. Ankara: Adres Yayınları, 16-42.
- Yıldız, M., D. Çelik, N. Arslan, L. Çiftçi, S. Eldemir ve S. Sinangil. (2015). Kamu Politikalarında Düşünce Üretim Kuruluşlarının Rolü Genel Çerçeve ve Türkiye’den Örnekler. M. Yıldız ve M. Z. Sobacı (drl.). *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* içinde. Ankara: Adres Yayınları, 188-208.
- Yorulmaz, M. (2016). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Türkiye’nin Güvenlik Politikasında Dönüşüm (2002-2015). H. Çomak, C. Sancaktar ve S. Demir (Ed.). *Uluslararası Güvenlik, Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar* içinde. İstanbul: Beta Yayıncılık, 737-754.
- Yüksel, M. (2016). Siyasetin Toplumsal Aktörleri. Yüksel T.(ed.). *Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 251-283.

Sürelî Yayınlar

- Ağır, B.S. (2015). Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 11.22, 97-130
- Akgül Açıkmeşe, S. (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçeklikte Güvenlik Tehditleri. *Uluslararası İlişkiler*, 8.30, 43-73.
- Ateş, D. (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstruktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi”. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 10.1, 213-235.
- Ayata, A. (2017). Küreselleşme Bağlamında Güvenlik Politikalarının Değişimi ve Türkiye. *Akademik Bakış Dergisi*. 63. 471-484.

- Aydın, Mustafa. (2004). Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler*. 1.1, 33-60.
- Babaoğlu, C. (2017). Kamu Politikası Analizine Yönelik Kavramsal ve Kuramsal Bir Çerçeve. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 15.30, 511-532.
- Baharççek A. ve C.E. İnan. (2013). Dış Politika’nın Belirlenmesinde Ulusal Güvenlik Algısının Rolü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*. 4.1, 101-120.
- Bakan, S. ve S. Şahin. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciencs*. 4.2, 135-152.
- Baldwin, D.A. (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies*. 23.1, 5-26.
- Baysal, B. Ve Ç. Lüleci. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 11.22, 61-95.
- Beriş, H.E. (2015). Kamu Düzeni, Güvenlik ve Demokratikleşme. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*. 17.1, 1-17.
- Birdişli, F. (2011). Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 31. 149-169.
- Birdişli, F. Ve A. Başurgan. (2017). Güvenlik Politikalarının Konstrüktivist Bir Unsuru Olarak Güvenlik Kültürü ve Türkiye Örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*. 4.4, 58-78.
- Blanchard, E.M. (2003). Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory. *Journal of Women in Culture and Society*. 28.4, 1289-1312.
- Buzan, B. (1997). Rethinking Security after the Cold War. *Cooperation and Conflict*. 32.1, 5-28.
- Çelik, F.E. (2008). Çalışma Alanı Olarak Kamu Politikası: Tarihsel ve Düşünsel Kökler Üzerine. *Amme İdaresi Dergisi*. 41.3, 41-72.
- Çevik, H. H. (1998). Kamu Politikaları Analizi Çalışmaları Üzerine Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi*. 31.2,
- Cha, V.D., (2000). “Globalization and the Study of International Security”, *Journal of Peace Research*. 37.3, 391-403.
- Davutoğlu, A. (2008). Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007. *Insight Turkey*. 10.1, 77-96.

- Del Rosso Jr, S. J. (1995). The Insecure State: Reflections on “The State” and “Security in a Changing World”. *Daedalus*. 124.2, 175-207.
- Demir, F. (2011). Kamu Politikası ve Politika Analizi Çalışmalarının Teorik Çerçevesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 30. , 107-120.
- Dunne, T. Ve N. J. Wheeler. (2004). “We the Peoples”: Contending Discourses of Security in Human Rights Theory and Practice. *International Relations*. 18.1, 9-23.
- Erdağ, R. (2013). Türkiye’nin Stratejik Kültürü ve Dış Politikada Yansıması. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 8.1, 51-76.
- Erdoğan, İ. (2013). Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Olgusu. *Akademik Bakış*. 6.12, 265-292.
- Ergüven, N.S. (2016). Uluslararası Hukuk Açısından Güvenlik Kavramının Teorik Temelleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 65.3, 771-835.
- Erhan Ç. (2001). ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 54.6, 77-93.
- Farr J., J. S. Hacker ve N. Kazee. (2006). The Policy Scientist of Democracy: The Discipline of Harold D. Lasswell. *American Political Science Review*. 100.04, 579-587.
- Gül, M. (2016). Güvenlikteki Kavramsal Değişim ve Türkiye’nin Güvenlik Yaklaşımı ve Politikalarına Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 21.1, 303-320.
- Homer-Dixon, T.F. (1991). On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict. *International Security*. 16.2, 76-116.
- Huymanss, J. (1998). Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe. *European Journal of International Security*. 4.4, 479-505.
- Krause, K. ve M. C. Williams. (1996). Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods. *Mershon International Studies Review*. 40.2, 229-254.
- Kıran, A. (2003-2004). Felsefi ve Siyasi Bir Paradigma Olarak Realizm. *Akademik Araştırmalar Dergisi*. 19. 97-110.
- Köseoğlu, Ö. (2013). Meslek, Sanat ve Disiplin Olarak Kamu Politikası: Türkiye’ye İzdüşümleri. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1. 4-36.
- Küçük, M. (2009). Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak. *Ege Akademik Bakış*. 9.2, 771-795.

- Küçükşahin, A. (2006). Güvenlik Bağlamında, Risk ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir ve Nasıl Belirlenmelidir?. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 2.4, 7-43.
- Libermann, P. (1996). Trading With the Enemy- Security and Relative Economic Gains-. *International Security*. 21.1, 147-175.
- Lowi, T. J. (1972). Four Systems of Policy, Politics and Choice. *Public Administration Review*. 32. 4, 298-310.
- Miş, N. (2011). Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 6.2, 345-381.
- Most, B. A. ve H. Starr. (1980). Diffusion, Reinforcement, Geopolitics, and the Spread of War. *The American Political Science Review*, 74.4, 932-946.
- Oğuzlu, T. (2015). Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası. *Bilig*. 72. 223-250.
- Orhan, O.Z. ve İ. Güllü. (2008). Dünya Ticaret Örgütü'nün Uluslararası Ticaretin Geliştirilmesi Yönündeki Çabaları ve İktisadi Kalkınma. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 25.2, 209-224.
- O'Reilly, C. (2008). Primetime Patriotism: New Media and The Securitization of Iraq. *Journal of Politics and Law*. 1.3, 66-72.
- Özdemir, H.(2006). Küreselleşme Avrupa Birliği ve Türkiye Üçgeninde Kimlik Parçalanması ve Kimlik Yönetişimi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 3.9, 173-203.
- Özkösedag İçin, Ö. (2017). Değişen Güvenlik Anlayışının Uluslararası Örgüt Örnekleri Üzerinden Analiz Edilmesi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 13.25, 99-148.
- Pruitt, D. G. (1964). National Power and International Responsiveness. *Background*. 7.4, 165-178.
- Ripsman, N. M. ve T. V. Paul. (2005). Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis. *International Studies Review*. 7.2, 199-227.
- Sabatier, P. A. ve Mazmanian, D. (1980). The Implementation of Public Policy: A Framework for Analysis. *Policy Studies Journal*, 8(4), 538-560.
- Sancak, K. (2013). Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6, 123-134.

- Sarı Ertem, H. (2012). Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: “Kimliğin Güvenliği” ve “Güvenliğin Kimliği”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 8.16, 177- 237.
- Tirab, T. A. (2017). Küreselleşme Asrında Ulusal Güvenlik Perspektifinden Medya-Güvenlik İlişkisi ve Topluma Yansımaları. *Güvenlik Stratejileri*. 13. 26, 113-151.
- Ullman, R. (1983). Redefining Security. *International Security*. 8.1, 129-153.
- Usta, A. (2014). Yeni Kamu Yönetiminde Politikaların Değerlendirilmesi: Tipolojiler, Boyutlar ve Ölçütler. *Sayıştay Dergisi*. 94., 5-27.
- Yıldız, M., C. Babaoğlu ve B. Şahin (2016). Kamu Politikasını Türk İdare Tarihi Üzerinden Çalışmak. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 34.2, 133-158.
- Waever, O. (2008). Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler*. 5.18, 151-178.

Diğer Yayınlar

- Akıllı, E. (2014). AK Parti Dönemi Dış Politikada Devlet Kimliği ve “Yumuşak Güç”. . B. Duran, K. İnâat ve M. Caner (Ed.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2013* içinde. 89-111. <https://tdpyilligi.setav.org/tdp/turk-dis-politikasi-yilligi-2013.pdf> (Erişim tarihi: 15 Eylül 2020).
- AK Parti. (2007). 2007 Genel Seçimleri Beyannamesi. <https://www.akparti.org.tr/media/318777/22-temmuz-2007-genel-secimleri-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf> (Erişim tarihi: 9 Eylül 2020)
- AK Parti. (2011). 2011 Genel Seçimleri Beyannamesi. <http://www.akparti.org.tr/media/272799/secim-beyannamesi-2011.pdf> (Erişim tarihi: 15 Eylül 2020).
- AK Parti. (2015). 2015 Genel Seçimleri Beyannamesi. <https://www.akparti.org.tr/media/318795/7-haziran-2015-edited.pdf> (Erişim tarihi: 15 Eylül 2020).

- AK Parti. (2017). Türkiye Bülteni Şubat. <https://www.akparti.org.tr/media/277954/2017-subat.pdf> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Anadolu Ajansı. (2008). AK Parti Hakkında Kapatma Davası. <https://www.aa.com.tr/tr/arsiv/ak-parti-hakkinda-kapatma-davasi/428262> (Erişim tarihi: 10 Eylül 2020).
- Anadolu Ajansı. (2020). TBMM darbe girişimine karşı ortak bildiri yayınladı. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/tbmm-darbe-girisimine-karsi-ortak-bildiri-yayinladi/609173> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Anadolu Ajansı. (2020). FETÖ'nün hükümeti yıkmaya yönelik ilk kalkışması: 7 Şubat 2012 MİT kumpası. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/fetonun-hukumeti-yikmaya-yonelik-ilk-kalkismasi-7-subat-2012-mit-kumpasi/1884609> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- BBCNews Türkçe. (2010). 2010 referandumu: 'Evet', 'Hayır' ve 'Boykot' cepheleri ne demişti?. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39462061> (Erişim tarihi: 11 Eylül 2020).
- BBCNews Türkçe. (2014). CHP ve MHP'nin çatı adayı: Ekmeleddin İhsanoğlu. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/06/140616_catiaday_ihsanoglu (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- CHP 2007 Seçim Bildirgesi. <https://chp.azureedge.net/a8a787fdd8024b5e8753a33a81fd0a40.pdf> (Erişim tarihi: 9 Eylül 2020)
- CNN Türk. (2007). AK Parti'nin adayı Abdullah Gül. <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/2007/04/24/ak.partinin.adayi.abdullah.gul/748/index.html?page=1> (Erişim tarihi: 8 Eylül 2020).
- CNN Türk. (2019). Ergenekon Davası! Her şey bu gecekinduda başladı!. <https://www.cnnturk.com/turkiye/ergenekon-davasi-her-sey-bu-gecekinduda-basladi> (Erişim tarihi: 9 Eylül 2020).
- CNN Türk. (2016). Erdoğan: Milletimizi meydanlara davet ediyorum. <https://www.cnnturk.com/turkiye/erdogan-milletimizi-meydanlara-davet-ediyorum> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- CNN Türk. (2017). HDP'nin referandum sloganı belli oldu. <https://web.archive.org/web/20170405170655/http://www.cnnturk.com/turkiye/hdpnin-referandum-slogani-belli-oldu> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Duran, B. (2013). AK Parti'nin Kimlik Siyasetini Anlamak: Çok Katmanlı Medeniyet Söylemi ve Sınırları. B. Duran, K. İnâat ve U. Ulutaş (Ed.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2012* içinde. 15-37. <https://tdpyilligi.setav.org/tdp/turk-dis-politikasi-yilligi-2012.pdf> (Erişim tarihi: 15 Eylül 2020).

- Duran, B. (2017). 15 Temmuz Darbe Girişiminin Türkiye'nin İç ve Dış Politikasına Etkisi. B. Duran, K. İnât ve M. Caner (Ed.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2017* içinde. 13-44. <https://tdpyilligi.setav.org/tdp/turk-dis-politikasi-yilligi-2017.pdf> (Erişim tarihi: 15 Eylül 2020).
- Erdağ, R. (2017). Türkiye'de Darbeler ve Batı'nın Yaklaşımı. B. Duran, K. İnât ve M. Caner (Ed.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016* içinde. 87-116. <https://setav.org/assets/uploads/2017/07/TDP20161.pdf> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Erdağ, R. ve Ş. Kardaş. (2013). Türk Dış Politikası ve Stratejik Kültür. B. Duran, K. İnât ve U. Ulutaş (Ed.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2012* içinde. 67-90. <https://tdpyilligi.setav.org/tdp/turk-dis-politikasi-yilligi-2012.pdf> (Erişim tarihi: 15 Eylül 2020).
- Ete, H., G. Dalay, S. O. Ersay ve D. Eşkinat. (2012). Siyaset. *Türkiye'de 2012* içinde. 11-49. http://file.setav.org/Files/Pdf/20121224124203_setanaliz-2012de-turkiye-final-web.pdf (12 Eylül 2020).
- Gazete Vatan. (2006). CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, 2006'da seçim çağrısını yineledi: 'Cumhurbaşkanını, yeni hükümet seçmeli'. <http://www.gazetevatan.com/chp-genel-baskani-deniz-baykal--2006-da-secim-cagrisini-yineledi---cumhurbaskanini--yeni-hukumet-secmeli--68508-gundem/> (Erişim tarihi: 8 Eylül 2020).
- Gözler, K. (2019). "Hukukun Siyasetle İmtihanı-2", www.anayasa.gen.tr/ysk-imtihan.htm (Erişim tarihi: 8 Eylül 2020).
- Haberler.com. (2007). %65'in Yüzbinleri. <https://www.haberler.com/65-in-yuzbinleri-haberi/> (Erişim tarihi: 8 Eylül 2020).
- HABERTÜRK. (2008). Rektörler türbana izin vermedi. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/57785-rektorler-turbana-izin-vermedi> (Erişim tarihi: 24 Eylül 2020).
- HABERTÜRK. (2015). İlk geçici hükümet 'ilk'lerle kuruldu. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1121634-ilk-gecici-hukumet-ilklerle-kuruldu> (12 Eylül 2020).
- Haber7.com. (2009). Erdoğan'ın kapatma kararı yorumu. <https://www.haber7.com/siyaset/haber/462166-erdoganin-kapatma-karari-yorumu> (Erişim tarihi: 11 Eylül 2020).
- Haber7.com. (2010). Gül, Anayasa değişikliğini onayladı <https://www.haber7.com/guncel/haber/529629-gul-anayasa-degisikligini-onayladi> (Erişim tarihi: 11 Eylül 2020).

- Hürriyet. (2006). “Köşk’e 354 yetmez”, zorlama. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kosk-e-354-yetmez-zorlama-5681762> (Erişim tarihi: 8 Eylül 2020).
- Hürriyet. (2006). Baykal: Seçimi konuşmak gerek. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/baykal-secimi-konusmak-gerek-3777509> (Erişim tarihi: 8 Eylül 2020).
- Hürriyet. (2006). Gerekirse Sine-i Millete Döneriz. <https://www.haber7.com/siyaset/haber/139892-baykalin-sine-i-millete-donme-sarti> (Erişim tarihi: 8 Eylül 2020).
- Hürriyet. (2007). Genelkurmay'dan çok sert açıklama. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/genelkurmaydan-cok-sert-aciklama-6420961> (Erişim tarihi: 8 Eylül 2020).
- Hürriyet. (2007). Hükümet genelkurmay açıklamasını değerlendirdi. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/hukumet-genelkurmay-aciklamasini-degerlendirdi-6424353> (Erişim tarihi: 8 Eylül 2020).
- Hürriyet. (2007). Avrupa Birliği'nden Genelkurmay açıklaması tepkisi. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/avrupa-birligi-nden-genelkurmay-aciklamasi-tepkisi-6423178> (Erişim tarihi: 8 Eylül 2020).
- Hürriyet. (2009). Demokratik açılım TBMM'de. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/demokratik-acilim-tbmmde-12910729> (Erişim tarihi: 24 Eylül 2020).
- Hürriyet. (2009). Flaş isimlerle Kürt açılımı çalıştay. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/flas-isimlerle-kurt-acilimi-calistayi-12196814> (Erişim tarihi: 10 Eylül 2020).
- Hürriyet. (2015). Yeni hükümet için 3 formül - Seçim Sonuçları 2015. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yeni-hukumet-icin-3-formul-secim-sonuclari-2015-29226132> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Hürriyet. (2016). OHAL dün gece ilan edildi. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-haberi-tum-ulkede-ohal-ilan-edildi-40156536> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- İhlas Haber Ajansı. (2009). Bakan, Kürt açılımını açıkladı. <https://www.ihb.com.tr/haber-bakan-kurt-acilimini-acikladi-82568/> (Erişim tarihi: 10 Eylül 2020).
- İlke Haber. (2009). TUSİAD'dan Demokratik açılıma destek. <https://www.ilkehaber.com/haber/tusiaddan-demokratik-acilima-destek-2963.htm> (Erişim tarihi: 11 Eylül 2020).

- Keyman, E.F. (2011). Küreselleşme, Modernite ve Demokrasi Türk Dış Politikası 2009 ve Sonrası. B. Duran, K. İnât ve M. Ataman (Ed.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2009* içinde. <https://tdpyilligi.setav.org/tdp/turk-dis-politikasi-yilligi-2009.pdf> (Erişim tarihi: 15 Eylül 2020).
- Milliyet. (2009). Abdullah Gül: Kürt sorunu Türkiye'nin birinci sorunudur. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/abdullah-gul-kurt-sorunu-turkiyenin-birinci-sorunudur-1092779> (Erişim tarihi: 10 Eylül 2020).
- Milliyet. (2009). Org. İlker Başbuğ: Terörizmle mücadele insan odaklı olmalı. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/org-ilker-basbug-terorizmle-mucadele-insan-odakli-olmali-1109685> (Erişim tarihi: 10 Eylül 2020).
- Milliyetçi Hareket Partisi. (2009). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/773/index.html (Erişim tarihi: 11 Eylül 2020).
- Milliyetçi Hareket Partisi. (2009). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/781/index.html (Erişim tarihi: 11 Eylül 2020).
- Milliyetçi Hareket Partisi. (2017). Milliyetçi Hareket Partisi ve Anayasa Değişikliği. https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/kitapcik_mhp_ve_anayasa_degisikligi.pdf (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Miş, N., A. Aslan, G. Dalay, Y. Akbaba, H. Duran, N. Dursun, A. R. Tezcan ve F. Abushanab. (2014). 2014'te Siyaset. *2014'te Türkiye* içinde. 13-89. http://file.setav.org/Files/Pdf/20150226163935_2014te-turkiye-pdf.pdf (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Miş, N., S. Gülenler, H. Duran, M. Erku Ayvaz, S. Erciyas, S.H. Öztürk ve B. Laleoğlu. (2016). 2016'da Siyaset. <https://setav.org/assets/uploads/2016/12/siyaset-2.pdf> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- NTV. (2009). Açılımda 10 Kasım tartışması. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/acilimda-10-kasim-tartismasi,40coiQFUXUSidkBKpAFeJg> (Erişim tarihi: 11 Eylül 2020).
- NTV. (2017). CHP'nin referandum sloganı ve logosu belli oldu. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/chp-gelecegim-icin-hayir-diyecek,9ifIlkqmkzkOz6aNJH07lcw> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Radikal. (2005). Çankaya'da türban Türkiye'yi krize sokar. <http://www.radikal.com.tr/politika/cankayada-turban-turkiyeyi-krize-sokar-748959/> (Erişim tarihi: 8 Eylül 2020).

- Resmî Gazete. (2007). Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Seçimlerinin Yenilenmesine Dair Karar. (Sayı: 26511). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070503M1-1.htm> (Erişim tarihi: 9 Eylül 2020).
- Resmî Gazete. (2007). Yüksek Seçim Kurulu Kararı. (Sayı: 26598). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/07/20070730M1-1.htm> (Erişim tarihi: 9 Eylül 2020).
- Resmî Gazete. (2007). Başbakan Recep Tayyip ERDOĞAN Tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 60'ıncı Hükümet Programı. (Sayı: 26636). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/09/20070907M1-1.htm> (Erişim tarihi: 9 Eylül 2020).
- Resmî Gazete. (2008). Anayasa Mahkemesi Kararı. (Sayı: 27032). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081022-15.htm> (Erişim tarihi: 10 Eylül 2020).
- Resmî Gazete. (2008). Anayasa Mahkemesi Kararı. (Sayı: 27034). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081024-10.htm> (Erişim tarihi: 10 Eylül 2020).
- Resmî Gazete. (2009). Anayasa Mahkemesi Kararı. (Sayı: 27432). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/12/20091214-4.htm> (Erişim tarihi: 11 Eylül 2020).
- Resmî Gazete. (2010). Yüksek Seçim Kurulu Kararı. (Sayı : 27708) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/09/20100923-10.htm> (Erişim tarihi: 11 Eylül 2020).
- Resmî Gazete. (2011). Yüksek Seçim Kurulu Kararı. (Karar No: 1070). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110623-4.pdf> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Resmî Gazete. (2014). Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (Sayı: 28983). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140426-1.htm> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Resmî Gazete. (2014). Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun. (Sayı: 29062). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140716-1.htm> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Sabah. (2013). İşte Öcalan'ın Nevruz mesajı. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2013/03/21/iste-ocalanin-nevruz-mesaji> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

- Seçim.haberler.com. (2014). 2014 Yerel Seçim Sonuçları. <https://secim.haberler.com/2014/> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- TBMM. (2007). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem 22, Cilt 155, Yasama Yılı 5, 96'ncı Birleşim, s.80 <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c155/tbmm22155096.pdf> (Erişim tarihi: 8 Eylül 2020).
- TBMM. (2013). Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve zm Sürecinin Değerlendirilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonuna ye Seçimine İlişkin Karar. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/cozum_sureci/docs/%C3%BCye_secimine_iliskin_karar.pdf (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- TRT Haber. (2013). Akil insanların tam listesi. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/akil-insanlarin-tam-listesi-80941.html> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi. (t.y.) <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/14/C14005104.pdf> (Erişim tarihi 10 Temmuz 2020).
- T24. (2017). CHP, 'hayır' diyenlere baskıyı 78 maddeyle raporladı. <https://t24.com.tr/haber/chp-hayir-diyenlere-baskiyi-78-maddeyle-raporladi,391520> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Yayman, H. (2015). zm sürecinde kim ne yaptı?. Gazete Vatan. [http://www.gazetevatan.com/huseyin-yayman-773420-yazar-yazisi-cozum-surecinde-kim-ne-yapti-/](http://www.gazetevatan.com/huseyin-yayman-773420-yazar-yazisi-cozum-surecinde-kim-ne-yapti/) (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Yeni şafak. (2005). 'Kürt sorunu benim sorunum'. <https://www.yenisafak.com/arsiv/2005/agustos/13/p01.html> (Erişim tarihi: 10 Eylül 2020).
- Yüksek Seçim Kurulu. (2007). *1983 - 2007 Yılları Arası Seçim evresine Göre Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları*. <https://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1983-2007/Turkiye.pdf> (Erişim tarihi: 9 Eylül 2020).
- Yüksek Seçim Kurulu. (2007). *Anayasa Değişikliği Halkoylaması Sonuç Tutanağı*. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2007Referandum/Sonuc/sonuc.pdf> (Erişim tarihi: 9 Eylül 2020).
- Yüksek Seçim Kurulu. (2014). 12. Cumhurbaşkanı Seçim Sonucu. https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2014CB/2014CB-Kesin-416_d_Genel.pdf (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).
- Yüksek Seçim Kurulu. (2015). Yurt İçi, Yurt Dışı ve Gümrük Sandıkları Dahil Milletvekili Genel Seçimi Sonucu.

<https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/7Haziran2015/KesinSecimSonuclari/ResmiGazete/D.pdf> (Erişim tarihi: 12 Eylöl 2020).

Yüksek Seçim Kurulu. (2015). 25. Dönem Milletvekili Genel Seçim Sonucu; Siyasi Partilerin Çıkardıkları Milletvekili İle Bağımsızların Sayısı. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/7Haziran2015/KesinSecimSonuclari/ResmiGazete/E.pdf> (Erişim tarihi: 12 Eylöl 2020).

Yüksek Seçim Kurulu. (2015). Yurt İçi, Yurt Dışı ve Gümrük Sandıkları Dahil Milletvekili Genel Seçimi Sonucu. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-D.pdf> (Erişim tarihi: 12 Eylöl 2020).

Yüksek Seçim Kurulu. (2015). 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sonucu; Siyasi Partilerin Çıkardıkları Milletvekili ile Bağımsızların Sayısı. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-E.pdf> (Erişim tarihi: 12 Eylöl 2020).

Yüksek Seçim Kurulu. (2017). 16 Nisan 2017 Pazar Günü Yapılan Anayasa Değişikliği Halkoylaması Birleştirme Tutanakları. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2017Referandum/2017HO-Ornek136.pdf> (Erişim tarihi: 12 Eylöl 2020).